

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филозофски факултет – Институт за педагогија

Студиска програма: Менаџмент во
образованието

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

- магистерски труд -

Ментор:

Проф. д-р Елизабета Томевска - Илиевска

Кандидат:

Ирена Младеновска

досие бр: 5358/21

Скопје, јуни 2026

Содржина

Апстракт	6
Abstract	7
Вовед.....	8
I ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	13
1. Поим и дефинирање на поимот.....	14
1.1. Што е одржлив развој?.....	14
2. Принципи на одржлив развој.....	16
2.1. Еколошка одржливост (одржливост на животната средина, биолошко-еколошка димензија).....	16
2.2. Економска одржливост (еколошка економија).....	17
2.3. Социјална одржливост (социо-културна димензија, социјална компонента).....	18
3. Образование за одржлив развој.....	18
3.1. Образование за одржлив развој - Република Македонија	19
3.2. Образование за одржлив развој - Република Хрватска	21
3.3. Преглед на застапеноста на концептот за одржлив развој во наставни програми од I до V одделение во Република Македонија	22
3.4. Преглед на застапеноста на концептот за одржлив развој во наставните програми од I до V во Република Хрватска	23
3.5. Преглед на наставната програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска.....	26
3.6. Преглед на Националната развојна стратегија 2024-2044, област образование во Република Македонија	27
• 3.6.1. Стратешка поставеност на образованието во Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024–2044).....	27
3.7. Преглед на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030).....	29
• 3.7.1. Стратешка поставеност на образованието во Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030).....	31
4. Терминолошки определби на концептот за Одржлив развој според Толковниот речник од областа на Одржливиот развој во Република Хрватска (Lexicon održivog razvoja)	32
5. Релевантни истражувања	34
5.1. Образование за одржлив развој (Австрија, Кипар, Грција, Романија и Србија), Транснационален извештај.....	35

Education for sustainable Development (Austria, Cyprus, Romania and Serbia), Transnational report	35
5.2. Образование за одржлив развој во основно училиште: Разбирање, важност и имплементација	37
Education for sustainable development in primary school: Understanding, importance, and implementation	37
II	39
МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	39
1. Предмет на истражување.....	40
2. Цел и карактер на истражувањето	41
2.1 Цел на истражувањето	41
2.2 Карактер на истражувањето.....	41
3. Задачи на истражувањето	42
4. Хипотези на истражувањето	43
5. Варијабли на истражувањето	44
6. Методи, техники и инструменти.....	45
7. Примерок.....	47
7.1 Суппримерок на анализирани наставни програми	47
7.2. Суппримерок на наставни програми од I до V одделение во основно образование и воспитание во Република Македонија	48
7.3. Суппримерок на наставни програми за одделенска настава во основното образование и воспитание во Република Хрватска.....	50
7.3. Суппримерок Наставна програма за меѓупредметна тема Одржлив развој за средни и основни училишта во Република Хрватска	52
7.4. Суппримерок Национална развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044) 53	
7.5. Суппримерок Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030).....	54
7.6. Суппримерок Толковен речник на термини од областа одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja), Република Хрватска.....	55
8. Обработка на податоци	56
9. Организација и тек на истражувањето.....	56
III АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	58
1. Анализа на наставните програми од I до V одделение во основното образование и воспитание во Република Македонија и интерпретација на добиените резултатите 59	

2.	Анализа на наставните програми од I до V одделение во основното образование и воспитание во Република Хрватска и интерпретација на добиените резултатите	62
3.	Анализа на наставната програма за меѓупредметна тема Одржлив развој за средни и основни училишта во Република Хрватска и интерпретација на добиените резултатите	65
4.	Компаративен осврт на анализирани наставни програми од I до V одделение во основното воспитание и образование во Република Македонија и Република Хрватска	67
5.	Анализа на Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044) и интерпретација на резултати	72
6.	Анализа на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030) и интерпретација на резултати	74
7.	Анализа на Толковен речник на термини од областа Одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja), Република Хрватска и интерпретација на резултати	76
7.1	Избор, превод и стручна адаптација на поими од хрватски јазик на македонски јазик од областа на Одржливиот развој	79
7.2	Алфабетска листа на избрани поими од областа на Одржливиот развој според Толковниот речник на Република Хрватска	92
IV ЗАКЛУЧНИ СОЗНАНИЈА И ПРЕПОРАКИ		95
1.	Општ заклучок	95
2.	Препораки	98
Користена литература		100
ПРИЛОЗИ		105
Прилог бр.1. Чек-листа		105
Прилог бр.2. Чек-листа		106
Прилог број 3.		107
Прилог број 4.		220

Апстракт

Овој магистерски труд „Менаџирање на имплементацијата на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска“ се фокусира на анализата на интеграцијата на концептот на одржлив развој во образовните системи на двете држави, како и на улогата на образовниот менаџмент во процесот на негово планирање, организација и имплементација.

Целта на трудот е да се утврдат сличностите и разликите во пристапот кон имплементацијата на одржливиот развој во воспитно-образовниот процес во Република Македонија и во Република Хрватска, како и да се согледа ефективноста на постојните образовни политики, наставни програми и релевантни документи. Истражувањето е насочено кон идентификување на застапеноста на концептот на одржлив развој во наставните програми, степенот на интердисциплинарна интеграција и достапноста на унифицирана терминологија.

Во трудот се применува компаративен пристап преку анализа на наставни програми, национални стратегии, стратешки документи и релевантна литература од областа на образованието за одржлив развој. Анализата овозможува согледување на различните модели на интеграција на одржливоста во наставата, како и идентификување на добри практики и потенцијални насоки за унапредување на образовните политики.

Истражувањето придонесува кон подобро разбирање на значењето на образовниот менаџмент во имплементацијата на целите за одржлив развој и нуди препораки за посистематско интегрирање на концептот во воспитно-образовниот процес.

Клучни зборови: одржлив развој, образование за одржлив развој, наставни програми, толковен речник, компаративна анализа.

Abstract

This master's thesis, “Managing the Implementation of Sustainable Development Goals in Education and Upbringing in the Republic of Macedonia and the Republic of Croatia” focuses on the analysis of the integration of the concept of sustainable development within the educational systems of both countries, as well as on the role of educational management in the process of its planning, organization, and implementation.

The aim of the thesis is to determine the similarities and differences in approaches to the implementation of sustainable development in the educational process in the Republic of Macedonia and the Republic of Croatia, as well as to examine the effectiveness of existing educational policies, curricula, and relevant documents. The research is directed toward identifying the representation of the concept of sustainable development in curricula, the level of interdisciplinary integration, and the availability of unified terminology.

A comparative approach is applied through the analysis of curricula, national strategies, strategic documents, and relevant literature in the field of education for sustainable development. The analysis enables an understanding of different models of integrating sustainability into teaching, as well as the identification of good practices and potential directions for improving educational policies.

The research contributes to a better understanding of the importance of educational management in the implementation of sustainable development goals and offers recommendations for a more systematic integration of the concept into the educational process.

Keywords: sustainable development, education for sustainable development, curricula, glossary, comparative analysis.

Вовед

Развојот на едно општество во голема мера зависи од неговите темели. За создавање на здраво и стабилно општество потребни се квалитетни основи, кои се условени од различни фактори што влијаат врз овој процес. Економскиот развој е еден од клучните двигатели на општествениот напредок, но истовремено може да генерира и негативни последици. Поради тоа, неопходно е да се промени пристапот кон економскиот раст и да се воспостави рамнотежа меѓу развојот и зачувувањето на природата. Оваа рамнотежа е под влијание на повеќе фактори, како што се неконтролираната демографска експанзија, зголемените потреби на глобалното население и нерамномерната распределба на богатството и ресурсите. Секое нарушување на овие односи има директно влијание врз животната средина и квалитетот на животот, што ја истакнува неопходноста од одржлив развој како стратешка цел.

Интегрирањето на концептот за одржлив развој во воспитно-образовниот процес произлегува од неговото суштинско значење за иднината на луѓето, природата и целиот еко-систем. Образованието за одржлив развој не треба да се сфати исклучиво како еколошка тема, туку и како општествена и економска димензија. Воспоставувањето на овој концепт како дел од образованието е клучно за стекнување на компетенции што ќе им овозможат на учениците проактивно и одговорно да дејствуваат во заедницата. Целта е развој на свест и однесување што ќе биде насочено кон заштита на животната средина и подобрување на општествените услови.

Бидејќи градењето на иднината почнува во сегашноста, неопходно е темата за Одржлив развој да биде дел од концептот на доживотно учење и имплементиран во програмите за образование и воспитание, така што учениците ќе ги стекнат потребните компетенции и знаења за проактивно дејствување во заедницата. Целта на образованието за Одржлив развој е ученикот да ја развие одговорноста да се дејствува во согласност со одржливиот развој, односно да се однесува на начин кој е насочен кон зачувување на животната средина, но и кон подобрување на состојбите во општеството.

Република Македонија се стреми кон полноправно членство во Европската Унија (ЕУ), ги следи препораките на ЕУ во различни сегменти, вклучително и во образованието. Во Република Македонија, воспитно-образовниот систем е поставен како еден од темелите на Националната развојна стратегија 2024-2044 (НРС 2024-2044) со цел да се обезбеди инклузивен, зелен и одржлив развој. Во оваа насока се истакнува потребата од интердисциплинарен пристап во наставата преку што со поврзување на содржини од различни предмети и меѓунаставни области, учениците ќе развиваат креативност, иновативност и способност да дејствуваат во согласност со принципите на одржлив развој.

Европската Унија за своите членки препорачува да се разменуваат најдобри практики помеѓу земјите за да учат едни од други со цел:

- да се реализираат принципите на доживотното учење, а образовната мобилност да стане реалност;
- да се подобри квалитетот и ефикасноста на образованието и обуката;
- да се промовира еднаквоста, социјалната кохезија и активното граѓанство;
- да се зајакне креативноста, иновациите и претприемништвото.

Хрватска многу рано се вклучува во глобалните и европските процеси на преговори за одржлив развој. Уште во 1972 година, во пресрет на првата конференција на Обединетите Нации посветена на заштитата на животната средина во Стокхолм, усвоена е Резолуција за заштита на човековата животна средина. Во 1992 година на Светскиот самит за животна средина и развој во Рио де Жанеиро, е усвоена Декларацијата за заштита на животната средина, во која Република Хрватска се обврзува на одржлив развој. Република Хрватска ја поддржува Агендата 21 и Акциониот план усвоен во 1992 година на конференцијата во Рио и ги презема обврските што произлегуваат од Милениумската декларација и Милениумските развојни цели усвоени од Генералното собрание на Обединетите нации во 2000 година. Националните извештаи за спроведувањето на целите на Милениумската декларација ги подготвува во 2004 и 2006 година, а во 2010 година е направен преглед на дотогашните достигнувања. Во Принципите за развој на Република Хрватска, усвоени во јуни 2001 година, Владата на Република Хрватска уште еднаш потврдува дека развојот на Хрватска во XXI век ќе се заснова на концептот на одржливост. Во однос на

образовната поставеност, Министерството за образование и наука на Хрватска, во 2019 година носи одлука за носење курикулуми за меѓупредметната тема Одржлив развој за основно и средно образование, составен дел на оваа Одлука е наставната програма за меѓупредметната тема Одржлив развој и се применува од учебната 2019/2020 година.

Во услови на глобални општествени, економски и еколошки промени, концептот на одржлив развој станува еден од клучните приоритети во современите образовни политики. Агендата 2030 и Целите за одржлив развој на Обединетите нации ја нагласуваат потребата образованието да не се сфаќа единствено како процес на стекнување знаења, туку како механизам за развој на вредности, ставови и компетенции неопходни за создавање одговорни и активни граѓани. Во таа насока, воспитно-образовниот систем има значајна улога во формирањето свест за рационално користење на ресурсите, социјална одговорност, еколошка одржливост и активно учество во заедницата. Оттука, имплементацијата на целите за одржлив развој во образованието претставува актуелно прашање кое бара системски пристап, соодветни политики и ефикасно управување со процесот на нивна реализација.

Актуелноста на проблемот произлегува од потребата образовните системи да се усогласат со современите меѓународни и европски насоки за образование за одржлив развој. Во Република Хрватска, концептот на одржлив развој е институционално интегриран преку меѓупредметната тема „Одржлив развој“, која претставува структурирана рамка за хоризонтално и вертикално поврзување на наставните содржини низ образовните циклуси. Компаративно гледано, во Република Македонија, одржливиот развој е препознаен во стратешките документи и националните развојни политики, притоа евидентна е потребата од анализа на застапеноста во наставните програми. Овие разлики отвораат простор за компаративна анализа на начините на имплементација и управување со образовните политики поврзани со одржливиот развој.

Иако темата за одржлив развој е предмет на интерес во научната и образовната литература, недоволно се истражени моделите за менаџирање на неговата имплементација во воспитно-образовниот процес, особено во контекст на споредбени анализи помеѓу различни национални образовни системи. Во македонскиот контекст постојат ограничени истражувања кои ја разгледуваат поврзаноста помеѓу стратешките

документи, наставните програми и практичната реализација на принципите на одржлив развој во образованието. Од друга страна, хрватскиот модел претставува релативно нова практика која заслужува подетална анализа во однос на неговата структура, организација и резултати. Оттука, се јавува потреба од систематско проучување на процесот на имплементација и управување кое би овозможило одржливиот развој да стане функционален дел од образовниот систем.

Важноста на ова истражување се гледа во можноста да се идентификуваат добри практики, предизвици и потенцијални насоки за унапредување на образовните политики поврзани со одржливиот развој. Анализата на искуствата од Република Македонија и од Република Хрватска може да придонесе кон подобро разбирање на улогата на образовниот менаџмент во процесот на интеграција на целите за одржлив развој, како и кон развој на препораки за поефикасна организација и координација на наставните програми, институциите и образовните практики. Истражувањето има значење не само од теоретски аспект, туку и од практична перспектива, бидејќи може да послужи како основа за креирање политики и модели кои ќе овозможат поуспешна имплементација на одржливиот развој во воспитанието и образованието.

Во тој контекст, трудот „Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска“ има за цел да ја анализира поставеноста на концептот за одржлив развој во образовните системи на двете држави, да ги спореди постојните политики и практики, како и да ја согледа улогата на образовниот менаџмент во процесот на интеграција на целите за одржлив развој во наставните програми и воспитно-образовната практика.

Трудот е структуриран во четири главни целини. Во воведниот дел се образложува актуелноста, значењето и предметот на истражувањето, како и целта и насоката на анализата. Првиот дел е посветен на теоретските основи на проблемот на истражување, каде што се разгледуваат поимот и принципите на одржливиот развој, неговата образовна димензија, застапеноста во образовните системи на Република Македонија и на Република Хрватска, анализата на релевантни стратегии, наставни програми и терминолошки определби, како и преглед на релевантни истражувања од областа. Вториот дел ја опфаќа методологијата на истражувањето, при што се дефинираат предметот, целите, задачите, хипотезите, варијаблите, методите,

техниките, инструментите и примерокот на истражување, како и начинот на обработка на податоците и организацијата на истражувачкиот процес. Во третиот дел се презентираат анализата и интерпретацијата на добиените резултати преку компаративна анализа на наставните програми, стратешките документи и терминолошките извори во Македонија и во Хрватска. Во четвртиот дел се изнесуваат заклучните согледувања и препораките кои произлегуваат од истражувањето. На крајот се приложени користената литература и прилозите, кои ја дополнуваат и ја поткрепуваат истражувачката анализа.

I ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Поим и дефинирање на поимот

1.1. Што е одржлив развој?

Светската комисија за одржлив развој во својот извештај, познат како Брундланд (Brundtland) извештај „Нашата заедничка иднина“ (WCED, 1987), одржливиот развој го објаснува како „способноста на човештвото да обезбеди задоволување на потребите на сегашната генерација без да ги загрози идните генерации во задоволување на нивните потреби“. Овој поглед на одржливиот развој води кон потребата да се согледа целата слика, а не само моменталните потреби и краткорочни ефекти, како и неопходноста да се носат долгорочни одлуки.

Афирмацијата на одржливиот развој продолжува во 1992 година кога на самитот во Рио е потпишан документот насловен како Агенда 21. Една деценија подоцна на Самитот за одржлив развој во Јоханесбург се потврдува посветеноста на Обединетите нации за целосна имплементација на Агенда 21.

На Самитот на Обединетите нации посветен на одржливиот развој, одржан во 2015 година, претставена е Агенда 30, која всушност е сублимат на целите поставени во Агенда 21, при што договорени се вкупно 17 цели, кои ги следат истите концепти од Агендата 21; луѓе, планета, просперитет, мир и партнерство. (UN, 2015)

Постојат различни дефиниции за концептот на одржлив развој. Има неколку перспективи од кои се пристапува кон одржливиот развој. Една од нив е антропоцентричната теорија која ја истакнува супериорноста на човекот во природата и неговата способност да управува со флората, фауната и општо со Земјата (Tatković, Diković & Štifanić, 2015). Друга значајна теорија е екоцентричната, кој посочува индивидуалната важност на секој елемент од еко-системот не само во однос на важноста за човекот туку за одржливоста на природата (Črnjar i Črnjar, 2009). Други автори сметаат дека концептот за одржлив развој е сложен, не постои едно единствено гледиште и не треба тесно да се дефинира.

За да се разбере опсежноста на концептот за одржлив развој и неговата мултидисциплинарност може да се имаат предвид обидите за дефинирање на одржливиот развој низ годините:

- Одржливиот развој значи управување и зачувување на природните ресурси и ориентација на технолошките и институционалните промени на начин кој обезбедува постигнување и одржување на човековите потреби за сегашните и идните генерации; Ваквиот развој ги зачувува водата и дивниот свет, еколошки е прифатлив, технолошки соодветен, економски изводлив и општествено прифатлив. (FAO,1989)
- Одржливиот развој е стратешки економски развој што е од корист и за животната средина и за квалитетот на животот. (Министерство за енергетика на САД, 2001)
- Одржлив развој е развој кој вклучува програми во земјите во развој кои директно придонесуваат за подобрување на квалитетот на животот на најсиромашните популации. (Фондација Новартис за одржлив развој, 2001 година)

Во теориската и стратешката литература поимот одржлив развој добива своја дефинираност, но неговата суштина не може точно и целосно да се разбере без да се разгледаат перспективите и дисциплините низ кои овој поим се применува и анализира. Современите пристапи кон одржливиот развој укажуваат дека овој поим не може да се разбере како изолиран еколошки или економски концепт, туку како сложена и повеќедимензионална рамка којашто ги поврзува различните области на општественото дејствување. Одржливиот развој се манифестира истовремено преку економските политики, финансиските механизми, образовните процеси и институционалните структури, од каде што потекнува неговата мултидисциплинарност.

Во контекст на високото образование, одржливиот развој најчесто е интегриран преку меѓупредметен и интердисциплинарен пристап, при што темите поврзани со одржливоста се вградуваат во постојните наставни програми и истражувачки активности, наместо да се третираат како посебна и изолирана област. Овој начин на интеграција овозможува одржливиот развој да се разгледува од различни перспективи, вклучувајќи ја економската одржливост, социјалната одговорност и заштитата на животната средина. Посебно значаен аспект во современото разбирање на одржливиот развој е улогата на финансискиот сектор, каде што принципите на одржливост се изразени преку инвестициски одлуки,

управување со ризици и примена на еколошки, социјални и управувачки критериуми. На овој начин, одржливиот развој добива практична и применлива димензија. Дополнително, истражувањата укажуваат дека успешната имплементација на одржливиот развој зависи од развојот на човечкиот капитал и од улогата на образованието во градењето знаења, вештини и вредности неопходни за долгорочна општествена трансформација. Образованието, во таа смисла, претставува клучна алка која го поврзува теоретското разбирање на одржливиот развој со неговата практична примена во економијата и општеството. Оттука, одржливиот развој може да се разгледува како концепт кој по својата природа е мултидисциплинарен и интердисциплинарен, бидејќи неговото значење и имплементација зависат од заемното дејствување на повеќе научни и практични области (Štambuk et al., 2026).

2. Принципи на одржлив развој

Постојат три основни принципи на одржливиот развој, кои често се нарекуваат и негови фундаментални елементи, составни делови или компоненти. Со нивната рамнотежа и поврзаност се постигнува повисок квалитет на живот и општествен развој. Основните принципи на одржливиот развој се еколошката, економската и социјалната одржливост.

2.1. Еколошка одржливост (одржливост на животната средина, биолошко-еколошка димензија)

Принципот на еколошка одржливост обезбедува развој кој е компатибилен со одржувањето на биолошката разновидност и еколошките процеси и зачувување на природните ресурси. Овој принцип е заснован на заложбата за заштита на животната средина преку намалување на ризиците и мерење на влијанијата врз животната средина.

Еколошката одржливост на животната средина се фокусира на напорите на чинителите кон развој на нови екосистемски услуги за подобрување на животната

средина, а истовремено развивајќи силна стратегија за одржливост. Еколошката одржливост има за цел да го подобри квалитетот на животот без непотребно оптоварување на екосистемот. Идејата е создавање на рамнотежа помеѓу потрошувачите, човекот и живиот свет. Луѓето ја карбонизираат нашата планета речиси два милинеиума и континуирано придонесуваат за загадување на животната средина. Идејата е да ја одржиме животната средина со еколошка рамнотежа во природната средина и да ги заштитиме нашите природни ресурси и да го поддржиме подобрувањето на иднината. Имаме одговорност кон општеството за спроведување на еколошки одржливи практики. (Rajiv. G, R., & Sathe, C. 2024)

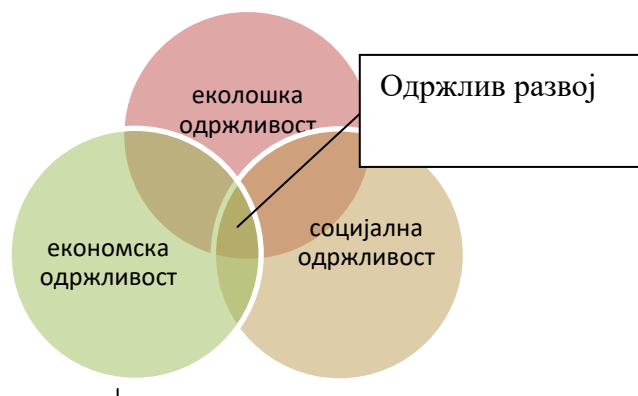
2.2. Економска одржливост (еколошка економија)

Економската активност се стреми кон континуирано зголемување на економскиот профит, истовремено оваа активност претставува закана за животната средина, безбедноста и здравјето. „Кога се дискутира за економската димензија на одржливиот развој, често се споменуваат три главни детерминанти на одржливиот развој: (1)потрошувачка, (2) производство и (3) дистрибуција“. (Bilas, Franc, Ostojić, 2017, стр. 75)

Постојаниот стремеж кон економски раст води до создавање на еколошки проблеми и потребно е навремено да се детектираат истите, како на пример: глобално затоплување, зголемување на озонските дупки, кисели дождови, намалување на обработливото земјиште, влошување на квалитетот на почвата и питката вода, исцрпување на необновливите извори на енергија при што клучни е да се напомене дека економскиот развој не води директно до намалување на сиромаштијата и невработеноста, нееднаквоста, растот на населението и други проблеми со кои се соочува современиот свет.

2.3. Социјална одржливост (социо-културна димензија, социјална компонента)

Кога се зборува за одржливо општество се мисли на општество во кое секој поединец има можност да го афирмира својот идентитет, да учи за традициите и културата на својата нација и да стекне основни човечки вредности. Стремежот на одржливо општество претставува борба против сиромаштијата и гладот, обезбедување еднаков пристап до образование и здравствена заштита за сите, постигнување солидарност и еднаквост на сите членови на општеството и подобрување на социјалните права и слободи. Принципот на социјална одржливост подразбира развој кој е во хармонија со зачувување на културата, националниот идентитет и човековите права.

Слика бр. 1: Три основни принципи на одржлив развој. (Јанкуловска. 3, & Алексовски, А. 2024, стр. 19)

3. Образование за одржлив развој

Одржливиот развој и општеството се тесно поврзани, постои голема потреба одржливиот развој да стане перспектива на образовниот систем. Веќе во втората половина на минатиот век станува евидентно дека неразвиените земји и покрај економската и техничка помош од развиените земји не можат да постигнат напредок без развиен образовен систем.

Кога детето тргнува на училиште стекнува знаења, вештини и способности поврзани со околината, но општото доживување на природата започнува во семејството и градинката. Децата од предучилишна возраст се вклучени во еколошки активности, најчесто во форма на игра, кои ја будат нивната емоционална чувствителност кон природата, но создаваат знаења и ставови. Образовниот систем е клучен за промовирање одржлив развој, децата од мали ќе ја осознаат важноста на живот во хармонија со природата. Главниот проблем на одржливиот развој е во човековата подготвеност да ги смени навиките и однесувањата кои водат кон дисбаланс, а да прифати одговорности, навики и обврски кои водат до одржливост. Неопходно е да се промени моменталниот начин на живот и да се подигне човековата свест за средината во кој живее. Образованието за одржлив развој ја зајакнува свеста на поединецот дека идниот економски напредок и просперитет, безбеден и здрав живот се можни само со промовирање на одржлив развој. За да можат учениците да го разберат значењето на одржливоста, треба да се стекнат со знаења од различни науки, поради интердисциплинарноста на проблемите од оваа област и да ја набљудуваат меѓусебната поврзаност на животната средина и развојот.

3.1. Образование за одржлив развој - Република Македонија

Уставот на Република Македонија е највисок правен и политички акт. Во него на директен и индиректен начин се нагласува важноста на одржливиот развој. Оттаму, во Уставот во член 43 е гарантирано правото на секој граѓанин на здрава животна средина, но и обврските за нејзино зачувување и унапредување. Една од темелните вредности од член 8 од уставот гласи: „Уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата“, во оваа смисла освен социјалните и економските права на граѓанинот се нагласува и правото за здрава животна средина.

Нашата држава ги следи препораките дадени од Европската Унија, која кон крајот на 2019 година, по усвојувањето на Европскиот „зелен договор“, ги надградува основните препораки со:

- подобрување на квалитетот и еднаквоста во образованието и обуката;
- подобрување на местото, улогата и континуираното образование на наставниците, обучувачите и образовните лидери и администрација;
- дигитално образование;
- зелено образование;
- зајакнување на соработката во сегментот на образованието помеѓу разни региони и држави во Европа и пошироко. (EU, European Education Area, 2019)

Од стратески аспект, најзначаен документ кој се однесува на воспитанието и образованието во нашата држава е Стратегијата за образование 2018-2025 со акциски план, изработени со финансиска и техничка поддршка од страна на Европската Унија.

Врз основа на членот 5, став (3), од Законот за Националната развојна стратегија („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 30/24), Собранието на Република Северна Македонија, на седницата одржана на 29 октомври 2024 година, ја донесе Националната развојна стратегија 2024-2044 година. Националната развојна стратегија (НРС) за периодот 2024-2044 година е водечки документ со кој се дефинираат главните национални развојни цели, стратешки области и приоритети за забрзан, инклузивен, рамномерен, родовоеднаков и одржлив развој на Република Северна Македонија.

Националната развојна стратегија е долгорочен стратески документ кои со инклузивен, аналитички и партиципационен пристап ќе произведе долгорочен, развоен документ со утврдени приоритети, во интерес на општеството и државата. Националната развојна стратегија е проектирана да биде патоказ и визија за Република Македонија во периодот 2024–2044 година, а во процес на развој идентификувани се неколку категории засегнати страни кои учествуваат во создавањето на овој стратески документ. (НРС, 2025)

Бидејќи во основа на секој напредок се наоѓа образованието, квалитетното образование е во фокусот на вниманието на сите држави и оттука образовниот систем треба да биде еден од темелите на Националната развојна стратегија. Обединетите нации ја поставуваат целта број 4 за одржлив развој која се однесува на образованието: Да се обезбеди инклузивно и еднакво квалитетно образование и да се промовираат можностите за доживотно учење за сите.

3.2. Образование за одржлив развој - Република Хрватска

Како одговор на потребата да се обезбеди висококвалитетен образовен систем кој е во чекор со барањата на времето, Република Хрватска во 2011 година ја развива Националната рамка за наставна програма за предучилишно, основно, и средно воспитание и образование. Овој документ го менува фокусот на претходното образование, од учење за меморирање содржина кон учење за совладување знаења и компетенции на учениците. Во Националниот наставен план терминот интегративна содржина е заменет со меѓупредметни теми, а тоа се: Личен и социјален развој, Учење како да се учи, Претприемништво, Употреба на информатичко-комуникациска технологија, Граѓанско образование, а концептот за Одржлив развој е интегриран во темата Здравје, безбедност и заштита на животната средина. Според Националната рамка на наставната програма (2011), преку едукација за заштита на животната средина и одржлив развој, учениците откриваат и воспоставуваат врски помеѓу природните, социјалните и економските димензии на животната средина, разбираат како променетите услови за живеење и социјалниот, економскиот и технолошкиот развој влијаат на животната средина и градат позитивен систем на вредности и ставови кон животната средина.

Во Република Хрватска во 2019 година е донесена одлука за укинување на Националната наставна програма, а од учебната 2019/2020 година се спроведува нова наставна програма. Истата година е донесена нова наставна програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска.

Според Наставната програма за меѓунаставната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска (2019), образовните цели на учење и предавање на меѓунаставната тема Одржлив развој се:

1. Стекнување знаење за различноста на природата и разбирање на сложените односи меѓу луѓето и животната средина, развивање на критичко размислување и лична и општествена одговорност неопходни за одржливост.

2. Размислување и стекнување сознанија за причините и последиците од човековото влијание врз природата кои придонесуваат за развој на сите облици на размислување, особено креативно размислување и решавање на проблеми.
3. Развивање солидарност и емпатија кон луѓето, одговорност кон сите живи суштества и околината и мотивација да се дејствува во корист на животната средина и на сите луѓе.
4. Активно вклучување во училиштето и заедницата со цел идентификување на потребите, дизајнирање соодветни и иновативни решенија и конкретни придонеси за заедницата.
5. Поттикнување на размислување насочено кон иднината и развивање на лична одговорност кон иднините генерации, што е предуслов за создавање на општество засновано на одржлив развој.

Наставната програма презентира различни методи и форми на работа со кои најдобро може да се постигне наставата. Препорачани се методи како дебати, игри во просторот, колаборативно учење, сценски и ликовни презентации, при што ученикот е активен учесник во процесот на учење и стекнува знаење на креативен начин, но и останува мотивиран. Се препорачува и употреба на практична работа како експерименти, изработка на макети, постери и презентации, а тие се особено важни доколку при нивната изработка учениците користат природни материјали или материјали наменети за отпад, или материјали што ги рециклираат на овој начин.

Сите домени и очекувања од меѓупредметната тема Одржлив развој се подеднакво важни и треба да најдат свое место низ образовните циклуси во рамките на наставните програми.

3.3. Преглед на застапеноста на концептот за одржлив развој во наставни програми од I до V одделение во Република Македонија

Во наставните програми од I до III одделение елементи на одржлив развој може да се забележат во предметите Природни науки, Општество и Животни вештини (содржина: Заштита на планетата Земја). Во овие предмети се обработуваат теми

поврзани со природата, средината во која живееме, растенија, животни, рационално користење на водата и електричната енергија, воздух, основни правила за хигиена и здрав живот. Овие содржини придонесуваат кон развој на еколошката свест кај учениците, но само на информативно ниво, без да бидат јасно поврзани со пошироките димензии на одржливиот развој.

Во наставните програми за IV и V одделение може да се забележи поголема изразеност на содржини кои можеме да ги ставиме во корелација со одржливиот развој особено преку предметите Природни науки, Општество и Техничко образование. Во овие програми се појавуваат содржини поврзани со рационално користење на природните ресурси, значењето на заштитата на животната средина, човековото влијание врз природата, одговорноста на поединецот и заедницата. Се забележува дека и во овој образовен циклус, одржливиот развој се третира како еколошка тема без свесно и јасно обработување на останатите негови аспекти.

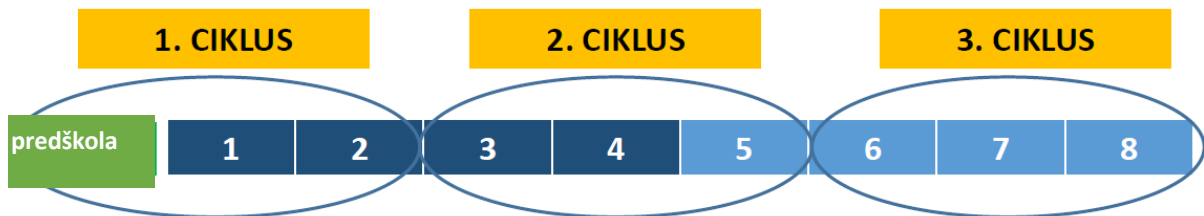
Општа карактеристика на наставните програми од I до V одделение е отсуство на систематски и интердисциплинарен пристап кон одржливиот развој. Концептот не е формулиран преку јасно дефинирани исходи од учење, наместо тоа, неговата застапеност зависи од поединечни наставни содржини и од интерпретацијата и иницијативата на наставникот.

3.4. Преглед на застапеноста на концептот за одржлив развој во наставните програми од I до V во Република Хрватска

За поголема прегледност при анализата на застапеноста на концептот за одржлив развој потребно е да се погледне поставеноста на воспитно-образовните циклуси во Република Хрватска.

Според Национален курикулум за основно воспитание и образование (*Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje*), основното образование во Република Хрватска е организирано во 3 образовни циклуси. Основното образование трае осум години и е поделено во три образовни циклуси (Слика 2), при што првиот циклус вклучува задолжително предучилишно образование коешто се спроведува во

согласност со Националната наставна програма за рано и предучилишно образование (Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO], 2019, стр. 20–23).

Слика бр. 2 Образовни циклуси во основното воспитание и образование

Извор: Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO], 2019, str. 21)

Првиот образовен циклус се одвива во задолжителното предучилишно образование, прво и второ одделение, тој претставува воведна фаза во формалното образование, насочен е кон постепената адаптација на учениците кон училишната средина. Наставата во овој период има силна воспитно-образовна компонента и е фокусирана на развој на основни комуникациски и јазични вештини, стекнување почетни математички поими, запознавање со непосредната природна и општествена средина како и развој на работни навики, самостојност и соработка. Особено се нагласува улогата на искусственото учење, играта и истражувањето како основни методи на работа.

Во вториот циклус (III, IV, V одделение) се продлабочуваат знаењата и вештините стекнати во првиот циклус. Наставата станува постепено посистематизирана, а учениците се воведуваат во посложени поими и концепти. Овој циклус се карактеризира со развој на функционална писменост (јазична, математичка, научна), продлабочување на разбирањето на природните и општествените процеси, развој на критичко мислење, решавање проблеми, поттикнување одговорност, соработка и активно учество во заедницата. Во овој циклус се зајакнува предметната диференцијација.

Во првиот образовен циклус, кој опфаќа рана и почетна фаза на основното образование, акцентот е ставен на адаптацијата на учениците кон училишната средина, развојот на основни вештини и формирањето на вредности и ставови. Во овој период,

одржливиот развој не се појавува како посебен наставен предмет, туку е интегриран преку воспитно-образовните цели и очекуваните исходи поврзани со односот на детето кон себе, другите и околината.

Развојот на основна еколошка свест и чувство на припадност кон заедницата се реализира преку наставни содржини што се однесуваат на природната средина, секојдневните навика, одговорноста и соработката. Посебно се нагласува искусственото учење, истражувањето и активното учество, што овозможува концептите поврзани со грижата за природата и одговорното однесување да се усвојуваат на соодветно практично и развојно ниво. На овој начин се поставуваат темелите за разбирање на одржливоста како вредносен и животен принцип, а не само како теоретска содржина.

Во вториот образовен циклус, концептот на одржлив развој е појасно концептуално интегриран. Со продлабочувањето на знаењата и когнитивниот развој на учениците се воведуваат посложени теми поврзани со природните и општествените процеси, одговорното користење на ресурсите и улогата на поединецот во одржувањето на рамнотежата меѓу човекот и природата.

Во овој циклус, одржливиот развој е поддржан и преку официјалната меѓупредметна тема „Одржлив развој“ („Održivi razvoj“), која овозможува хоризонтално поврзување на содржините од различни наставни подрачја. Учениците се поттикнуваат да развиваат критичко мислење, да препознаваат проблеми во својата средина и да размислуваат за можни решенија, со што се зајакнуваат нивните компетенции за одговорно и активно граѓанство. Покрај еколошката димензија, постепено се отвора простор и за разбирање на социјалните и економските аспекти на одржливоста, приспособено на возраста и развојното ниво на учениците.

Може да се забележи дека во првиот и вториот образовен циклус во Република Хрватска, одржливиот развој е интегриран на начин што го следи развојниот пат на учениците, тоа значи од формирање основни вредности и навика, кон постепено разбирање на сложените односи меѓу природата, општеството и економијата. Овој пристап овозможува одржливоста да се гради како долгорочна компетенција и животна ориентација, што е во согласност со современите европски насоки за образование за одржлив развој (MZO, 2019, стр.. 20–23).

3.5. Преглед на наставната програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска

Меѓупредметната тема „Одржлив развој“ (Odrzivi razvoj)“ во образовниот систем на Република Хрватска претставува системска рамка за интеграција на принципите на одржливост во основното и средното образование. Курикулумот е дизајниран како хоризонтална образовна компонента што се реализира низ различни наставни предмети и образовни активности, со цел развој на знаења, вештини, вредности и ставови потребни за одговорно и одржливо дејствување во општеството (Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO], 2019).

Основната цел на курикулумот е да ги оспособи учениците да разберат дека одржливиот развој претставува рамнотежа меѓу еколошките, економските и социјалните аспекти на развојот, како и да ги поттикне активно да придонесуваат за подобрување на квалитетот на живот во својата заедница. Концептот е поставен во согласност со глобалните насоки за образование за одржлив развој и Целите за одржлив развој.

Структурата на курикулумот се засноваа на три клучни домени:

1. **Поврзаност** - разбирање на меѓузависноста помеѓу природните системи, општеството и економијата;
2. **Дејствување** - развивање способности за активно и одговорно учество во решавање на проблеми;
3. **Добросостојба** - развој на лична и општествена одговорност за квалитетот на живот и одржливата иднина.

За секој образовен циклус се дефинирани конкретни исходи од учење, што овозможува постепено и развојно усогласено продлабочување на концептот. Во пониските одделенија акцентот е ставен на развој на еколошка свест, грижа за природата и одговорно однесување во секојдневниот живот, додека во повисоките

одделенија се развива критичко размислување, анализа на општествени и еколошки проблеми и активно граѓанско учество.

Особено значајна карактеристика на овој курикулум е неговата интердисциплинарност. Темата не се изучува како посебен предмет, туку се интегрира во наставата по природни, општествени, јазични и уметнички предмети, како и преку проекти, истражувачки активности и соработка со локалната заедница. Овој пристап овозможува поврзување на теоретските знаења со реални животни ситуации и развој на функционални компетенции.

3.6. Преглед на Националната развојна стратегија 2024-2044, област образование во Република Македонија

Националната развојна стратегија на Република Македонија 2024–2044 претставува сеопфатен стратешки документ кој ја дефинира долгорочната визија за економски, социјален и институционален развој на државата. Стратегијата е конципирана во согласност со глобалните и европските развојни рамки, особено со Агендата 2030 за одржлив развој и Целите за одржлив развој (ЦОР), при што одржливоста е поставена како хоризонтален принцип кој ги поврзува сите развојни приоритети (Национален совет за одржлив развој [НСРР], 2025).

Во документот, одржливиот развој не се третира како изолиран приоритет на определен сектор, туку како интегрален концепт кој ги обединува економскиот раст, социјалната кохезија, заштитата на животната средина и квалитетното управување. Овој пристап ја нагласува потребата од трансформација на општеството кон модел на развој кој е инклузивен, конкурентен и отпорен на долгорочни ризици.

3.6.1. Стратешка поставеност на образованието во Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024–2044)

Во стратегијата се потенцира дека квалитетното и инклузивно образование е предуслов за создавање кадар кој ќе може активно да придонесува кон одржливиот економски развој и успешно да одговори на предизвиците поврзани со климатските

промени, технолошките иновации и глобалната конкурентност. Во таа смисла, образованието не се сведува само на пренос на знаења, туку се разгледува како процес на развој на вештини, вредности и ставови неопходни за одржливо општество. Образованието е препознаено како еден од клучните двигатели на одржливиот развој и како основа за развој на човечки капитал, иновации и општествена кохезија. Во стратегијата, образованието е поврзано со повеќе стратешки приоритети, вклучувајќи ја економската конкурентност, дигиталната трансформација, социјалната инклузија и зелената транзиција. На тој начин, образованието се позиционира како хоризонтален фактор кој има влијание врз сите други развојни области (НСРР, 2025).

Пример за ова се гледа во една од поставените цели кој гласи: „Економија заснована на знаење, иновации и дигитализација“ каде што се посочува неопходноста од економски систем кој би се темелел на активности поткрепени со знаење (knowledgeintensive) за поттикнување на технолошките иновации. Друг директен пример е еден од приоритетите кој гласи „Воспоставена соработка меѓу научноистражувачкиот сектор и бизнисот“, а се однесува на Јакнење на соработката меѓу бизнис и научноистражувачкиот сектор на земјата и научноистражувачките јадра на компаниите, вклучувајќи и користење дигитални платформи и решенија.

Во однос на структурната поставеност, во Националната развојна стратегија на Република Македонија 2024–2044 образованието е претставено како хоризонтален и системски фактор на развој, а не како изолиран сектор. Тоа не е ограничено на едно поглавје, туку вградено е во повеќе стратешки приоритети и тематски области, што упатува на неговата интегративна улога во долгорочниот развоен модел (Национален совет за одржлив развој [НСРР], 2025).

Образованието е структурно поврзано со клучните стратешки столбови, особено оние што се однесуваат на:

- развој на човечки капитал,
- економска конкурентност и продуктивност,
- социјална инклузија и кохезија,
- иновации и дигитална трансформација,

- зелена и одржлива транзиција.

Ова укажува дека стратегијата го третира образованието како основна инфраструктура на развојот, преку него се реализираат и поддржуваат другите стратешки цели. Структурната поврзаност со повеќе области дополнително ја потврдува мултидисциплинарната улога на образованието во контекст на одржливиот развој.

3.7. Преглед на Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030)

Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија претставува еден од клучните стратешки документи кој ја дефинира долгорочната визија за интеграција на економските, социјалните и еколошките аспекти на развојот. Документот има за цел да обезбеди рамка за постигнување одржлив економски раст, подобрување на квалитетот на живот на населението и заштита на природните ресурси, во согласност со меѓународните принципи и политики за одржлив развој (Министерство за животна средина и просторно планирање [МЖСПП], 2010)

Стратегијата се темели на концептот дека одржливиот развој претставува баланс помеѓу економскиот напредок, социјалната благосостојба и заштитата на животната средина. Во тој контекст, во документот се анализирани постојните состојби во државата и се предложени мерки и политики за обезбедување долгорочен и стабилен развој.

Од структурен аспект, стратегијата е организирана во повеќе тематски целини кои логично ја следат концептуалната рамка на одржливиот развој. Документот започнува со воведни поглавја во кои се објаснуваат целите на стратегијата, методолошкиот пристап и меѓународниот контекст во кој се развива националната политика за одржлив развој. Во овие делови се нагласува потребата од интегрирање на националните политики со глобалните иницијативи за одржливост и се истакнува важноста од координација помеѓу институциите. Потоа, стратегијата содржи аналитички дел во кој се разгледува состојбата во различни сектори релевантни за одржливиот развој. Овој дел опфаќа анализа на економските трендови, социјалниот

развој, состојбата со животната средина, како и институционалните капацитети со кои располага државата за спроведување на политики за одржлив развој. Вака структуриран документот овозможува сеопфатен увид во предизвиците и потенцијалите на државата.

Следниот дел се однесува на дефинирање на стратешките приоритети и цели. Овде се идентификуваат клучните области во кои е потребна интервенција, како што се управувањето со природните ресурси, економската конкурентност, социјалната кохезија и институционалната ефикасност. Во стратегијата е предвиден интегриран пристап кој ги поврзува овие области со цел постигнување долгорочна одржливост.

Во завршните делови се разгледуваат механизмите за имплементација, мониторинг и евалуација на стратегијата. Овие механизми се од суштинско значење за обезбедување ефективна и ефикасна примена на предложените политики како и за следење на напредокот во постигнувањето на поставените цели.

Содржински, стратегијата го третира одржливиот развој како комплексен процес составен од повеќе димензии кој бара координирано дејствување во повеќе области. Еден од централните аспекти на документот е интеграцијата на економскиот развој со заштитата на животната средина. Во таа смисла, се нагласува потребата од рационално користење на природните ресурси, намалување на загадувањето и развој на економски активности кои не ја загрозуваат природната рамнотежа.

Економската димензија на стратегијата се фокусира на поттикнување на одржлив економски раст преку модернизација на индустријата, развој на иновации и подобрување на конкурентноста на националната економија. Во исто време, се нагласува потребата од создавање нови работни места и подобрување на условите за економска активност, при што се води сметка за долгорочните еколошки последици од економските политики.

Социјалната димензија на одржливиот развој е исто така значаен сегмент на стратегијата. Документот ги истакнува прашањата поврзани со намалување на сиромаштијата, подобрување на квалитетот на живот, развој на здравствениот и образовниот систем и обезбедување еднакви можности за сите граѓани. Во овој контекст, одржливиот развој се поврзува со концептот на социјална правда и инклузивност.

Еколошката компонента претставува уште еден важен елемент на стратегијата. Документот посветува значително внимание на заштитата на природните ресурси, управувањето со отпадот, заштитата на биодиверзитетот и справувањето со климатските промени. Се нагласува потребата од интегрирање на еколошките аспекти во сите економски и развојни политики (МЖСПП, 2010).

3.7.1. Стратешка поставеност на образованието во Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030)

Во Националната стратегија за одржлив развој на Република Македонија, образованието е препознаено како еден од клучните фактори за успешна имплементација на принципите на одржливиот развој. Стратегијата нагласува дека развојот на свеста, знаењата и вештините кај граѓаните претставува неопходен предуслов за создавање општество кое активно ќе придонесува кон одржливо управување со природните ресурси и кон заштита на животната средина (МЖСПП, 2010, стр. 63–65). Во таа насока се потенцира дека „образованието, информирањето и подигнувањето на јавната свест се клучни предуслови за успешно спроведување на принципите на одржливиот развој и за активно учество на граѓаните во процесите на донесување одлуки поврзани со животната средина“ (МЖСПП, 2010, стр. 64).

Стратегијата исто така укажува дека развојот на образовниот систем е поддржан преку постојната законска и стратешка рамка во областа на образованието и високото образование, која има за цел унапредување на квалитетот на образовниот процес и негово усогласување со современите општествени и развојни потреби (МЖСПП, 2010, стр. 18-19). Во овој контекст, образованието се разгледува како важен инструмент за развој на човечкиот капитал и за поттикнување на одговорно однесување кон природните ресурси и животната средина.

Националната стратегија за одржлив развој ја нагласува важноста на образованието, информирањето и подигнувањето на јавната свест како клучни предуслови за имплементација на принципите на одржливиот развој, документот не нуди детални насоки за интеграција во формалниот образовен систем (МЖСПП, 2010,

стр. 63–65). Наместо тоа, стратегијата поставува општа рамка и препораки за унапредување на образованието и развој на свеста кај граѓаните за значењето на одржливиот развој. Оттука, конкретната реализација на овие принципи се реализира преку образовните политики и наставните програми, кои претставуваат клучен механизам за практична имплементација на концептот на одржлив развој во образовниот систем.

4. Терминолошки определби на концептот за Одржлив развој според Толковниот речник од областа на Одржливиот развој во Република Хрватска (Lexicon održivog razvoja)

Литературата нуди повеќе дефиниции за одржливиот развој, а концептите поврзани со оваа област тешко може да се сумираат во одреден број термини. Станува збор за интердисциплинарна сфера која ги опфаќа напорите за ублажување на климатските промени, промовирање на одржливи модели на развој и потрошувачка, како и зајакнување на мирот и правдата. Одржливиот развој е област која опфаќа повеќе елементи и е сублимат од повеќе науки, како и во секоје ново поле кое се развива многу брзо, постои терминолошка конфузија, дури и околу најосновните концепти. Се отвораат голем број прашања и сомнежи за значењето на одредени поими, се вршат преводи и адаптации најчесто од англиски и од германски јазик. Ова резултира со отворени прашања и дилеми во однос на значењето на одделни поими, при што најчесто се вршат преводи и адаптации од англиски и од германски јазик. Недостигот на систематизиран лексикографски придонес во оваа област укажува на потребата од развивање на стандарден речник за одржлив развој.

Значаен чекор во унифицирањето на терминологијата претставува хрватскиот *Leksikon održivog razvoja* (2012), резултат на проектот „Развој на методологија и воспоставување индекс за евалуација на општествено одговорното и одржливо деловно работење на хрватските компании“. Авторите Dubravka Bačun, Mirjana Matešić и Mislav Ante Omazić создадоа ресурс наменет за широка употреба. Лексиконот е наменет за широка употреба и може да го користат експерти вклучени во подготовката на прописите со цел да придонесат за усогласување на терминологијата и повисок квалитет на прописите, експерти кои работат во техничките комисији во развојот на

стандарди, претставници на медиумите, новинари, со цел подобрување квалитет на информации и текстови за корпоративна општествена одговорност, претставници на академската заедница, наставниот кадар и студенти кои се заинтересирани за оваа динамична интердисциплинарна област. Со оглед на неговата структура и широчината на пристапот, лексиконот може да биде едукативен материјал за заинтересирани поединци кои ќе најдат низа информации во него што ќе им помогнат да го зголемат своето знаење за одржливиот развој. (Ваџун, D., Matešić, M., & Omazić, M.A. 2012)

Во лексиконот се обработени околу 240 поими поврзани со одржливиот развој, кои се класифицирани според нивната примена во различни сектори – екологија, економија, општествен развој, етика и менаџмент. Основната цел е да се обезбеди јасно и разбирливо толкување на термините кои сè почесто се користат во научните трудови, образовните програми, медиумите и во корпоративниот сектор.

Клучниот термин „Одржлив развој“ во лексиконот е дефиниран како развој што ги задоволува потребите на сегашните генерации без да ги загрози можностите на идните генерации да ги задоволат своите потреби. Оваа дефиниција е преземена од извештајот на Брундтланд комисијата од 1987 година, и служи како основа за понатамошно разбирање на концептот. Во лексиконот се потенцира меѓусебната поврзаност помеѓу економските, еколошките и социјалните аспекти, што е клучно за холистичкиот пристап на одржливиот развој (Ваџун et al., 2012).

Други значајни поими кои се детално обработени се: „одржливо стопанисување со ресурси“, „еколошки отпечаток“, „општествена одговорност на претпријатијата“, „зелена економија“, „екофикасност“, и „внатрешни и надворешни чинители на одржливоста“. За секој поим се наведува дефиниција, потекло на терминот, практични примери и поврзани концепти, што го прави лексиконот не само речник, туку и едукативна алатка. Она што го издвојува *Leksikon održivog razvoja* е неговиот мултидисциплинарен пристап и адаптација на термини кон потребите на корисниците, од академици до практичари. Хрватските автори го препознаваат јазикот како суштинска алатка за пренесување знаење и вредности, со што се унапредува практичната примена на концептот на одржливост.

Лексиконот претставува и добра основа за развој на слична термилошка алатка на македонски јазик. Во Република Македонија, иако постојат толковници од други области, како што се Толковен речник на компјутерски термини, Толковник на

поими за дигитална телевизија, Толковник на поими од областа на туризмот, сепак недостасува систематизиран речник кој ги обработува термините од областа на одржливиот развој. Земајќи го предвид хрватското искуство, јасно се гледа дека изработка на македонски лексикон би придонела за стандардизација на терминологијата и би овозможила посистематско вклучување на концептот во образовните програми, јавните политики и деловната практика.

Овој лексикон претставува значаен ресурс за дефинирање и ширење на поимите поврзани со Одржливиот развој. Прецизната терминологија не е само академска потреба, туку клучен предуслов за ефективна имплементација на одржливите практики. Истиот служи како модел кој може да се приспособи во македонскиот контекст, како дел од поширока стратегија за едукација и јакнење на јавната свест за одржливоста.

5. Релевантни истражувања

Историски гледано, најзначајната дефиниција за концептот за одржлив развој датира од 1987 година, кога за прв пат е дефиниран поимот одржлив развој во Извештајот Брунтланд, објавен од Светската комисија на Обединетите нации за животна средина и развој. Оттогаш па се до денес направени се многу истражувања на темата одржлив развој. Обработени се различни аспекти како, значење, имплементација, анализа на резултати, изготвени се стратегии, препораки и многу други документи на темата одржлив развој.

Кога станува збор за образованието за одржлив развој, глобалниот преглед на истражувања фокусирани на имплементација на концептот за одржлив развој во образовниот процес, особено во почетоците од формалното образование, драстично се намалуваат репрезентативните релевантни истражувања. Ова укажува на недоволно проучена проблематика. Малиот број на пронајдени релевантни истражувања, упатува на потреба од понатамошно проучување на темата и проблематиката, особено поради тоа што постојано се потенцира потребата од имплементација на концептот за одржлив развој во образовните програми. Најзначајни се првите години од основното воспитание и образование бидејќи тогаш се поставуваат темелите за развој на младите

како свесни и одговорни битија со способност да го направат нашиот свет посигурен, здрав и просперитетен, се развива критичкото мислење и свеста за одржлива животна средина и одговорно општество.

Од локален аспект Република Македонија ги следи европските трендови и препораки, но сепак недостасува истражувачка литература на темата образование за одржлив развој. Мултидисциплинарниот аспект на темата отвара можност таа да се проучува од аспект на други науки кои комбинираано не водат до релевантни научни сознанија.

5.1. Образование за одржлив развој (Австрија, Кипар, Грција, Романија и Србија), Транснационален извештај

Education for sustainable Development (Austria, Cyprus, Greece, Romania and Serbia), Transnational report

Примената на сеопфатен институционален пристап кон образованието за одржливост со ангажман на различни чинители (AELIA) е проект на Erasmus+ финансиран од фондовите на Европската Унија и неговата цел е да го промовира образованието за одржлив развој преку сеопфатен институционален пристап со ангажман на различни чинители. Примарната цел на проектот АЕЛИА е нормализирање на терминот и концептот на образование за одржлив развој и неговата практична примена во образовните институции во Австрија, Кипар, Грција, Романија и Србија. Намерата е да се постигне целта преку сеопфатен институционален пристап и стратегија за вклучување на повеќе чинители за да се обезбеди учество на различни чинители и да се поттикне соработката меѓу нив за унапредување на образованието за одржливост. На почетокот на 2024 година АЕЛИА објавува транснационален извештај за Истражување на темата Образование за одржлив развој во Австрија, Кипар, Грција, Романија и Србија. Ова истражување е особено важно бидејќи е транснационално, опфаќа пет држави и има за цел да се истакнат различните политики, практики, мерки и законски рамки усвоени во горенаведените земји со цел да се воведат принципите на одржлив развој на различни нивоа на образование и во националните наставни програми.

Според методологијата ова е акционо истражување чии резултати претставуваат основа за сеопфатно разбирање на моменталната состојба на образованието за одржлив развој. Истражувањето ги споредува состојбите во Австрија, Кипар, Грција, Романија и Србија во однос на интегрирањето на принципите на одржлив развој во образовните системи на горенаведените земји и јасно може да се забележат одредени сличности и разлики. Евидентирано е дека сите пет земји покажале значителна посветеност за интегрирање на принципите за одржлив развој во нивните образовни системи и формулирале национални стратегии и воспоставиле институции и иницијативи конкретно насочени кон промовирање и спроведување на образованието за одржлив развој. Нивната посветеност го одразува заедничкото признавање на важноста на образованието за одржливи во едукацијата на идните генерации со цел да им се овозможи да придонесат за поодржливо и поинклузивно општество.

Според методологијата во истражувањето учествувале раководители на образовни институции, студенти, наставници, обучувачи или учесници на курсевите и други вработени во институциите, избрани преку намерно земање примероци и за формално и за неформално образование. Земено е во предвид дека примерокот на учесници мора да биде што е можно репрезентативен за ограничениот опсег на проектот AELIA. Со цел да се триангулираат податоците од истражувањето, учесниците пополниле прашалници и учествувале во полуструктурирани интервјуа. Пополнети биле 60 прашалници а спроведени проведени 50 интервјуа.

Резултатите од истражувањето откриваат неколку области за подобрување на образованието за одржлив развој во Австрија, Кипар, Грција, Романија и Србија, и во формалниот и неформалниот образовен систем. Меѓу другото заклучено е дека има потреба од поголема обука на училишните чинители за ефективно спроведување на образование за одржлив развој. За подобрување на состојбата, неопходно е да се подигне свеста кај образовниот кадар во однос на Агендата на УНЕСКО 2030 и активното граѓанство. Учесниците исто така ја нагласуваат важноста од ангажирање на современи едукатори и обучувачи кои се обучени за образование за одржлив развој и за актуелните методи на настава.

5.2. Образование за одржлив развој во основно училиште: Разбирање, важност и имплементација

Education for sustainable development in primary school: Understanding, importance, and implementation

Несомнено е дека образованието за одржлив развој е важно бидејќи ги опфаќа сите области: социјални, емоционални, интелектуални, физички, морални итн. Образованието за одржлив развој им помага на луѓето да ги стекнат вештините, знаењата и вредностите неопходни за успешен живот и конструктивен придонес во општеството. Ако порано раното образование за одржлив развој не беше во центарот на вниманието, од неодамна станува појасно дека раното образование има голем потенцијал за поттикнување вредности, однесувања и вештини кои придонесуваат за одржлив развој.

Во почетокот на 2024 година во Литванија, Vincentas Lamanauskas и Daiva Malinauskienė спроведуваат истражување на тема Образование за одржлив развој во основно училиште: Разбирање, важност и имплементација. Ова истражување е емпириско и квалитативно со цел да открие како идните наставниците од основно училиште го разбираат концептот образование за одржлив развој во основно училиште. Општо земено, во истражувањето учествуваа 86 студенти од два литвански универзитети, идни стручни наставници од предучилишното и основното образование. Резултатите сугерираат дека иако образованието за одржлив развој во раното детство се сфаќа како значајно и разумно, сепак, разбирањето на идните наставниците е прилично еднострано. Според анализата на резултатите од истражувањето образованието за одржлив развој се подразбира како социјална благосостојба, додека природната и физичката средина се најмалку изразени во нивната структура на разбирање. Според мислењето на идните наставниците, за да биде успешен концептот образование за одржлив развој во основното училиште, неопходно е да се предвидат стратегии за имплементација, правилно да се организира процесот на формално и неформално образование за одржлив развој и да се посвети големо внимание на соодветна подготовка на идните наставници во оваа област.

Заклучокот од ова истражување потенцира дека е неопходно да се залагаме за младата генерација да се карактеризира со одговорност, чувство на заедништво,

зачувување и граѓанство, да ја разбере хармонијата на околниот свет и нивните активности. За таа цел потребни се промени во образованието за да се интегрираат неопходните елементи на образованието за одржлив развој, вклучувајќи ги и менаџерските и образовните процеси.

II

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Предмет на истражување

Предмет на истражувањето е компаративно испитување на начинот на кој се имплементирани целите за Одржлив развој преку нивната застапеност во основното образование и компаративна анализа на концептот за одржлив развој во стратешките документи, термилошките определби од соодветната област и наставните програми за основно воспитание и образование во Република Македонија и Република Хрватска.

Со истражувањето компаративно се анализира наставни програми за одделенска настава од I до V одделение во Република Македонија и Република Хрватска.

Предметот е испитуван:

- ▶ од аспект на соодветните стратешки документи и препораки за имплементација на концептот Образование за одржлив развој во Република Македонија;
- ▶ од аспект на соодветните стратешки документи и одлуки за имплементација на концептот Образование за одржлив развој во Република Хрватска;
- ▶ од аспект на содржинска анализа на наставни програми во одделенска настава од I до V одделение во Република Македонија;
- ▶ од аспект на содржинска анализа на наставни програми во I до V одделение во одделенска настава во Република Хрватска;
- ▶ од аспект на анализа на термилошките определби од соодветната област.

2. Цел и карактер на истражувањето

2.1 Цел на истражувањето

Целта на истражувањето е компаративно да се анализира стратешката поставеност на Концептот за одржлив развој во воспитанието и образованието, термилошките определби од соодветната област и застапеноста во наставните програми во одделенската настава од I до V одделение во основното воспитание и образование во Република Македонија и Република Хрватска.

2.2 Карактер на истражувањето

Ова истражување може да се карактеризира како **теоретско и компаративно** во коешто се применува **дедуктивниот метод**. Истражувањето на проблемот во врска со стратешката поставеност и застапеноста на концептот за одржлив развој во наставните програми од одделенска настава (од I до V одделение) во Република Македонија и во Република Хрватска условуваат ова истражување да има **теоретски карактер**, бидејќи се анализира релевантна документација како што се наставни програми, стратешки документи и толковен речник.

Истражувањето има **компаративен карактер** од причина што се проучуваат разликите на застапеноста на концептот образование за одржлив развој во воспитно-образовните системи на две држави.

Истражувањето по својот карактер има **квалитативни** карактеристики и е **современо и индивидуално** истражување.

3. Задачи на истражувањето

Вака дефинираниот предмет и целта на истражувањето упатуваат на реализација на повеќе задачи и тоа:

1. Теоретска анализа на Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044);
2. Теоретска анализа на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030);
3. Теоретска анализа на Наставната програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска;
4. Анализа на застапеноста на концептот одржлив развој во наставни програми од I до V одделение во Република Македонија;
5. Анализа на застапеноста на концептот Одржлив развој во наставни програми за одделенска настава (од I до V одделение) во Република Хрватска;
6. Компаративна анализа на наставни програми во одделенската настава (од I до V одделение) во основното образование во однос на застапеноста на концептот за одржлив развој во Р. Македонија и во Р. Хрватска.
7. Избор, превод и стручна адаптација на поими од областа Одржлив развој од Толковниот речник за одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja) од хрватски јазик на македонски јазик.

4. Хипотези на истражувањето

Поаѓајќи од предметот и целта на истражувањето се поставуваат следните хипотези:

Општа хипотеза

Се претпоставува дека постои потреба од:

- ревидирање на наставните програми од I до V одделение во Република Македонија со цели, теми и содржини од областа на Одржливиот развој според концептот на земјите членки на Европската Унија;
- изработка на стратегија за основното воспитание и образование за имплементација на концептот за Одржлив развој;
- изработка на толковен речник на македонски јазик од оваа област.

Посебни хипотези

1. Се претпоставува дека постои потреба во Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044) да се имплементираат повеќе содржини од концептот Одржлив развој.
2. Се претпоставува дека постои потреба во Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030) да се имплементираат стратешки цели насочени кон застапеноста на концептот Одржлив развој во основното воспитание и образование;
3. Се претпоставува дека има потреба од изработка на наставна програма за темата Одржлив развој за основните училишта во Република Македонија по примерот на наставната програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска;
4. Се претпоставува дека е потребна поголема застапеност на концептот Одржлив развој во наставните програми од I до V одделение во Република Македонија;

5. Се претпоставува дека постои адекватна застапеност на концептот Одржлив развој во наставните програми од I до V одделение во Република Хрватска;
6. Се претпоставува дека во наставните програми од I до V одделение во Република Македонија постои потреба од интегрирање на цели и содржини од областа на одржливиот развој како и ревидирање на поставеноста (вертикална и хоризонтална) според примерот на Република Хрватска.
7. Се претпоставува дека во Република Македонија постои потреба од изработка на толковен речник од областа на Одржливиот развој.

5. Варијабли на истражувањето

Независна варијабла во истражувањето се стратешката документација и наставните програми во основното воспитание и образование од I до V одделение во Република Македонија и Република Хрватска:

- Национална развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044);
- Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030);
- Наставната програма за меѓупредметна тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска;
- Наставни програми од I до V одделение во основно воспитание и образование во Република Македонија;
- Наставни програми за одделенска настава (I до V одделение) во Република Хрватска;
- Толковен речник за одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja)

Зависни варијабли во истражувањето претставува изборот на поими за изработка на Толковен речник од областа Одржлив развој на македонски јазик.

6. Методи, техники и инструменти

Ова истражување го користи дескриптивниот метод, метод на анализа, придружен со метод на индукција и дедукција:

- метод на содржинска анализа;
- метод на структурална анализа;
- метод на функционална анализа;
- метод на компаративна анализа.

За добивање релевантни податоци се користат следните техники и инструменти:

Техники:

- Анализа на педагошка и релевантна документација:
  - Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044);
  - Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030);
  - Толковен речник од областа одржлив развој во Република Хрватска (Leksikon Održivog Razvoja).
- Анализа на педагошка документација:
  - Наставна програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Република Хрватска (*Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i sredne škole*);
  - Наставни програми од I до V одделение во Република Македонија;
    - Наставна програма Природни науки за I одделение;
    - Наставна програма Природни науки за II одделение;
    - Наставна програма Природни науки за III одделение;
    - Наставна програма Природни науки за IV одделение;
    - Наставна програма Природни науки за V одделение;
    - Наставна програма Општество за I одделение;
    - Наставна програма Општество за II одделение;
    - Наставна програма Општество за III одделение;

- Наставна програма Општество за IV одделение;
  - Наставна програма Општество за V одделение;
  - Наставна програма Техничко образование и информатика за V одделение;
  - Наставна програма Животни вештини за I одделение;
  - Наставна програма Животни вештини за II одделение;
  - Наставна програма Животни вештини за III одделение;
  - Наставна програма Животни вештини за IV одделение;
  - Наставна програма Животни вештини за V одделение.
- Наставни програми за одделенска настава во Република Хрватска (од I до V одделение)
    - Наставна програма Природа и општество I, II, III и IV одделение (*Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta priroda i društvo - od I do IV razred*);
    - Наставна програма Природни науки за V одделение (*Kurikulum nastavnoga predmeta Društvo za osnovne škole- V razred*)
    - Наставна програма Техничка култура за V одделение (*Kurikulum nastavnoga predmeta Tehnička kultura za osnovne škole- V razred*)

Во истражувањето е направена **Анализа на документација**, поконкретно анализирани се Националната развојна стратегија (2024-2044), област - Образование во Република Македонија, Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030) и Наставна програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за основните и средните училишта во Р Хрватска. Во оваа анализа споредени се програмската и стратешката поставеност на концептот за одржлив развој во образованието во двете држави.

Со **анализа на Толковниот речник** за поими од областа одржлив развој во Република Хрватска се детектира потребата од изработка на пандан-толковник на поими од оваа област во нашата држава.

Со **анализата на педагошката документација се врши преглед на наставните програми од I до V одделение во Република Македонија и во Република Хрватска со посебен фокус на застапеноста на концептот за одржлив развој.**

Преку анализата на наставните програми се согледува: содржинската и структурната поставеност на концептот образование за одржлив развој.

Податоците од анализираната документација се запишуваат во **евиденциона листа.**

7. Примерок

Во истражувањето се опфатени повеќе примероци, и тоа:

- Суппримерок на наставни програми од I до V одделение основно образование и воспитание во Република Македонија;
- Суппримерок на наставни програми од I до V одделение во основното образование и воспитание во Република Хрватска;
- Суппримерок Наставна програма за меѓупредметна тема Одржлив развој за средни и основни училишта во Република Хрватска;
- Суппримерок Национална развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044);
- Суппримерок Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030);
- Суппримерок Толковен речник на термини од областа одржлив развој, Република Хрватска (Leksikon Održivog Razvoja).

7.1 Суппримерок на анализирани наставни програми

Во рамките на ова истражување, како суппримероци се опфатени наставни програми за одделенска настава од I до V одделение во образовните системи на Република Македонија и Република Хрватска. Изборот на програмите и нивоата е

направен според наставните планови и се должи на фактот што раното образование претставува значаен период за формирање на основни знаења, ставови и вредности кај учениците, вклучувајќи и развивање на свеста за одржлив развој и одговорен однос кон животната средина и општеството.

Во рамките на анализата се разгледуваат наставните програми на дел од задолжителните наставни предмети кои, според својата содржина и образовни цели, овозможуваат интеграција на теми поврзани со концептот на одржлив развој. При изборот на предметите се водеше сметка за нивната релевантност во однос на природните, општествените и техничко-технолошките аспекти на образованието, како и за нивната улога во развивањето на еколошката свест, одговорното однесување и разбирањето на односот меѓу човекот и природата.

Анализата се базира на систематско разгледување на наставните програми за избраните предмети, при што се идентификувани и издвоени наставни теми, содржини и образовни цели кои се поврзани со концептот на одржлив развој. Во процесот на анализа особено внимание се посвети на содржините кои се однесуваат на заштита на животната средина, рационално користење на природните ресурси, одговорно однесување кон природата, развој на еколошка свест и разбирање на взаемната поврзаност меѓу природните и општествените процеси.

Дополнително, анализата овозможува споредбен увид во начинот на кој концептот на одржлив развој е застапен во наставните програми на двете држави. Преку идентификување и систематизирање на релевантните наставни теми и содржини се добива појасна слика за степенот на интеграција на овој концепт во наставата, како и за потенцијалните сличности и разлики во пристапот кон неговата имплементација во образовниот систем на Република Македонија и Република Хрватска.

7.2. Суппримерок на наставни програми од I до V одделение во основно образование и воспитание во Република Македонија

Во рамките на истражувањето како суппримерок се опфатени наставните програми за I, II, III, IV и V одделение во основното образование и воспитание во Република Македонија. Изборот на наставните програми е направен врз основа на важечкиот наставен план за основното образование, при што се анализирани дел од задолжителните наставни предмети кои според својата содржина и образовни цели овозможуваат идентификување на теми поврзани со концептот на одржлив развој.

Во анализата се вклучени наставните програми по предметите Природни науки и Општество, како и наставната програма по предметот Техничко образование за IV и V одделение. Изборот на овие предмети се темели на нивната тематска и содржинска поврзаност со природната средина, општествените процеси, технолошкиот развој и одговорното користење на ресурсите, што претставува значаен сегмент од концептот на одржлив развој.

Анализата на наставните програми е спроведена преку квалитативна анализа на содржина, при што како единици на анализа се земени наставните теми, содржини и образовни цели наведени во наставните програми. Во процесот на анализата се идентификувани и систематизирани содржините кои се поврзани со принципите на одржливиот развој, како што се заштитата на животната средина, рационалното користење на природните ресурси, одговорното однесување кон природата, развојот на еколошка свест и разбирањето на взаемната поврзаност меѓу природните и општествените процеси.

Преку ваквиот пристап се овозможува појасен увид во степенот на застапеност на концептот на одржлив развој во наставните програми во рамките на одделенската настава во Република Македонија, како и основа за понатамошна споредбена анализа со наставните програми во други образовни системи.

Табела 3. Наставен план за основното образование за I, II, III, IV, V одделение во учебната 2025/2026 година во Република Македонија

	ОДДЕЛЕНИЕ									
	I		II		III		IV		V	
	н	г	н	г	н	г	н	г	н	г
<i>Задолжителни предмети</i>										

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

Македонски јазик / Албански јазик / Турски јазик / Српски јазик / Босански јазик	5	180	5	180	5	180	5	180	5	180
Македонски јазик за учениците од другите заедници							2	72	2	72
Математика	5	180	5	180	5	180	5	180	5	180
Англиски јазик	2	72	2	72	2	72	3	108	3	108
Природни науки	2	72	2	72	2	72	2	72	2	72
Општество	1	36	1	36	1	36				
Историја и општество							2	72	2	72
- Историја										
- Географија										
- Граѓанско образование										
Биологија										
Хемија										
Физика										
Историја										
Географија										
Граѓанско образование										
Техничко образование и информатика							1	36	2	72
- Техничко образование										
- Информатика										
Музичко образование	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36
Ликовно образование	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36
Физичко и здравствено образование	3	108	3	108	3	108	3	108	3	108

Извор: Биро за развој на образованието (2025).

7.3. Суппримерок на наставни програми за одделенска настава во основното образование и воспитание во Република Хрватска

Во рамките на ова истражување извршен е избор на наставни програми од одделенската настава во основното образование во Република Хрватска, кои се користат како суппримерок за анализа на застапеноста на концептот на одржлив развој. Во анализата се опфатени наставните предмети Природа и општество за I, II, III и IV одделение, како и предметите Природа и Техничка култура за V одделение. Изборот на овие предмети е направен врз основа на наставниот план и курикулумите кои се применуваат во хрватскиот образовен систем, при што се земени предвид

задолжителните наставни предмети што содржински овозможуваат разгледување на прашања поврзани со одржливиот развој.

Предметите опфатени во анализата се карактеризираат со содржини кои се однесуваат на природната средина, општествените односи и техничко-технолошките аспекти на развојот. Преку нив учениците стекнуваат основни знаења за функционирањето на природните процеси, за односот помеѓу човекот и животната средина но и човекот и општеството како систем, како и за значењето на одговорното користење на природните ресурси. Овие содржини се тесно поврзани со принципите на одржливиот развој и придонесуваат за развивање на еколошка свест и одговорно однесување кај учениците.

Анализата на наставните програми е извршена со примена на квалитативна анализа на содржина, при што како единици на анализа се земени наставните теми, содржини и образовни исходи наведени во курикулумите. Во текот на анализата се идентификувани и издвоени оние содржини кои се поврзани со заштитата на животната средина, одржливото користење на природните ресурси, развојот на еколошката свест и разбирањето на меѓусебната поврзаност меѓу природните и општествените процеси.

На овој начин се добива појасна слика за степенот на застапеност на концептот на одржлив развој во наставните програми во одделенската настава во Република Хрватска. Истовремено, резултатите од оваа анализа овозможуваат понатамошна споредба со наставните програми во Република Македонија, со цел да се согледаат сличностите и разликите во пристапот кон интегрирањето на овој концепт во образовниот процес.

Табела 4. Наставен план за основното образование за I, II, III, IV, V одделение во учебната 2025/2026 година во Република Хрватска

	1.	2.	3.	4.	5.
nastavni predmeti					
OBVEZNI PREDMETI					
Hrvatski jezik	175	175	175	175	175

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

Likovna kultura	35	35	35	35	35
Glazbena kultura	35	35	35	35	35
Strani jezik	70	70	70	70	105
Matematika	140	140	140	140	140
Priroda i društvo	70	70	70	105	-
Tjelesna i zdravstvena kultura	105	105	105	70	70
Priroda	-	-	-	-	52,5
Biologija	-	-	-	-	-
Kemija	-	-	-	-	-
Fizika	-	-	-	-	-
Geografija	-	-	-	-	52,5
Povijest	-	-	-	-	70
Tehnička kultura	-	-	-	-	35

Извор: Министерство за наука и образование на Република Хрватска (2019).

7.3. Суппримерок Наставна програма за меѓупредметна тема Одржлив развој за средни и основни училишта во Република Хрватска

Како дополнителен суппримерок во рамките на истражувањето е разгледана наставната програма за меѓупредметната тема „Одржлив развој“, која се применува во основните и средните училишта во Република Хрватска. Вклучувањето на оваа програма во анализата има за цел да обезбеди поширок увид во начинот на кој концептот на одржлив развој може да се интегрира во образовниот систем не само преку поединечни наставни предмети, туку и преку меѓупредметен пристап.

Меѓупредметните теми претставуваат важен сегмент од современите образовни политики, бидејќи овозможуваат одредени општествено значајни прашања да се обработуваат низ повеќе наставни предмети и образовни нивоа. Во тој контекст, темата одржлив развој во хрватскиот образовен систем е концепциски поставена како

содржина која не е ограничена на еден наставен предмет, туку се интегрира во различни наставни области и активности во текот на образовниот процес. На овој начин се овозможува хоризонтална застапеност на темата, односно нејзино поврзување со различни предмети во рамките на истото образовно ниво. Анализата на наставната програма за меѓупредметната тема „Одржлив развој“ овозможува согледување на начинот на кој овој концепт се интегрира во наставниот процес преку различни наставни содржини, образовни исходи и активности. Токму овој пристап укажува на можноста темите поврзани со одржливиот развој да се постават низ широка образовна рамка, која ги поврзува природните, општествените и технолошките аспекти на образованието.

Разгледувањето на овој суппримерок е особено значајно во контекст на анализата на наставните програми, бидејќи покажува дека концептот на одржлив развој може да се имплементира не само преку содржини во поединечни предмети, туку и преку системски, меѓупредметен модел на интеграција. Таквиот пристап претставува потенцијален пример и можност за понатамошно унапредување на образовниот систем, при што одредени теми од значење за современото општество, како што е одржливиот развој, би можеле да се интегрираат на сличен начин и во наставните програми во Република Македонија.

7.4. Суппримерок Национална развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044)

Во рамките на истражувањето, како суппримерок е анализирана Националната развојна стратегија (2024–2044) на Република Македонија со посебен фокус на областа образование. Анализата на овој стратешки документ е значајна бидејќи националните развојни стратегии претставуваат основни документи кои ги дефинираат долгорочните развојни приоритети, цели и насоки на една држава. Преку нив се утврдуваат клучните политики и правци на развој во различни општествени области, вклучително и образованието, економијата, социјалниот развој и заштитата на животната средина.

Вклучувањето на Националната развојна стратегија во анализата овозможува поширок преглед во стратешката поставеност на образованието како еден од темелните фактори за одржлив општествен и економски развој. Образованието во рамките на ваквите стратешки документи се препознава како основа за развој на човечкиот капитал, за унапредување на знаењата, вештините и компетенциите на населението, како и за создавање услови за долгорочен напредок на општеството.

Истовремено, анализата на оваа стратегија овозможува да се согледа начинот на кој образованието е позиционирано во однос на пошироките развојни цели на државата. Во тој контекст, образовниот систем се разгледува како значаен механизам за поттикнување на иновации, економски раст, социјална кохезија и одржлив развој. Преку образованието се создаваат предуслови за развој на критичко мислење, одговорно граѓанство и способности за справување со современите општествени и еколошки предизвици. Оттука, анализата на Националната развојна стратегија овозможува подобро разбирање на улогата и значењето на образованието како стратешки приоритет во националниот развој.

7.5. Суппримерок Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030)

Во рамките на истражувањето како суппримерок е разгледана Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009–2030), која претставува еден од клучните стратешки документи кои за цел имаат интегрирање на принципите на одржливиот развој во националните политики и развојни процеси. Анализата на оваа стратегија е значајна бидејќи таа обезбедува општа рамка за долгорочно планирање и имплементација на политики насочени кон економскиот развој, социјалниот напредок и заштитата на животната средина.

Стратегијата се темели на претходните искуства и на обврските кои Република Македонија ги има преземено на меѓународно ниво, особено во контекст на процесот на приближување кон Европската Унија и истовремено се настојува да се обезбеди

поширока вклученост на релевантните актери во процесот на донесување одлуки и во дефинирањето на приоритетите за одржлив развој. Стратегијата исто така ја нагласува потребата од интегрирано планирање и соработка меѓу различните институции и општествени сектори, со цел да се обезбеди поефикасно спроведување на развојните политики.

Разгледувањето на оваа стратегија во рамките на истражувањето овозможува подобро разбирање на националната рамка за одржлив развој и на начинот на кој овој концепт се интегрира во различни општествени политики. Воедно, стратегијата претставува важна основа за согледување на улогата на образованието и подигнувањето на свеста како значајни фактори за имплементација на принципите на одржливиот развој во општеството

7.6. Суппримерок Толковен речник на термини од областа одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja), Република Хрватска

Во рамките на истражувањето како суппримерок е анализиран Толковниот речник на термини од областа на одржливиот развој (Leksikon održivog razvoja) изработен во Република Хрватска. Вклучувањето на лексикон, односно толковен речник, има за цел да обезбеди појасно разбирање на терминологијата поврзана со концептот на одржлив развој, како и да придонесе за појасно дефинирање и интерпретација на клучните поими што се користат во оваа област.

Анализата на овој суппримерок е значајна и од аспект на терминолошката усогласеност, бидејќи овозможува споредување на одделни поими и нивните значења во контекст на различни образовни и научни извори. Преку разгледување на дефинициите и објаснувањата на поимите се добива појасна основа за нивна соодветна употреба во научни истражувања и во образовниот процес. Дополнително, лексиконот претставува корисен извор за терминолошка анализа и превод на стручни поими, што е особено важно во контекст на компаративни истражувања и во процесот на адаптација на терминологијата на македонски јазик. На тој начин, овој извор придонесува за

појасно концептуално разбирање на одржливиот развој и за прецизна употреба на стручната терминологија во рамките на истражувањето.

8. Обработка на податоци

Во контекст на карактерот на истражувањето, карактеристиките на истражувачките техники и инструменти, во истражувањето е применета квалитативна обработка.

- Преку квалитативна анализа се обработуваат и компаративно ќе се анализираат следните податоци: Наставни програми од I до V одделение во основно образование и воспитание во Република Македонија, Наставни програми од I до V одделение во основно образование и воспитание во Република Хрватска, Националната развојна стратегија 2024-2044, Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030), Наставната програма за меѓупредметната тема Одржлив развој за средни и основни училишта во Република Хрватска и Толковниот речник на термини од областа Одржлив развој (*Leksikon Održivog Razvoja*) во Република Хрватска при што понуден е превод, толкување и адаптација на избрани термини, се анализира поставеноста и имплементација на концептот за Одржлив развој соодветно во двете држави.

9. Организација и тек на истражувањето

Истражувањето се одвива во следниве фази:

1. Изработка на студиски проект. Одделни проблеми во теоретската рамка на истражувањето се елаборирани за проучување истражувачкиот проблем. Студискиот проект е поткрепен и со избор на библиографија која ќе се користи во понатамошниот тек на истражувањето:
  - прибирање на релевантна документација.
2. Анализа на релевантна литература и документација:
  - екстерна и интерна критика;

- категоризација.
3. Прибирање и класификација на инструментите:
- табели;
  - прегледи;
  - чек-листи.
4. Обработка на податоците и тестирање на хипотезите
- обработка на податоците и документирање со квалитативна анализа;
  - графичко и табеларно претставување на добиените резултати;
  - анализа и интерпретација на добиените резултати;
  - извлекување заклучоци и препораки.
5. Избор, превод и стручна адаптација на поими од областа Одржлив развој од Толковниот речник за одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja) од хрватски јазик на македонски јазик.
- избор на поими од областа Одржлив развој кои се најзастапени во македонското јазично и говорно подрачје;
  - превод на избраните поими преку изнаоѓање соодветен зборовен еквивалент;
  - стручна адаптација т.е. приспособување на поимите од хрватски на македонски јазик.

III АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Анализа на наставните програми од I до V одделение во основното образование и воспитание во Република Македонија и интерпретација на добиените резултатите

Резултатите од анализата на избраните наставните програми од I до V одделение во Република Македонија укажуваат дека концептот на одржлив развој е присутен во првиот циклус на основното образование (од I до V одделение), но во ограничен и индиректен обем. Иако во наставните содржини се препознаваат одредени елементи кои можат да се поврзат со принципите на одржливиот развој, тие не се систематски организирани ниту се експлицитно формулирани како дел од поширока образовна рамка. Ова укажува дека одржливиот развој не е поставен како самостојна образовна цел, туку се појавува индиректно преку одделни наставни теми и содржини.

Анализата покажува дека во наставните програми од I до III одделение елементите поврзани со одржливиот развој се појавуваат претежно во предметите Природни науки, Општество и Животни вештини, особено во содржини кои се однесуваат на заштитата на природата, значењето на чистата животна средина, рационалното користење на водата и електричната енергија, како и основните правила за хигиена и здрав живот. Овие содржини придонесуваат кон формирање на основна еколошка свест кај учениците и развивање на позитивен однос кон природата. Сепак, може да се забележи дека нивната улога е главно информативна, без пошироко поврзување со економските и социјалните аспекти на одржливиот развој.

Во наставните програми за IV и V одделение може да се забележи малку поголема застапеност на содржини кои можат да се доведат во корелација со концептот на одржлив развој. Овие содржини најчесто се појавуваат во предметите Природни науки, Општество и Техничко образование, каде се обработуваат теми поврзани со рационалното користење на природните ресурси, значењето на заштитата на животната средина, влијанието на човекот врз природата и одговорноста на поединецот и заедницата во зачувувањето на природната рамнотежа. И покрај тоа,

анализата покажува дека и во овие одделенија темата за одржлив развој најчесто се третира претежно низ еколошка перспектива, без да се опфатат опфаќање економските и социјални димензии.

Еден од значајните резултати од анализата е отсуството на систематски и интердисциплинарен пристап кон концептот на одржлив развој во наставните програми од првиот образовен циклус. Концептот не е формулиран преку јасно дефинирани исходи од учење или преку интегрирана наставна рамка која би ги поврзувала различните наставни предмети. Наместо тоа, застапеноста зависи од поединечни наставни содржини, како и од начинот на кој наставниците ги интерпретираат и обработуваат овие теми во наставниот процес.

Ваквите резултати укажуваат дека во основното образование во Република Македонија одржливиот развој во првиот циклус е присутен имплицитно и делумно, без јасно дефинирана рамка која би овозможила развивање на знаењата и компетенциите поврзани со овој концепт. Иако наставните програми содржат теми кои придонесуваат за развој на еколошка и социјална одговорност кај учениците, недостасува интегриран пристап кој би ги поврзал овие содржини со пошироките цели на образованието за одржлив развој.

Табела 5. Анализа на наставни програми од I до V одделение одделенска настава во основно образование и воспитание во Република Македонија

Реден број	Одделение	Наставен предмет	Наставни теми/содржини поврзани со концептот одржлив развој
1.	I	Природни науки	Светот околу нас: растенија и животни; природни процеси; грижа за околината
2.	I	Општество	Моето семејство; моето училиште; правила и одговорности; соработка
3.	I	Животни вештини	Основни здравствени навики, лична хигиена, безбедност, грижа за околината

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

4.	II	Природни науки	Вода, воздух, почва; животни и растенија; сезонски промени; заштита на природата, енергија и штедењена истата.
5.	II	Општество	Заедница, соработка, одговорно однесување
6.	II	Животни вештини	Лични и социјални вештини, хигиена, одговорно однесување
7.	III	Природни науки	Човек и природа, материјали (опасност од пожар), одговорно користење ресурси
8.	III	Општество	Локална заедница, одговорност и правила, соработка и граѓанска свест
9.	III	Животни вештини	Здрав живот, хигиена, заштита на природата, безбедност
10.	IV	Природни науки	Природни ресурси; загадување; човеково влијание врз природата; заштита на животната средина
11.	IV	Историја и општество	Општествени вредности; улога на поединецот и заедницата; правилно однесување
12.	IV	Животни вештини	Здрав живот; хигиена; лична одговорност; одржување на животната средина
13.	V	Природни науки	Природни ресурси; рационално користење на ресурси; екосистеми; човеково влијание
14.	V	Историја и општество	Права и обврски; граѓанска одговорност; правила на заедницата; соработка
15.	V	Животни вештини	Здрав живот; лична и социјална одговорност; хигиена; одржување на животната средина; безбедност
16.	V	Техничко образование и информатика	Материјали; повторна употреба; безбедно користење; рационални активности

Од ова може да се заклучи дека постои потреба од **појасно концептуализирање и интегрирање на одржливиот развој во наставните програми**, преку дефинирање на конкретни образовни цели, исходи од учење и интердисциплинарни содржини. Таквиот пристап би овозможил подобро усогласување на образовниот систем со современите образовни политики и меѓународните препораки за образование за одржлив развој, како и поефикасно развивање на знаењата, вештините и вредностите неопходни за одговорно и одржливо дејствување во современото општество. Воедно, резултатите од анализата ја потврдуваат поставената хипотеза на истражувањето дека концептот на одржлив развој не е доволно застапен во наставните програми од првиот циклус на основното образование во Република Македонија и дека постои потреба од негово поизразено и систематско интегрирање во наставните содржини. Ваквата интеграција би овозможила учениците уште во раниот образовен период да развиваат знаења, ставови и компетенции поврзани со одржливиот развој и одговорното однесување кон природата и општеството.

2. Анализа на наставните програми од I до V одделение во основното образование и воспитание во Република Хрватска и интерпретација на добиените резултатите

Анализата на наставни програми за I до V одделение во основното образование во Република Хрватска покажува дека концептот на одржлив развој е интегриран на начин кој е соодветен на развојното ниво на учениците. Во I и II одделение, фокусот е ставен на формирање на основна еколошка свест и чувство на припадност кон заедницата, што се реализира преку наставни содржини поврзани со природната средина, секојдневните навики, одговорноста и соработката. Особено се нагласува искусственото учење, истражувањето и активното учество на учениците, што овозможува концептите за грижа за природата и одговорно однесување да се усвојуваат на практично и развојно соодветно ниво. На овој начин се поставуваат темелите за разбирање на одржливоста како вредносен и животен принцип, а не само како теоретска содржина.

Во III, IV и V одделение, концептот на одржлив развој е појасно концептуално интегриран. Со продлабочувањето на знаењата и когнитивниот развој на учениците се воведуваат посложени теми поврзани со природните и општествените процеси, одговорното користење на ресурсите и улогата на поединецот во одржувањето на рамнотежата меѓу човекот и природата. Овој циклус ја поттикнува меѓупредметната интеграција преку официјалната тема „Održivi razvoj“, која овозможува хоризонтално поврзување на содржините од различни наставни области. Учениците се поттикнуваат да развиваат критичко мислење, да препознаваат проблеми во својата средина и да предлагаат можни решенија, со што се зајакнуваат нивните компетенции за одговорно и активно граѓанство. Покрај еколошката димензија, постепено се воведуваат и социјалните и економските аспекти на одржливоста, адаптирани на возраста и развојното ниво на учениците.

Табела 6. Анализа на наставни програми за одделенска настава во основното образование и воспитание во Република Хрватска

Реден број	Одделение	Наставен предмет	Наставни теми/содржини поврзани со концептот одржлив развој
1.	I	Природа и општество (Priroda i društvo)	Моето опкружување (дом, училиште, непосредна средина). Грижа за чистота и уредност на просторот. Основни правила за одговорно однесување кон природата. Разликување на живо и неживо во околината. Важноста на водата, воздухот и светлината за живот.
2.	II	Природа и општество (Priroda i društvo)	Одговорно однесување во природата. Чистење и заштита на околината. Важност на организирањето/сортирањето на отпадните материјали во животната средина, прави разлика помеѓу отпад и ѓубре и го сортира отпадот. Основи на штедење вода и енергија.
3.	III	Природа и општество (Priroda i društvo)	Природни ресурси (вода, почва, воздух). Влијание на човекот врз природната средина. Загадување и начини за заштита на природата.

			Селектирање и рециклирање отпад. Рационално користење на природните ресурси. Улогата на поединецот во заштитата на околината.
4.	IV	Природа и општество (Priroda i društvo)	Екосистеми и меѓузависност на живиот свет. Природно и културно наследство. Одржливо користење на природните ресурси. Влијание на човековите активности врз животната средина. Активно учество во заштита и унапредување на околината. Начини за примена на енергија во животната средина (примери за загадување на животната средина).
5.	V	Природни науки (Priroda)	Жива и нежива природа. Поврзаност на организмите со животната средина. Основни услови за живот. Меѓузависност меѓу живите суштества и средината. Улогата на овие природни фактори за живиот свет и човекот. Фосили, докази за разновидност на живите суштества. Извори на енергија, складирање енергија. Обновлива и необновлива енергија, предности и недостатоци.
6.	V	Техничка култура (Tehnicka kultura)	Видови и својства на материјалите, можности за рециклирање на материјали. Рационално користење на материјали. Заштита и подготовка на работно место. Позитивни и негативни влијанија врз луѓето и животната средина.

Анализата покажува дека одржливиот развој е интегриран на начин кој го следи развојниот пат на учениците: од формирање основни вредности и навики, кон постепено разбирање на сложените односи меѓу природата, општеството и

економијата. Овој пристап овозможува одржливоста да се гради како долгорочна компетенција и животна ориентација, во согласност со современите европски насоки за образование за одржлив развој (MZO, 2019, стр. 20–23).

Резултатите од анализата го потврдуваат истражувачкото очекување **дека постои адекватна застапеност на концептот за одржлив развој во наставните програми во Република Хрватска**. Интеграцијата на одржливоста е постепена и развојно соодветна, овозможувајќи учениците да стекнат основни еколошки и социјални вредности во раните години, а потоа да развијат подлабоко разбирање и критичко размислување за комплексните односи меѓу човекот, природата и општеството.

3. Анализа на наставната програма за меѓупредметна тема Одржлив развој за средни и основни училишта во Република Хрватска и интерпретација на добиените резултати

Меѓупредметната тема „Одржлив развој“ во образовниот систем на Република Хрватска претставува системска рамка за интеграција на принципите на одржливост во наставата од основното и средното образование. Курикулумот е дизајниран како хоризонтална образовна компонента што се реализира низ различни наставни предмети и активности, со цел развој на знаења, вештини, ставови и вредности потребни за одговорно и одржливо дејствување во општеството.

Основната цел на програмата е учениците да ги разберат комплексните односи меѓу еколошките, економските и социјалните аспекти на развојот и активно да придонесуваат за подобрување на квалитетот на живот во својата заедница. Концептот на одржлив развој е усогласен со глобалните насоки за образование за одржлив развој и Целите за одржлив развој, овозможувајќи постепено развојно продлабочување на знаењата и компетенциите на учениците.

Курикулумот се заснова на три клучни домени:

1. Поврзаност - разбирање на меѓузависноста помеѓу природните системи, општеството и економијата;
2. Дејствување - развивање способности за активно и одговорно учество во решавање на проблеми;
3. Добросостојба - развој на лична и општествена одговорност за квалитетот на живот и одржливата иднина.

За секој образовен циклус се дефинирани конкретни исходи од учење, што овозможува постепено и развојно усогласено продлабочување на концептот. Во пониските одделенија акцентот е ставен на развој на еколошка свест, грижа за природата и одговорно однесување во секојдневниот живот. Во повисоките одделенија, учениците се поттикнуваат да развиваат критичко размислување, анализа на еколошки и социјални проблеми и активно граѓанско учество.

Особено значајна карактеристика на курикулумот е неговата интердисциплинарност. Темата не се изучува како посебен предмет, туку се интегрира во наставата по природни, општествени, јазични и уметнички предмети, како и преку проекти, истражувачки активности и соработка со локалната заедница. Овој пристап овозможува поврзување на теоретските знаења со реални животни ситуации, а истовремено ги развива и функционалните компетенции на учениците.

Анализата покажува дека курикулумот за меѓупредметната тема „Održivi razvoj“ обезбедува јасен концепт и структура, прецизно дефинирани исходи и развоен континуитет низ образовните циклуси. За разлика од системите каде што одржливиот развој се појавува само преку поединечни наставни содржини, хрватскиот модел овозможува системско, хоризонтално и вертикално интегрирање на концептот во образовниот процес. Ваквата поставеност придонесува за развој на компетенции за одржливост, критичко мислење, активно граѓанство и одговорно однесување, овозможувајќи функционално и практично усвојување на знаења, вредности и вештини.

Преку структурата на курикулумот се воспоставува континуитет помеѓу пониските и повисоките одделенија, при што учениците постепено ги усвојуваат основните принципи на одржливост, а потоа се воведуваат посложени теми поврзани

со природните и општествените процеси, одговорното користење на ресурсите и улогата на поединецот во одржувањето на рамнотежата меѓу човекот и природата. Овој развоен пристап овозможува концептот да се интегрира како долгорочна компетенција и животна ориентација, а не само како теоретска содржина.

Од компаративен аспект во основното образование во Република Македонија е присутен интегриран пристап кон обработка на одредени теми, но не постојат формално структурирани „меѓупредметни теми“ со посебен курикулум. Содржини поврзани со екологија, здрав живот и граѓански вредности, вклучително и елементи од одржливиот развој, се вклучени хоризонтално низ повеќе наставни предмети како Природни науки, Општество, Животни вештини и Техничко образование. Споредба може да се направи со предметот „Животни вештини“, кој во I одделение се реализира интегрирано во други наставни предмети, а останатите одделенија предвидено е да се реализира на часовите на одделенската заедница. Иако постои наставна програма, неговата реализација не е континуирана и систематска и зависи од многу фактори кои може директно и индиректно да влијаат на практичната реализација на наставната содржина.

Врз основа на анализата на наставната програма **се потврдува посебната хипотеза дека постои потреба од развој на наставна програма за основно образование во Република Македонија, според примерот на хрватската меѓупредметна тема „Одржлив развој“**. Моделот на Хрватска претставува пример за добра практика кој може да служи како основа за унапредување на интеграцијата на принципите на одржлив развој во наставните програми, овозможувајќи системско, развојно и интердисциплинарно усвојување на знаења, вештини и вредности поврзани со одржливоста.

4. Компаративен осврт на анализирани наставни програми од I до V одделение во основното воспитание и образование во Република Македонија и Република Хрватска

Според анализата на наставните програми, нивната поставеност и интегрираност во образовните системи на Република Македонија и Република Хрватска компаративно споредено може да се дијагностицираат значајни разлики во пристапот кон

интеграцијата на концептот на одржлив развој во основното образование. Иако во двете држави се присутни содржини кои можат да се поврзат со одржливоста, нивната поставеност, систематичност и образовна функција се разликуваат.

Во Република Македонија, концептот на одржлив развој е застапен имплицитно и претежно преку содржини со еколошка ориентација. Темите поврзани со заштита на природата, хигиена, здрав живот и рационално користење на ресурсите се интегрирани во предмети како Природни науки, Општество и Животни вештини. Сепак, овие содржини не се организирани во јасна концептуална рамка, ниту се поврзани со конкретни исходи од учење поврзани со одржливиот развој. Отсуствува системски пристап кој би овозможил вертикална и хоризонтална поврзаност на темите низ различни одделенија и наставни области.

Наспроти тоа, во Република Хрватска, одржливиот развој е интегриран преку структурирана и официјално дефинирана меѓупредметна тема „Održivi razvoj“. Овој пристап овозможува интердисциплинарно поврзување на наставните содржини и развој на компетенции преку повеќе наставни предмети. Наставните програми содржат јасно формулирани цели, домени и исходи од учење, што придонесува за постепен развоен континуитет од пониските кон повисоките одделенија.

Дополнително, хрватскиот модел покажува поголема рамнотежа помеѓу еколошката, социјалната и економската димензија на одржливоста, додека во македонските програми доминира еколошкиот аспект. Во Хрватска, учениците се поттикнуваат на критичко размислување, решавање проблеми и активно граѓанско учество, додека во Македонија темите најчесто имаат информативен карактер и зависат од интерпретацијата на наставникот.

Резултатите од компаративната анализа укажуваат дека хрватскиот образовен модел обезбедува посистематска и развојно усогласена интеграција на одржливиот развој, додека во Македонија постои потреба од појасно концептуализирање, интердисциплинарна интеграција и формализирање на образовните цели поврзани со одржливоста.

Табела 7. Табеларен приказ на компаративната анализа на поставеноста на одделни аспекти на одржливиот развој според анализираниите наставни програми во Р Македонија и Р Хрватска

Аспект на анализа	Република Македонија	Република Хрватска
Поставеност на концептот	имплицитна, индиректна	јасно дефинирана и системска
Начин на интеграција	поединечни наставни содржини	меѓупредметна тема
Наставна рамка	нема посебна структура	официјален курикулум
Резултати од учење	недоволно дефинирани	јасно формулирани
Интердисциплинарност	ограничена	високо застапена
Доминантна димензија	еколошка	еколошка, социјална и економска
Улога на наставникот	зависи од индивидуална интерпретација	поддржана во курикуларна рамка
Поврзаност со европските политики	делумна	високо усогласена

Со цел појасно согледување на сличностите и разликите во интеграцијата на концептот на одржлив развој во наставните програми на Република Македонија и Република Хрватска, изработена е компаративна матрица врз основа на клучни критериуми за анализа. Матрицата овозможува систематски преглед на степенот на застапеност, структурната поставеност и образовната функција на концептот на одржлив развој во двата образовни системи.

Табела 8. Матрица за компаративна анализа на застапеноста на одржливиот развој во наставните програми на Република Македонија и Република Хрватска.

Критериум за	Република	Република	Компаративен
--------------	-----------	-----------	--------------

компарација	Македонија	Хрватска	заклучок
Концептуална поставеност на одржливиот развој во наставни програми одделенска настава	Одржливиот развој е имплицитно присутен преку поединечни теми	Одржливиот развој е формално дефиниран како меѓупредметна тема	Во хрватскиот модел постои појасна концептуална и институционална рамка
Интеграција на содржини во наставните програми	Присутна во одделни наставни предмети без јасна поврзаност на наставните содржини	Хоризонтално и вертикално интегрирани наставни содржини во повеќе наставни предмети	Во хрватскиот модел се применува системски интегриран модел (меѓупредметна наставна програма)
Наставна структура	Нема посебна наставна програма за одржлив развој	Постои курикулум за меѓупредметна наставна тема „Održivi razvoj“	Хрватскиот модел обезбедува стабилна наставна структура
Образовни цели и резултати	Недоволно експлицитно дефинирани	Јасно формулирани резултати по образовни циклуси	Во хрватскиот систем се овозможува мерливост на постигнувањата
Интердисциплинарност	Огранчена и зависна	Системски вградена во наставата	Во хрватскиот модел има повисоко ниво на

			интеграција
Еколошка димензија	Најзастапена	Високозастапена	Во двете држави во наставните програми еколошката компонента е доминантна
Социјална димензија	Делумно застапена	Интегрирана преку граѓански вредности и заедницата.	Во хрватскиот модел е изразен поширок пристап
Економска димензија	Речиси отсутна	Постепено интегрирана	Во хрватскиот модел преку наставните планови се овозможува покомплетно разбирање на одржливоста
Улога на наставникот	Зависи од лична иницијатива	Поддржана со јасни насоки и курикулум	Во Македонија имплементацијата е помалку стандардизирана
Општ заклучок	Делумна и имплицитна интеграција	Системска и интердисциплинарна интеграција	Хрватскиот модел претставува пример за добра практика

Компаративната матрица укажува на значајни разлики во пристапот кон интеграцијата на концептот на одржлив развој во наставните програми на Република

Македонија и Република Хрватска. Анализата на компаративните заклучоци покажува дека во македонскиот образовен систем, одржливиот развој е застапен индиректно и најчесто преку поединечни наставни содржини, без јасно дефинирана концептуална рамка и без систематска интердисциплинарна поврзаност. Наспроти тоа, во Република Хрватска концептот е институционално интегриран преку меѓупредметната тема „Одржлив развој“, што овозможува континуирано и развојно усогласено воведување на принципите на одржливост низ различни наставни предмети и образовни циклуси.

Анализата покажува дека хрватскиот модел обезбедува појасна структура, конкретни исходи од учење и поголема поврзаност помеѓу еколошките, социјалните и економските аспекти на одржливиот развој. Во македонските наставни програми доминира еколошката компонента, додека останатите димензии се ограничено застапени. Врз основа на компаративните резултати може да се заклучи дека Република Хрватска има поразвиен и системски пристап кон образованието за одржлив развој, додека во Република Македонија постои потреба од појасно концептуализирање, институционална поддршка и интегрирање на одржливоста како интердисциплинарен образовен принцип. Овие сознанија укажуваат на можноста за преземање добри практики од хрватскиот модел со цел унапредување на наставните програми и усогласување со современите европски образовни политики.

5. Анализа на Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024-2044) и интерпретација на резултати

Во рамките на истражувањето како суппримерок е анализирана Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024–2044) со посебен фокус на областа образование. Овој стратешки документ претставува долгорочна рамка за развој на државата во наредните две децении и ги дефинира главните приоритети, цели и насоки за напредок во клучните општествени области. Националната развојна стратегија има за цел да обезбеди одржлив и инклузивен развој преку интегрирање на

економските, социјалните и еколошките аспекти на развојот, во согласност со современите глобални трендови и европските политики.

Анализата на документот покажува дека стратегијата ја поставува јасната визија за трансформација на државата во просперитетно, одржливо и инклузивно општество, кое се темели на знаење, иновации и ефикасни институции. Во овој контекст, образованието е препознаено како еден од клучните столбови за постигнување на долгорочните развојни цели. Стратегијата ја нагласува потребата од:

- модернизација на образовниот систем;
- подобрување на квалитетот на наставата;
- усогласување на образовните програми со потребите на современото општество и пазарот на труд.

Резултатите од анализата укажуваат дека во стратегијата образованието се разгледува како основа за развој на човечкиот капитал, што претставува еден од најважните ресурси за економски и општествен развој. Посебно внимание се посветува на развојот на знаењата, вештините и компетенциите кај младите, како и на создавање образовен систем кој ќе поттикнува критичко мислење, иновативност и креативност. Стратегијата, исто така, ја истакнува потребата од подобрување на пристапот до квалитетно образование, унапредување на дигиталните компетенции и јакнење на врската помеѓу образованието и економскиот развој.

Покрај тоа, анализата покажува дека образованието во стратегијата е тесно поврзано со пошироките цели за одржлив развој, социјална инклузија и економска конкурентност. Образовниот систем се разгледува како важен механизам за развој на активни и одговорни граѓани кои ќе бидат способни да се справуваат со современите општествени и еколошки предизвици. Во таа насока, стратегијата ја нагласува улогата на образованието во развојот на одговорно однесување, еколошка свест и разбирање на принципите на одржливиот развој.

Интерпретацијата на резултатите од анализата укажува дека Националната развојна стратегија го позиционира образованието како стратешки приоритет за долгорочниот развој на државата. Преку унапредување на образовниот систем се создаваат предуслови за економски раст, развој на иновации, зголемување на

конкурентноста и зајакнување на социјалната кохезија. Воедно, стратегијата ја нагласува потребата од создавање образовен систем што ќе придонесе за развој на знаења, вештини и вредности неопходни за одржлив развој и за активно учество на граѓаните во современото општество.

Оттука, може да се заклучи дека анализата на Националната развојна стратегија овозможува подобро разбирање на улогата на образованието како клучен двигател на општествениот и економскиот развој, но во исто време анализата ја потврди хипотезата дека ваквата стратешка поставеност укажува на важноста и потребата од понатамошно интегрирање на современи образовни концепти, вклучително и образованието за одржлив развој, во наставните политики и програми, со цел создавање генерации кои ќе бидат подготвени да придонесат за одржлив и долгорочен развој на општеството.

6. Анализа на Националната стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030) и интерпретација на резултати

Националната стратегија за одржлив развој претставува клучен стратешки документ кој ја дефинира долгорочната визија за интеграција на економските, социјалните и еколошките аспекти на развојот во Република Северна Македонија. Стратегијата обезбедува рамка за:

- Постигнување одржлив економски раст;
- Подобрување на квалитетот на живот на населението;
- Заштита и рационално користење на природните ресурси;
- Усогласување со меѓународните принципи и политики за одржлив развој.

Стратегијата се темели на концептот дека одржливиот развој претставува баланс помеѓу економскиот напредок, социјалната благосостојба и заштитата на животната средина. Во тој контекст се анализираат постојните состојби и се предлагаат мерки и политики за обезбедување долгорочен и стабилен развој. Од структурен аспект, стратегијата е организирана во повеќе тематски целини кои логично ја следат

концептуалната рамка на одржлив развој. Воведните поглавја објаснуваат цели, методолошки пристап и меѓународен контекст, нагласувајќи ја потребата од усогласување на националните политики со глобалните иницијативи и координација помеѓу институциите. Аналитичкиот дел опфаќа состојби во економските, социјалните и еколошките сфери, како и институционалните капацитети за спроведување на политики за одржлив развој. Следните делови ги дефинираат стратешките приоритети и цели, вклучувајќи управување со природни ресурси, економска конкурентност, социјална кохезија и институционална ефикасност. Предвиден е интегриран пристап што ги поврзува овие области со цел постигнување долгорочна одржливост. Завршните делови ги опишуваат механизмите за имплементација, мониторинг и евалуација, кои се суштински за ефикасно спроведување на предложените политики и следење на постигнатите резултати.

Стратегијата го третира одржливиот развој како комплексен процес кој бара координирано дејствување во повеќе области и се препознаваат следниве димензии:

- **Економска димензија** која предвидува поттикнување на одржлив економски раст преку модернизација на индустријата и развој на иновации; Подобрување на конкурентноста и создавање нови работни места; Земање предвид на долгорочните еколошки импакти.
- **Социјална димензија** која опфаќа намалување на сиромаштијата, подобрување на квалитетот на живот, развој на здравствениот и образовниот систем и обезбедување еднакви можности и инклузивност.
- **Еколошка димензија** која вклучува заштита на природните ресурси и биодиверзитетот, управување со отпад и справување со климатските промени и интеграција на еколошките аспекти во сите економски и развојни политики.

Во стратегијата, образованието е препознаено како клучен фактор за успешна имплементација на принципите на одржлив развој. Развојот на свеста, знаењата и вештините кај граѓаните се дефинира како предуслов за создавање општество кое активно ќе придонесува кон одржливо управување со природните ресурси и заштита на животната средина. Стратегијата ја истакнува важноста на образованието, информирањето и подигнувањето на јавната свест како клучни предуслови за активно

учество на граѓаните во процесите на донесување одлуки поврзани со животната средина. Развојот на образовниот систем се поддржува преку постојната законска и стратешка рамка со цел унапредување на квалитетот на образовниот процес и негово усогласување со современите потреби. Образованието се препознава како инструмент за развој на човечкиот капитал и за поттикнување на одговорно однесување кон природните ресурси и животната средина.

Сепак, може да се заклучи дека конкретните начини за интеграција на одржлив развој во формалното образование не се детално дефинирани во стратегијата, која повеќе поставува општа рамка и препораки за унапредување на образованието и развој на јавната свест. Практичната примена на овие принципи се остварува преку образовните политики и наставните програми.

Врз основа на анализата се потврдува хипотезата дека е потребно во Националната стратегија за одржлив развој да се интегрираат стратешки цели кои ќе се однесуваат на застапеност на концептот за одржлив развој во основното воспитание и образование. Ваквата интеграција би овозможила системско, развојно и интердисциплинарно усвојување на принципите на одржлив развој преку формалното образование, што е предуслов за долгорочно одржливо општествено дејствување.

7. Анализа на Толковен речник на термини од областа Одржлив развој (Leksikon Održivog Razvoja), Република Хрватска и интерпретација на резултати

Литературата нуди различни дефиниции за поимите поврзани со одржливиот развој. Тие може да бидат анализирани од различни аспекти и дејности, токму ова го прави концептот интердисциплинарен и комплексен. Терминологијата во оваа област се развива динамично и често се јавува конфузија околу значењето на поединечни поими. Често се вршат преводи и адаптации од англиски и германски јазик, што резултира со различни интерпретации и недоволна конзистентност во употребата на термините. Ова укажува на потребата од систематизиран речник кој ќе овозможи стандардизација на поимите и појасна комуникација во научни, образовни и практични контексти.

Значаен чекор кон унифицирање на терминологијата претставува хрватскиот толковен речник *Leksikon održivog razvoja* (2012), авторите Dubravka Vačun, Mirjana Matešić и Mislav Ante Omazić. Истиот е наменет за широк спектар на корисници:

- експерти кои учествуваат во подготовка на прописи;
- членови на технички комисији за развој на стандарди;
- медиуми и новинари;
- академска заедница, наставници и студенти.

Лексиконот обработува повеќе од 240 поими, класифицирани според примена во различни сектори како екологија, економија, општествен развој, етика и менаџмент. За секој поим се наведени дефиниција, потекло, примери и поврзани концепти, овозможувајќи мултидисциплинарен и практичен пристап. Клучниот термин „Одржлив развој“ е дефиниран според Брундтландовата дефиниција од 1987 година: развој кој ги задоволува потребите на сегашните генерации без да ги загрози можностите на идните генерации да ги задоволат своите потреби. Други значајни термини кои се детално обработени вклучуваат одржливо стопанисување со ресурси, еколошки отпечаток, општествена одговорност на претпријатијата, зелена економија, коефикасност, внатрешни и надворешни чинители на одржливоста.

Лексиконот служи не само како речник, туку и како едукативен ресурс, кој го поттикнува усвојувањето на знаењата и практичната примена на концептите на одржлив развој. Со оглед на тоа што голем број термини потекнуваат од англиски и германски јазик, нивниот превод и адаптација на македонски бара внимателен и стручен пристап. При процесот на избор на термини користени се следниве критериуми:

- фреквентност на употреба во научни и стручни публикации;
- застапеност во образовни програми;
- практична примена во деловниот и во јавниот сектор.

Преводот вклучува не само лингвистичко претворање, туку и функционална адаптација во македонскиот јазичен и културен контекст. На пример:

- *ekološki otisak* - еколошки отпечаток;
- *zelena ekonomija* - зелена економија;
- *ekoefikasnost* - екоефикасност;
- *društvena odgovornost poduzeća* - општествена одговорност на претпријатијата.

За термини со повеќезначност или културно-специфични контексти, како *stakeholder/dionik*, се предлагаат адаптирани преводи: засегнатата страна, чинител или субјект со интерес, во зависност од контекстот на употреба. Процесот на стручна адаптација вклучува и кратки дефиниции, примери на примена во македонскиот контекст (образовен или индустриски), како и синоними или алтернативни формулации. На овој начин се создава функционален терминолошки ресурс кој може да се користи во образованието, истражувањето, при креирање на јавни политики како и корпоративна и деловна практика.

Анализата покажува дека хрватскиот лексикон претставува ефикасен модел за стандардизација на термините од областа на одржлив развој. Интегрираниот мултидисциплинарен пристап, комбиниран со јасни дефиниции и практични примери, овозможува функционална примена на поимите во различни области. Во македонскиот контекст постои јасна потреба за изработка на сличен толковен речник, поради следниве причини:

1. Недостиг на систематизиран ресурс кој ги обработува поимите од областа на одржлив развој;
2. Потреба од стандардизација на терминологијата за образованието, јавните политики и деловниот сектор;
3. Намалување на терминолошката конфузија и олеснување на интердисциплинарната комуникација;
4. Поттикнување на развој на функционални компетенции за одржливост преку образование и професионална примена.

Врз основа на анализа на хрватскиот *Leksikon održivog razvoja* и можностите за превод и адаптација на македонски јазик, се **потврдува хипотезата за развој на**

национален толковен речник за одржлив развој во Република Северна Македонија. Хрватскиот модел може да послужи како пример, обезбедувајќи јасна структура, мултидисциплинарен пристап и практична примена на поимите. Таков речник би овозможил стандарден и конзистентен пристап кон терминологијата, интеграција на поимите во образовните програми, поддршка на јавната свест и стручната практика и олеснување на комуникацијата меѓу различните чинители во процесите на одржлив развој.

Изработката на македонски толковен речник претставува важен чекор кон унапредување на знаењата, вештините и вредностите поврзани со одржлив развој и создавање функционален ресурс кој ќе ги поддржи образованието, научното истражување и практичната примена на концептот.

7.1 Избор, превод и стручна адаптација на поими од хрватски јазик на македонски јазик од областа на Одржливиот развој

Со оглед на тоа што голем број термини поврзани со одржливиот развој имаат потекло од англискиот јазик, преку интерпретација и примена во други европски јазици (вклучително и хрватскиот), преводот и адаптацијата на овие термини на македонски јазик бараат внимателен, стручен и контекстуален пристап.

Во таа насока, анализата и адаптацијата на термините од *Leksikon održivog razvoja* (Ваџун, Матејиќ & Омациќ, 2012), претставува значаен чекор кон креирање на стандардизирана база на поими на македонски јазик. Лексиконот обработува широк спектар на термини поврзани со економијата, екологијата, општествената одговорност, етичките принципи и корпоративното управување, што овозможува интердисциплинарен пристап во нивната адаптација.

Процесот на избор на поими се базираше на неколку критериуми: фреквентноста на употреба во релевантна научна и стручна литература, застапеноста во образовните програми и практичната примена во деловниот и јавниот сектор. При преводот беше потребно не само буквално лингвистичко претворање на термините, туку и нивно функционално приспособување на македонскиот јазичен систем и културен контекст. За поимите како што се *ekološki otisak*, *zelena ekonomija*, *ekoefikasnost* и *društvena*

odgovornost poduzeća, направен е превод со внимателна термилошка кореспонденција: *еколошки отпечаток, зелена економија, екоефикасност и општествена одговорност на претпријатијата*.

Посебно внимание беше посветено на термини со повеќезначност или културно-специфични конотации, кои бараат стручна адаптација наместо директен превод. На пример, терминот *stakeholder* во хрватскиот лексикон се појавува како *dionik*, а неговиот македонски еквивалент може да биде *засегната страна* или *субјект со интерес, чинител*, зависно од контекстот на употреба. Исто така, поимите поврзани со еколошките индикатори и политики како *održivo upravljanje resursima* се преведени како *одржливо управување со ресурсите*, но нивната примена бара и објаснување преку примери релевантни за македонското стопанство и законодавство.

Стручната адаптација не подразбира само превод, туку и интегрирање на терминот во постојниот систем на знаење и практика. Тоа значи дека секој поим е дополнет со кратка дефиниција, пример на примена во хрватскиот како и во македонскиот контекст (на пример: образовен или индустриски), и евентуални синоними или алтернативни формулации што се користат во стручните кругови. На тој начин се создава термилошки ресурс што може да биде функционално применет во наставата, стручната подготовка, истражувањето, како и во креирањето јавни политики.

Изработката на таков лексикон на македонски јазик би претставувал значаен придонес за стандардизација на терминологијата и би овозможил посистематски пристап кон имплементацијата на принципите на одржлив развој. Дополнително, тоа би ја олеснило комуникацијата меѓу различни чинители – наставници, студенти, истражувачи, бизнис-заедницата и носителите на одлуки – и би обезбедило консистентност во интерпретацијата на клучните поими.

Изборот, преводот и адаптацијата на термините од хрватскиот *Leksikon održivog razvoja* кон македонскиот јазичен и културен контекст претставува важен чекор во градењето на национален термилошки систем за одржлив развој. Овој процес не е само јазична задача, туку и научно-образовен предизвик што го поддржува поширокиот стремеж кон усогласување со европските и глобалните рамки за одржливост.

Во продолжение следува табела со избор на термини преземени од хрватскиот Лексикон за одржлив развој, кои се внимателно селектирани со цел нивна потенцијална примена при изработка на сличен лексикон на македонски јазик. Термините се прикажани преку табеларно-компаративен пристап на нивно толкување, при што во првата колона се дадени автентичните поими преземени од хрватскиот лексикон, а во втората колона е понудена нивна компаративна адаптација согласно јазичните и стручните потреби. Во прилог на трудот е вклучена и целосната табела која опфаќа превод и адаптација на повеќе од 70 термини од областа на одржливиот развој.

Табела бр 1. Превод и термилошка адаптација на поими од областа на одржливиот развој од хрватски на македонски јазик

Поими преземени од толковниот речник за Одржлив развој на хрватски јазик (<i>Lexicon održivog razvoja</i>)	Превод и адаптација на избрани поими на македонски јазик
<p>Акција</p> <p><i>engl. action / njem. die Aktion/ fr. action / tal. azione</i></p> <p>Radnja koja se poduzima radi postizanja nekog unaprijed dogovorenog cilja. Akcije se razlikuju prema postavljenim ciljevima, pokretačima, uključenim dionicima, vremenu trajanja, broju ponavljanja, količini i podrijetlu utrošenih sredstava te prostornoj rasprostranjenosti. Prikazana su tri različita primjera iste vrste akcije: čišćenja mora, morske obale i podmorja.</p> <p>1. <i>Primjer A-1: Electrolux i 5 Gyres u zajedničkoj akciji čišćenja mora od plastike</i></p> <p>Electrolux i poznata neprofitna istraživačka organizacija 5 Gryes Institute organizirali su zajedničku ekspediciju na kojoj su u južnom Atlantiku prikupljali otpad plastičnog podrijetla. Cilj ove</p>	<p>Акција</p> <p><i>Англ. action / герм. die Aktion / фр. action / ум. azione</i></p> <p>Акција преземена за да се постигне однапред договорена цел. Акциите се разликуваат според поставените цели, организаторите, вклучените засегнати страни, времетраењето, бројот на повторувања, количината и потеклото на потрошените средства и просторната распространетост. Прикажани се три различни примери на ист тип на акција: чистење на морето, на морскиот брег и на подводните области.</p> <p>1. <i>Пример А-1: Електролукс и 5 Gyres во заедничка акција за чистење на морето од пластика</i></p> <p>Electrolux и реномираната непрофитна истражувачка организација 5 Gryes Institute</p>

<p>globalne akcije bio je upozoriti na problem загаѓања природе пластиком те истodobно rješavati problem nedostatka plastičnog otpada kao sirovine potrebne за израду куќанских uređaja. Tijekom akcije, uz ostalo, чишћене су плаже на подручју Saint Cyr-sur-Mer, odnosno на медитеранском дијелу Француске. Prikupljeni otpad većinom су били одбачени предмети попут plastičnih boca, plastičnog posuđa и играчака за плажу. Nažalost, većина tog otpada jako дуго остаје у мору јер се пластика споро разграђује па је дугорочно опасна, прије свега за морске животиње. Prikupljeni plastični otpad искористен је за израду куќишта Electroluxових куќанских uređaja</p>	<p>организираа заедничка акција за собирање пластичен отпад во јужниот дел на Атлантикот. Целта на оваа глобална кампања беше да се сврти вниманието кон проблемот со загадувањето со пластика и во исто време да се реши проблемот со недостигот на пластичен отпад како суровина потребна за производство на апарати за домаќинство. За време на акцијата, меѓу другото, се исчистени и плажите во областа Saint Cyr-sur-Mer, поточно медитеранскиот дел на Франција. Собраниот отпад се состоеше главно од фрлени предмети како што се пластични шишиња, пластични садови и играчки на плажа. За жал, најголемиот дел од овој отпад останува во морето многу долго, бидејќи пластиката полека се распаѓа и е опасна на долг рок, пред сè за морските животни. Собраниот пластичен отпад беше искористен за изработка на куќишта на апарати за домаќинство Electrolux.</p>
<p>Baselska konvencija</p> <p><i>engl. Basel convention / njem. Babkommendas Basler Übereinkommen / fr. Convention de Bâle / tal. Convenzione di Basilea</i></p> <p>Baselska konvencija skraćeni je naziv dokumenta koji se zove Baselska konvencija o nadzoru prekograničnoga prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju. Zakon o potvrđivanju (ratifikaciji) konvencije o nadzoru prekograničnoga prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju objavljen je u NN 3/1994. (dio Međunarodni ugovori). Baselska konvencija iz 1989. godine najopsežniji je međunarodni ugovor o</p>	<p>Базелска конвенција</p> <p><i>анг. Basel convention / герм. Basler Übereinkommen / фр. Convention de Bâle / ум. Convenzione di Basilea</i></p> <p>Базелската конвенција е скратено име на документот наречен Базелска конвенција за контрола на прекуграничен транспорт на опасен отпад и негово отстранување. Законот за потврдување (ратификација) на Конвенцијата за надзор на прекуграничен транспорт на опасен отпад и негово депонирање е објавен во Службен весник 3/1994 година. (дел Меѓународни договори). Базелската конвенција од 1989 година</p>

<p>опасном отпаду и осталим врстата отпада. До мај 2010. године, Конвенцијата ја прихватила 178 држави, а основниот ѝ е циљ да заштити човечко здравје и околина од различни врсти отпада од настани, трговија и прекограничног промета и одлагања на опасен отпад и остали врсти отпада. Конвенцијата е последица на забринутоста на африканските и остали држави во развој (држави кои не се членки на ОЕЦД) да не станат одлагалишта на отпад од развиените држави (држави членки на ОЕЦД). Во 1994. на втором состанку држави потписници одлучено е да се забрани извоз на опасен отпад од држави членки на ОЕЦД до држави кои не се членки на ОЕЦД. Исто така, одлучено е да до 1997. године престане извоз на опасен отпад за рециклирање и обработка од држави членки на ОЕЦД до држави кои не се членки на ОЕЦД. Последиците су неодговорно понашање и постапување со опасен отпад кој загадува околина (вода, тло и воздух) и негативно влијание на здравје и сигурност на локално население, од тешки телесни оштетувања до смртни последици. Од 2000. до 2010. године држави потписници на Базелската конвенција усмјериле су напори на намалување/спречување на настани на опасен отпад, развој и примена на чисти технологии, спречување на илегална трговија со опасен отпад, подобрување институционални и технички капацитети со посебно нагласување на земјоделство и економија во транзиција (држави кои не се членки на ОЕЦД).</p> <p>Више: www.basel.int</p>	<p>е најсериозниот меѓународен договор за опасен отпад и други врсти отпад. До септември 2010 година, Конвенцијата беше прифатена од 178 држави, а нејзината главна цел е да ја заштити човечката животна средина од различни врсти отпад од создавањето, управувањето и прекуграничното движење и отстранување на опасен отпад и други врсти отпад. Конвенцијата е последица на забринутоста на африканските и другите држави во развој (држави кои не се членки на ОЕЦД) да не станат депонија за развиените држави (држави членки на ОЕЦД). Во 1994 година, на втором состанок на држави потписници, беше одлучено веднаш да се забрани извозот на опасен отпад од држави членки на ОЕЦД до држави кои не се членки на ОЕЦД за крајно складирање во држави кои не се членки на ОЕЦД. Исто така, беше одлучено до 1997 година да престане извозот на опасен отпад за рециклирање и преработка од држави членки на ОЕЦД до држави кои не се членки на ОЕЦД. Последиците се неодговорно однесување и ракување со опасен отпад, загадување на животната средина (вода, почва и воздух) и негативно влијание врз човечката животна средина, почнувајќи од сериозни физички повреди до фатални последици. Од 2000 до 2010 година, држави потписници на Базелската конвенција се фокусираа на намалување/спречување на создавањето на опасен отпад, развој и примена на чисти технологии, спречување на илегална трговија со опасен отпад, следење на илегалната</p>
---	--

	<p>трговија со отпад, подобрување на институционалните и техничките капацитети со посебни со акцент на земјите во развој и економиите во транзиција (земји кои не се членки на ОЕЦД).</p> <p>Повеќе на : www.basel.int</p>
<p>Deklaracija o održivom razvoju iz Johannesburga</p> <p><i>engl. Johannesburg Declaration on Sustainable Development / njem. die Erklärung von Johannesburg über nachhaltige Entwicklung / fr. Déclaration de Johannesburg sur le développement durable / tal. Dichiarazione di Johannesburg sullo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Deklaracija o održivom razvoju iz Johannesburga dokument je Ujedinjenih naroda prihvaćen na Svjetskom summitu o održivom razvoju (WSSD) održanom 2002. godine. Deklaracija iz Johannesburga nadograđuje se na deklaraciju UN-ove konferencije o ljudskom okolišu koja je održana u Stockholmu 1972. i Summita o Zemlji održanog u Rio de Janeiru 1992. godine. Njome se potvrđuje opredjeljenje mnogih država za održivi razvoj i ističe kako je multilateralnost jedini put prema održivom razvoju. S aspekta političkog opredjeljenja sudionika Summita, ova je Deklaracija, u usporedbi s onom iz Rija, općenita To je dogovor u vezi sa svjetskim stanjem koje je opasnost za održivi razvoj čovječanstva. Posrijedi su pritom globalni problemi poput gladi, neishranjenosti i pothranjenosti, strane okupacije, oružanih sukoba, ilegalne trgovine</p>	<p>Декларација за одржлив развој од Јоханесбург</p> <p><i>анг. Johannesburg Declaration on Sustainable Development / герм. die Erklärung von Johannesburg über nachhaltige Entwicklung / фр. Déclaration de Johannesburg sur le développement durable / ум. Dichiarazione di Johannesburg sullo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Декларацијата од Јоханесбург за одржлив развој е документ на Обединетите нации прифатен на Светскиот самит за одржлив развој (WSSD) одржан во 2002 година. Декларацијата од Јоханесбург се надоврзува на декларацијата на Конференцијата на ОН за човековата средина, одржана во Стокхолм во 1972 година, и самитот за Земјата одржан во Рио де Жанеиро, во 1992 година. Таа ја потврдува посветеноста на многу земји за одржлив развој и нагласува дека мултилатерализмот е единствениот пат кон одржлив развој. Од перспектива на политичката определба на учесниците на самитот, оваа Декларација, во споредба со онаа од Рио, е општа. Ова е договор за глобална ситуација која претставува закана за одржливиот развој на човештвото. Тие вклучуваат глобални</p>

<p>drogom, djelovanja organiziranoga kriminala, korupcije, prirodnih katastrofa, ilegalne trgovine oružjem, trgovine ljudima, terorizma, netolerancije i poticanja rasne, etničke, vjerske i druge mržnje, ksenofobije te endemijskih i kroničnih bolesti među kojima se ističu sida, malarija i tuberkuloza. Mnogi kritiziraju deklarativno opredjeljenje država za održivi razvoj dok se u praksi nastavlja neodrživa praksa, a neke su kritike Deklaracije usmjerene na skretanje pozornosti s pitanja okoliša na ekonomska pitanja i iskorjenjivanje siromaštva. To je privuklo pozornost zemalja Trećeg svijeta, ali je omogućilo nastavak prekomjerne potrošnje resursa</p>	<p>проблеми како што се глад, неухранетост и недоволна исхранетост, странска окупација, вооружени конфликти, нелегална трговија со дрога, активности на организиран криминал, корупција, природни катастрофи, нелегална трговија со оружје, трговија со луѓе, тероризам, нетолеранција и поттикнување на расна, етничка, верска и друга омраза, ксенофобија, меѓу кои се издвојуваат хронични болести, маларија и ендемични болести и СИДА. Многумина ја критикуваат декларативната посветеност на државите за одржлив развој, додека неодржливите практики продолжуваат во пракса, а некои критики на Декларацијата имаат за цел да го пренасочат вниманието од прашањата за животната средина кон економските прашања и искоренувањето на сиромаштијата. Ова го привлече вниманието на земјите од Третиот свет, но дозволи да продолжи прекумерната потрошувачка на ресурси.</p>
<p>Deklaracija o okolišu i razvoju iz Rio de Janeira</p> <p><i>engl. Rio Declaration on Environment and Development / njem. die Rio-Erklärung über Umwelt und Entwicklung / fr. Déclaration de Rio sur l'environnement et le développement / tal. Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo</i></p> <p>Deklaracija o okolišu i razvoju (takozvana Deklaracija iz Rija) dokument je Ujedinjenih naroda prihvaćen 1992.</p>	<p>Декларација од Рио де Жанеиро за животна средина и развој</p> <p><i>анг. Rio Declaration on Environment and Development / герм. die Rio-Erklärung über Umwelt und Entwicklung / фр. Déclaration de Rio sur l'environnement et le développement / ум. Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo</i></p> <p>Декларацијата за животна средина и развој (т.н. Декларација од Рио) е документ усвоен од Обединетите нации во 1992 година на</p>

<p>godine na Konferenciji o okolišu i razvoju (UNCED), neformalno poznatoj kao Summit o Zemlji. Deklaracija iz Rija sastoji se od 27 načela važnih za održivi razvoj. Neka od načela te deklaracije pravni stručnjaci smatraju trećom generacijom prava. Načela Deklaracije iz Rija:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. uloga čovjeka 2. državni suverenitet 3. pravo na razvoj 4. zaštita okoliša u procesu razvoja 5. iskorjenjivanje siromaštva 6. prioritet za najnerazvijenije 7. državna suradnja za zaštitu ekosustava 8. smanjenje neodrživog načina proizvodnje i potrošnje 9. jačanje kapaciteta za održivi razvoj 10. sudjelovanje javnosti 11. nacionalna regulativa zaštite okoliša 12. otvoreni međunarodni ekonomski sustav 13. odšteta za žrtve onečišćenja okoliša i ostalih onečišćenja 14. sprečavanje prekograničnog onečišćenja 15. načelo opreza 16. internacionalizacija troškova okoliša 17. procjena utjecaja na okoliš 18. obavještanje o incidentima 19. pravodobno obavještanje 	<p>Конференцијата на Обединетите нации за животна средина и развој (UNCED), неформално познат како Самит на Земјата. Декларацијата од Рио се состои од 27 принципи важни за одржливиот развој. Некои од принципите на оваа декларација правните експерти сметаат дека се трета генерација на правото. Принципи на Декларацијата од Рио:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. улога на човекот 2. државен суверенитет 3. право на развој 4. заштита на животната средина во развојниот процес 5. искоренување на сиромаштијата 6-ти приоритет за најмалку развиените 7. државна соработка за заштита на екосистемот 8. намалување на неодржливите модели на производство и потрошувачка 9. зајакнување на капацитетите за одржлив развој 10. учество на јавноста 11. национални прописи за заштита на животната средина 12. отворен меѓународен економски систем 13. надомест на штета на жртвите од загадување на животната средина и друго загадување 14. спречување на прекугранично загадување 15. принцип на претпазливост 16. интернационализација на
---	---

<p>20. uloga žena</p> <p>21. mobilizacija mladih</p> <p>22. zaštita autohtonog stanovništva</p> <p>23. zaštita od ugnjetavanja, okupacije i iskorištavanja prirodnih resursa</p> <p>24. zaštita okoliša u doba sukoba</p> <p>25. mir, razvoj i zaštita okoliša</p> <p>26. mirno rješavanje sporova</p> <p>27. suradnja država i naroda</p>	<p>трошоците за животната средина</p> <p>17. оцена на влијанието врз животната средина</p> <p>18. известување за инциденти</p> <p>19. навремено известување</p> <p>20. улогата на жената</p> <p>21. младинска мобилизација</p> <p>22. заштита на автотоно население</p> <p>23. заштита од угнетување, окупација и експлоатација на природните ресурси</p> <p>24. заштита на животната средина во време на конфликт</p> <p>25. мир, развој и заштита на животната средина</p> <p>26. мирно решавање на спорови</p> <p>27. соработка меѓу државите и народите</p>
<p>Deklaracija o pravima potrošača</p> <p><i>engl. Consumer Bill of Rights / njem. Verbraucherschutz / fr. Projet de loi renforçant les droits, la protection et l'information des consommateurs / tal. Dichiarazione sui diritti dei consumatori</i></p> <p>Deklaracija o pravima potrošača dokument je koji sadržava osam temeljnih prava potrošača. Godine 1962., u obraćanju američkom Kongresu predsjednik John Fitzgerald Kennedy istaknuo je kako smo svi mi potrošači, da su potrošači najsnažniji dionik koji utječe i na koji utječu gotovo sve javne i privatne ekonomske odluke. Pritom je istaknuo kako su česte situacije u kojima se stajališta potrošača ne razmatraju. J. F.</p>	<p>Декларација за правата на потрошувачите</p> <p><i>анг. Consumer Bill of Rights / герм. Verbraucherschutz / фр. Projet de loi renforçant les droits, la protection et l'information des consommateurs / ум. Dichiarazione sui diritti dei consumatori</i></p> <p>Декларацијата за правата на потрошувачите е документ кој содржи осум основни права на потрошувачите. Во 1962 година, во обраќањето до Конгресот на САД, претседателот Џон Фицџералд Кенеди истакна дека сите ние сме потрошувачи, дека потрошувачите се најмоќниот чинител кој влијае и е под влијание на речиси сите јавни и</p>

<p>Kennedy одредio je četiri temeljna prava potrošača:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pravo na sigurnost 2. pravo na informaciju 3. pravo na odabir 4. pravo na sudjelovanje. <p>S vremenom su početna temeljna prava potrošača proširena za još četiri i tako je nastala Deklaracija o pravima potrošača koja je objavljena na internetskim stranicama za potrošače. Europa je dala svoj doprinos zaštiti potrošača objavivši također relevantan dokument <i>Zaštita potrošača u Europskoj uniji - deset temeljnih načela (Consumer Protection in the European Union, Ten Basic Principles)</i>.</p> <p>Prava potrošača dogovorena na međunarodnoj razini uvrštena su u propise pojedinih država pa su na primjer u Hrvatskoj ona djelomično dio Zakona o zaštiti potrošača. Ovisno o državi, propisima mogu biti obuhvaćena i razrađena sva prava iz Deklaracije o pravima potrošača, odnosno dio njih jer se zaštita prava potrošača može razlikovati od države do države. Deklaracija sadržava ova prava potrošača:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pravo na ispunjavanje osnovnih potreba 2. pravo na sigurnost 3. pravo na informaciju 4. pravo na izbor 5. pravo na sudjelovanje 6. pravo na naknadu 7. pravo na obrazovanje 8. pravo na zdrav okoliš. <p>Vidi: potrošač</p>	<p>приватни економски одлуки. Тој посочи дека често има ситуации во кои не се земаат предвид ставовите на потрошувачите. Џеј Ф. Кенеди дефинираше четири основни права на потрошувачите:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. право на безбедност 2. право на информации 3. право на избор 4. право на вклученост. <p>Со текот на времето, првичните основни права на потрошувачите беа проширени за уште четири, што резултираше со Декларацијата за правата на потрошувачите, која беше објавена на веб-страниците на потрошувачите. Европа го даде својот придонес во заштитата на потрошувачите со објавување на релевантниот документ <i>Заштита на потрошувачите во Европската унија, Десет основни принципи (Consumer Protection in the European Union, Ten Basic Principles)</i>.</p> <p>Правата на потрошувачите договорени на меѓународно ниво се вклучени во регулативите на поединечни земји, така што на пример во Хрватска тие делумно се дел од Законот за заштита на потрошувачите. Во зависност од земјата, регулативите може да ги опфатат и елаборираат сите или дел од правата од Декларацијата за правата на потрошувачите, бидејќи заштитата на правата на потрошувачите може да се разликува од земја до земја. Декларацијата ги содржи овие права на потрошувачите:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. право да се задоволат основните
--	--

	<p>потреби</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. право на безбедност 3. право на информации 4. право на избор 5. право на учество 6. право на надомест 7. право на образование 8. право на здрава животна средина. <p>Видете: потрошувач</p>
<p>Индекс друштвено одговорног пословања (Индекс DOP-a)</p> <p><i>engl. CSR Index</i></p> <p>Индекс друштвено одговорног пословања (Индекс DOP-a) заједнички је проект Хрватскога пословног савјета за одрживи развој и Сектора за индустрију Хрватске господарске коморе. Циљ је пројекта био омогућити транспарентан увид у примјену доброволјних друштвено одговорних пракси пословно најуспјешнијих малих, средњих и великих подuzeћа која су одабрана према критеријима Златне куне. Златна kuna годишње је признанје које додјелује Хрватска господарска комора финансијски најуспјешнијим подuzeћима. Индекс DOP-a методологија је која подuzeћима омогућује процјену друштвено одговорних пракси и њихову успоредбу с онима у другим подuzeћима у Republici Хрватској. Методологија дефинира низ критерија за оцјенјивање у шест основних подручја: економска одрживост, уклученост друштвено одговорног пословања у пословну стратегију, радна околина, заштита околиша, тржишни односи и односи са заједницом. Рађена је по узору на сличне методологије, као што су Dow Jones Sustainability i Business in the Community CR Index. Испуњавање је упитника доброволјно. Упитник садржава 119 питања за велике и средње твртке и 61</p>	<p>Индекс на корпоративна општествена одговорност (Индекс КОП)</p> <p><i>англ. CSR Index</i></p> <p>Индексот на општествено одговорно работење (Индекс - КОП) е заеднички проект на Хрватскиот деловен совет за одржлив развој и Индустрискиот сектор на Хрватската државна стопанска комора. Целта на проектот беше да се обезбеди транспарентен увид во спроведувањето на доброволни општествено одговорни практики на најуспешните мали, средни и големи компании кои беа избрани според критериумите на „Златна куна“. Златната куна е годишна награда што ја доделува Хрватската стопанска комора на финансиски најуспешните компании. Индексот на општествена одговорност на компаниите е методологија што им овозможува на компаниите да ги проценат општествено одговорните практики и да ги споредат со оние на другите компании во Република Хрватска. Методологијата дефинира низа критериуми за евалуација во шест основни области: економска одржливост, вклучување на општествено одговорно работење во деловната стратегија, работна</p>

<p>pitanje za male tvrtke iz navedenih šest područja DOP-a. Od 2011. godine Indeks DOP-a otvoren je i za javna poduzeća koja se natječu u zasebnoj kategoriji. Projekt su finansijski i stručno podržali USAID (putem AED-a) i UNDP te Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a od 2008. godine i CIP, strukturni program Europske unije.</p> <p>Vidi: indeks korporativne odgovornost</p>	<p>средина, заштита на животната средина, пазарни односи и односи со заедницата. Беше моделиран според слични методологии, како што се Dow Jones Sustainability и Business in the Community CR Index. Пополнувањето на прашалникот е доброволно. Прашалникот содржи 119 прашања за големи и средни компании и 61 прашање за мали компании од шесте области на општествена одговорност на претпријатијата споменати погоре. Од 2011 година Индексот за општествена одговорност на претпријатијата е отворен и за јавни компании кои се натпреваруваат во посебна категорија. Проектот беше финансиски и експертски поддржан од USAID (преку AED) и UNDP, како и од Економскиот факултет при Универзитетот во Загреб, а од 2008 година, од CIP, структурна програма на Европската Унија.</p> <p>Види: индекс на корпоративна одговорност</p>
<p>Razvoj</p> <p><i>engl. development / njem. die Entwicklung / fr. développement / tal. sviluppo</i></p> <p>Za razliku od rasta, razvoj je proces nastajanja nečega novog iz prethodnog i anticipiranog stanja – kvalitativna socijalna promjena u skladu s očekivanjima. Ne isključuje i kvantitativni rast. Razvoj je proces poželjnih promjena. Neki upozoravaju na to da su razvoj i napredak "pojmovi blizanci", a drugi da je moguća oštra granica između njih. Razvoj se tako odnosi na evoluciju, tj. na promjene organskog svijeta (organizmi, ekosustavi), a napredak je povezan sa</p>	<p>Развој</p> <p><i>анг. development / герм. die Entwicklung / фр. développement / ит. sviluppo</i></p> <p>За разлика од растот, развојот е процес на создавање нешто ново од претходна и очекувана состојба - квалитативна општествена промена во согласност со очекувањата. Тоа не го исклучува квантитативниот раст. Развојот е процес на посакувани промени. Некои предупредуваат дека развојот и напредокот се „близнаци“, а други дека е можна остра граница меѓу нив. Развојот, според тоа, се однесува на еволуцијата, т.е. на промените во органскиот свет</p>

<p>zbivanjima i obilježjima ljudskog utjecaja. Prema tom razlikovanju, napredak se zbiva svjesno i ciljno je usmjeren, a razvoj započinje nesvjesno, bez cilja. Katkad se promjene društva, utemeljene na tehničkom napretku, od predindustrijskog u industrijsko, nazivaju razvojem. Razvoj pretpostavlja veliku potporu stanovništva inovativnim socijalnim promjenama, a u modernu društvu osobito kao porast standarda pojedinaca i blagostanja društva mjeren BDP-om. Termin je dospio u različita područja (ekonomiju, politiku, tehnologiju, znanost itd.) s govorom Harryja Thrumana 1949. Nastale su različite terminološke kovanice koje se odnose na kvalificiranje stupnja društvenog postignuća, pa je uobičajeno reći za neke zemlje da su "razvijene", "nerazvijene", "nedovoljno razvijene" ili "zemlje u razvoju". U odnosu na napredak, razvoj se može jednostavnije kvantificirati, i to prema standardima i interesima najutjecajnijih zemalja svijeta, međunarodnih organizacija (WTO, IMF, WB) ili dogovorno. Razvoj je proces koji donosi pozitivne i negativne posljedice. Zbog negativnih posljedica razvoja industrijskog društva (pogoršanje stanja u okolišu) oblikovan je 1987., a onda i proklamiran 1992., koncept održivog razvoja.</p> <p>Vidi: rast, održivi razvoj</p>	<p>(организми, екосистеми), а напредокот е поврзан со настаните и карактеристиките на човековото влијание. Според оваа разлика, напредокот се случува свесно и е насочен кон целта, додека развојот започнува несвесно, без цел. Понекогаш промените во општеството, засновани на техничкиот напредок, од прединдустриски до индустриски, се нарекуваат развој. Развојот претпоставува силна поддршка од населението за иновативни општествени промени, а во современото општество, особено како зголемување на стандардите на поединците и благосостојбата на општеството мерено според БДП. Терминот навлезе во различни области (економија, политика, технологија, наука итн.) со говорот на Хари Труман во 1949 година. Се појавија различни терминолошки кованици што се однесуваат на квалификација на нивото на општествени достигнувања, па затоа е вообичаено да се каже дека некои земји се „развиени“, „неразвиени“, „неразвиени“ или „земји во развој“. Во однос на напредокот, развојот може да се квантифицира поедноставно, според стандардите и интересите на највлијателните земји во светот, меѓународните организации (WTO, IMF, WB) или по договор. Развојот е процес кој носи позитивни и негативни последици. Поради негативните последици од развојот на индустриското општество (влошувањето на животната средина), концептот за одржлив развој беше формулиран во 1987 година, а потоа прокламиран во 1992</p>
--	---

	<p>Г О Д И Н А .</p> <p>Види: раст, одржлив развој</p>
--	--

7.2 Алфабетска листа на избрани поими од областа на Одржливиот развој според Толковниот речник на Република Хрватска

Хрватскиот толковен речник располага со обемна колекција на термини од областа на одржливиот развој, покривајќи различни аспекти и специјализирани поими. Особено значајно е што овие термини се достапни на четири различни јазици (англиски, француски, германски и италијански), што овозможува компаративен преглед и полесно усвојување во мултилингвистички контекст. Во табела број 2 е направен внимателен избор на поими при што се одбрани англискиот, хрватскиот, германскиот и секако македонскиот јазик. За секоја буква од азбуката е одбран по еден термин од секој од четирите јазици, организирани и презентирани во абецеден список, со цел да се прикаже примерок кој ја претставува богатата лексичка основа и разновидноста на поимите во областа на одржливиот развој. Изборот на овие јазици е се должи нивната релевантност за македонскиот контекст и геополитичката положба, овозможувајќи подобро разбирање, споредување и практична примена на термините во локалната академска и професионална средина.

Табела 2. Алфабетска листа на избрани поими од областата на одржливиот развој според Толковниот речник на Република Хрватска

бу кв а	Англиски јазик	Хрватски јазик	Германски јазик	Македонски јазик
А.	air contamination	onečišćenje zraka	Luftverschmutzung	контаминација на воздухот
	Basel	Baselska konvencija	Basler	Базелска

B.	convention		Übereinkommen	конвенција
C.	carbon footprint	ugljikov otisak	CO ₂ -Fußabdruck,	јаглероден отпечаток
D.	development	Razvoj	Entwicklung	развој
E.	eco-efficiency	Ekodjelotvornost	Ökoeffizienz	еколошка ефикасност
F.	Fair Trade	poštena trgovina	Fairer Handel	Фер трговија
G.	Global Compact (GC)	Svjetski sporazum	Weltabkommen	Светски договор
H.	human rights	ljudska prava	Menschenrechte	човекови права
I.	indicator	pokazatelj	Indikator	индикатор
J.	Johannesburg Declaration on Sustainable Development	Deklaracija o održivom razvoju iz Johannesburga	Johannesburg-Erklärung zur nachhaltigen Entwicklung	Декларација од Јоханесбург за одржлив развој
K.	Kyoto protocol	Kyotski protokol	Kyoto-Protokoll	Протокол од Кјото
L.	land contamination	onečišćenje tla	Bodenverschmutzung	загадување на почвата
M.	management	uprava, upravljanje	Verwaltung, Management	раководење, управување
N.	nature conservation	zaštita prirode	Naturschutz	заштита на природата
O.	objective	cilj	Ziel	цел
P.	pollution	zagađenje	Verschmutzung	загадување
Q.	quality management	upravljanje kvalitetom	Qualitätsmanagement	управување со квалитет
R.	recycling	recikliranje	Recycling, Wiederverwendung	рециклирање

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

S.	sustainability	održivost	Nachhaltigkeit	одржливост
T.	transparency	transparentnost (razvidnost)	Transparenz	транспарентност
U.	Universal Declaration on Human Rights	Opća deklaracija o ljudskim pravima	Allgemeine Erklärung der Menschenrechte	Универзална декларација за човекови права
V.	volunteering	volonterstvo	Freiwilligenarbeit	волонтирање
W.	waste management	gospodarenje otpadom, upravljanje otpadom	Abfallmanagement, Abfallwirtschaft	управување со отпад
X.	///	///	///	///
Y.	///	///	///	///
Z.	zero tolerance on corruption	nulta stopa tolerancije na korupciju	Null Toleranz gegenüber Korruption	нулта стапка на толеранција за корупција

IV ЗАКЛУЧНИ СОЗНАНИЈА И ПРЕПОРАКИ

1. Општ заклучок

Истражувањето беше насочено кон анализа на застапеноста на концептот на одржлив развој во наставни програми од првиот циклус на основното образование (I–V одделение), како и кон согледување на неговата позиционираност во пошироките стратешки и образовни документи. Во рамките на истражувањето беа анализирани наставни програми од Република Македонија и Република Хрватска, како и релевантни стратешки документи, меѓу кои Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024–2044), Националната стратегија за одржлив развој и други документи поврзани со образовните политики и концептот на одржлив развој.

Резултатите од анализата покажуваат дека концептот на одржлив развој во наставните програми до петто одделение од основното образование во Република Македонија е присутен во ограничен и претежно индиректен облик. Иако во наставните содржини се појавуваат одредени теми кои можат да се поврзат со одржливоста, како што се заштитата на животната средина, рационалното користење на природните ресурси, значењето на водата и енергијата и одговорното однесување кон природата, тие најчесто не се концептуално поврзани со пошироката рамка на

одржливиот развој. Овие содржини најчесто се обработуваат во рамките на предметите Природни науки, Општество и Техничко образование, но нивната застапеност е фрагментирана и не е системски организирана.

Анализата покажа дека во наставните програми не постои јасно дефиниран пристап кон образованието за одржлив развој, ниту пак се формулирани конкретни исходи од учење кои директно се однесуваат на развојот на компетенции поврзани со одржливоста. Во голема мера, застапеноста на ваквите теми зависи од поединечните наставни содржини, како и од интерпретацијата и иницијативата на наставниците. Ова укажува на потребата од посистемско и појасно интегрирање на концептот на одржлив развој во наставните програми.

Во споредба со македонскиот образовен систем, анализата на наставните програми во Република Хрватска покажува поразвиен и посистематски пристап кон интегрирањето на концептот на одржлив развој. Во хрватскиот образовен систем одржливиот развој е дефиниран како меѓупредметна тема, што овозможува негово интегрирање во различни наставни предмети и образовни активности. Овој пристап овозможува хоризонтална и вертикална поврзаност на наставните содржини и придонесува за развој на функционални знаења и компетенции кај учениците.

Меѓупредметниот пристап овозможува учениците да го согледаат концептот на одржлив развој од различни перспективи, вклучувајќи ги еколошките, социјалните и економските аспекти. На овој начин се создаваат услови за развој на критичко размислување, одговорно однесување кон природата и заедницата, како и за активно учество во решавањето на современите општествени и еколошки предизвици. Ваквиот модел претставува значаен пример на добра практика кој може да послужи како основа за понатамошно унапредување на наставните програми во Република Македонија.

Анализата на стратешките документи, особено на Националната развојна стратегија на Република Македонија (2024–2044), покажа дека образованието е препознаено како еден од клучните фактори за долгорочен општествен и економски развој. Во стратегијата образованието се третира како основа за развој на човечкиот капитал, за унапредување на знаењата, вештините и компетенциите на населението, како и за поттикнување на иновациите и економската конкурентност. Воедно,

стратегијата го нагласува значењето на образованието во развојот на одговорно граѓанство и во справувањето со современите општествени и еколошки предизвици.

И покрај тоа што стратешките документи ја препознаваат важноста на образованието и неговата улога во одржливиот развој, анализата покажува дека постои одредена празнина помеѓу стратешките цели и нивната практична имплементација во наставните програми. Ова укажува на потребата од подобра координација помеѓу образовните политики, наставните програми и стратешките документи.

Дополнителна вредност во истражувањето претставува анализата на термилолошките извори, како што е толковниот речник на термини од областа на одржливиот развој. Овие извори придонесуваат кон појасно дефинирање и систематизирање на поимите поврзани со одржливоста, што е особено важно со оглед на интердисциплинарниот карактер на овој концепт.

Врз основа на добиените резултати може да се заклучи дека постои потреба од појасно концептуализирање и системско интегрирање на образованието за одржлив развој во наставните програми на основното образование во Република Македонија. Таквиот пристап би овозможил подобро усогласување на образовниот систем со современите образовни политики и меѓународните препораки за образование за одржлив развој.

Во таа насока, потребно е да се дефинираат јасни образовни цели и исходи од учење поврзани со одржливиот развој, како и да се развијат интердисциплинарни наставни содржини кои ќе ги поврзуваат еколошките, социјалните и економските аспекти на развојот. Исто така, важно е да се поттикне примена на современи наставни методи, како што се проектната настава, истражувачкото учење и практичните активности кои ќе им овозможат на учениците активно да учествуваат во процесот на учење.

На крајот, може да се заклучи дека образованието претставува еден од најзначајните механизми за постигнување одржлив развој. Преку образовниот систем се создаваат знаењата, вредностите и компетенциите кои им овозможуваат на младите генерации да станат активни и одговорни учесници во општеството. Поради тоа,

интегрирањето на концептот на одржлив развој во наставните програми претставува важен чекор кон создавање одржливо и одговорно општество.

2. Препораки

Врз основа на спроведената анализа на наставните програми од првиот циклус на основното образование во Република Македонија, како и на компаративниот увид во образовните решенија во Република Хрватска и анализата на релевантни стратешки документи, може да се формулираат неколку препораки кои би можеле да придонесат за поефикасно интегрирање на концептот на одржлив развој во образовниот систем.

Првенствено, се наметнува потребата од **појасно концептуализирање на образованието за одржлив развој во рамките на наставните програми**. Потребно е концептот на одржлив развој да биде експлицитно препознаен како значајна образовна цел, при што неговите принципи треба систематски да се интегрираат во наставните содржини. Ова подразбира дефинирање на јасни образовни цели и исходи од учење кои ќе бидат поврзани со развојот на знаења, вештини и вредности неопходни за одржливо делување во современото општество.

Следната препорака се однесува на **потребата од развивање на интердисциплинарен пристап во наставата**. Со оглед на тоа што одржливиот развој претставува комплексен концепт кој ги поврзува еколошките, економските и социјалните аспекти на развојот, неговото интегрирање во наставата треба да се реализира преку повеќе наставни предмети. Во таа насока, корисно би било да се разгледа можноста за воведување на меѓупредметни теми, слично на моделот што се применува во Република Хрватска, каде што одржливиот развој се третира како хоризонтална образовна тема.

Третата препорака се однесува на потребата од **унапредување на наставните методи и пристапи во наставата**. За успешно развивање на компетенциите поврзани со одржливиот развој, неопходно е во наставниот процес да се применуваат активни и современи методи на учење, како што се проектна настава, истражувачко учење, проблемско учење и практични активности. Овие методи овозможуваат учениците активно да учествуваат во процесот на учење и да развиваат критичко размислување, одговорност и свест за значењето на одржливото управување со природните ресурси. Во таа насока, се наметнува и потребата од збогатување на наставната и научната литература со дополнителни извори кои ќе придонесат за појасно разбирање на концептот на одржлив развој. **Особено значајно би било користењето и развивањето на толковни речници и терминолошки прирачници од областа на одржливиот развој, кои ќе овозможат појасно дефинирање и стандардизирање на основните поими**. Ваквите извори можат да претставуваат корисна поддршка и за наставниците и за учениците, бидејќи придонесуваат за подобро разбирање на комплексната и интердисциплинарна природа на одржливиот развој, како и за унапредување на квалитетот на наставниот процес.

Дополнително, се препорачува **поголема поврзаност помеѓу образовните политики, наставните програми и националните стратешки документи**. Анализата покажа дека во стратешките документи образованието е препознаено како клучен фактор за постигнување на одржлив развој, но овие цели не секогаш се целосно рефлектирани во наставните програми. Поради тоа, потребно е подобро усогласување на образовните политики со националните стратегии за развој и одржливост.

Се препорачува и **поттикнување на поголема соработка помеѓу образовните институции, локалната заедница, невладиниот сектор и други релевантни актери**. Ваквата соработка може да придонесе за реализација на практични активности и проекти поврзани со одржливиот развој, што ќе им овозможи на учениците да ги применуваат стекнатите знаења во реални животни ситуации.

Оттука, може да се заклучи дека системското интегрирање на концептот на одржлив развој во образованието претставува значаен предуслов за создавање на генерации кои ќе бидат способни одговорно да се соочуваат со современите еколошки,

економски и социјални предизвици. Преку образованието се создава основа за развој на одговорно и одржливо општество, во кое грижата за природата, ресурсите и заедницата претставува важна вредност.

Користена литература

1. Биро за развој на образованието. (2018). *Наставна програма: Животни вештини, I–III одделение*. https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Zhivotni_veshtini-I-III_odd.pdf
2. Биро за развој на образованието. (2018). *Наставна програма: Животни вештини, IV–VI одделение*. https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Zhivotni_veshtini-IV-VI_odd.pdf
3. Биро за развој на образованието. (2021). *Наставна програма по природни науки за I одделение*. <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-I-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>
4. Биро за развој на образованието. (2022). *Наставна програма по природни науки за II одделение*. <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2022/08/%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-II-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>
5. Биро за развој на образованието. (2021). *Наставна програма по природни науки за III одделение*. <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-III-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>

- [%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-III-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf](#)
6. Биро за развој на образованието. (2021). *Наставна програма по природни науки за IV одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-IV-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>
7. Биро за развој на образованието. (2021). *Наставна програма по природни науки за V одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8-V-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>
8. Биро за развој на образованието. (2021). *Национална програма за општество, I одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%9D%D0%9F-%D0%9E%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-I-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>
9. Биро за развој на образованието. (2022). *Национална програма за општество, II одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2022/08/%D0%9D%D0%9F-Opstestvo-II-%D0%BE%D0%B4%D0%B4.pdf>
10. Биро за развој на образованието. (2022). *Национална програма за општество, III одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2022/12/Opstestvo-III-odd.-F5539.pdf>
11. Биро за развој на образованието. (2021). *Лектура, историја и општество, IV одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/05/%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%90-%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8-%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-4.pdf>
12. Биро за развој на образованието. (2022). *Наставна програма: Историја и општество, V одделение.* <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2022/08/Nastavna-programa-Istorija-i-opstestvo-5.-oddelenie.pdf>

13. Биро за развој на образованието. (2022). *Наставна програма: Технологија и информатика*, V одделение. <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2022/01/%D0%9D%D0%9F%D0%A0-%D0%A2%D0%9E-%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-V-%D0%BE%D0%B4%D0%B4..pdf>
14. Биро за развој на образованието. (2025). *Наставен план за основното образование за учебната 2025/2026 година*. <https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2025/04/Nastaven-plan-za-osnovno-obrazovanie-za-2025-2026.pdf>
15. Влада на Република Северна Македонија. (2025). Енг: Национална развојна стратегија 2024–2044. <https://investnorthmacedonia.gov.mk/wp-content/uploads/2025/02/%D0%95%D0%9D%D0%93-%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-2024-2044-%D0%A4%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%9E-21.01.2025.pdf>
16. Јанкуловска, З., & Алексовски, А. (2024). *Одржлив развој*. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија.
17. Министерство за животна средина и просторно планирање. (2010). *Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија*. <https://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2014/12/Nacionalna-Strategija-za-Odrzliv-Razvoj-vo-RM-NSSD-Del-1.pdf>
18. Наставни програми за основно образование. (2021). Скопје: Биро за развој на образованието.
19. Национална развојна стратегија. (2022). <https://www.nrs.mk/mk-MK/pocetna/za-nrs/nashata-strategija.nspj>
20. Стратегија за образованието за 2018-2025 година и Акциски план. (2018). Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Латинични извори

21. Agenda 21: Programme of action for sustainable development; Rio declaration on environment and development; statement of forest principles; the final text of agreements negotiated by governments at the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), 3–14 June 1992, Rio de Janeiro, Brazil (reprint). (1999). Department of Public Information, United Nations.
22. Bačun, D., Matešić, M., & Omazić, M. A. (2012). *Leksikon održivog razvoja*. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj.
23. Bilas, V., Franc, S., & Ostojić, R. (2017). *Višedimenzionalnost održivog razvoja*. Zagreb: Notitia d.o.o.
24. Brčina, T. (2021). *Implementacija koncepta odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u sustavu primarnog obrazovanja* [Master's thesis, University of Zagreb, Faculty of Teacher Education]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:476253>
25. Bilas, V., Franc, S., & Ostojić, R. (2017). *Višedimenzionalnost održivog razvoja*. Zagreb: Notitia d.o.o.
26. Brundtland, G. H. (1987). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Geneva: United Nations. <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm>
27. Črnjar, M., & Črnjar, K. (2009). *Menadžment održivoga razvoja: Ekonomija-ekologija-zaštita okoliša*. Opatija, Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:231542>
28. Focus topics—European education area. (n.d.). Retrieved March 3, 2025, from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics>
29. Herceg, N. (2013). *Okoliš i održivi razvoj*. Zagreb: Synopsis d.o.o.
30. Lamanauskas, V., & Malinauskienė, D. (2024). Education for sustainable development in primary school: Understanding, importance, and implementation. *European Journal of Science and Mathematics Education*, 12(3), 356–373. <https://doi.org/10.30935/scimath/14685>
31. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Kurikulum nastavnoga predmeta Priroda za osnovne škole*. Republika Hrvatska. <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Predmetni/Kurikulum%20nastavnoga%20predmeta%20Priroda%20za%20osnovne%20skole.pdf>

32. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Kurikulum nastavnoga predmeta Priroda i društvo za osnovne škole*. Republika Hrvatska. <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Predmetni/Kurikulum%20nastavnog%20predmeta%20Priroda%20i%20društvo%20za%20osnovne%20skole.pdf>
33. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Kurikulum nastavnoga predmeta Tehnička kultura za osnovne škole*. Republika Hrvatska. <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Predmetni/Kurikulum%20nastavnoga%20predmeta%20Tehnicka%20kultura%20za%20osnovne%20osnovne%20skole.pdf>
34. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Republika Hrvatska. http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
35. Obrazovanje za održivi razvoj. (n.d.). AZOO. Retrieved March 7, 2025, from <https://www.azoo.hr/izdavacka-djelatnost-arhiva/obrazovanje-za-odrzivi-razvoj/>
36. Rajiv Gaikwad, R., & Sathe, C. (2024). Environment and sustainability pillar. *Journal of Social Science and Humanities*, 183–186. [https://doi.org/10.53469/jssh.2024.6\(09\).33](https://doi.org/10.53469/jssh.2024.6(09).33)
37. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
38. Rezultati & Ishodi | aelia-project.eu. (n.d.). Retrieved March 6, 2025, from <https://www.aelia-project.eu/sr/rezultati-ishodi/>
39. Štambuk, A., Olgić Draženović, B., Pečarić, M., & Ilievski, A. (2026). Achieving sustainable finance – Transition towards better study programme of the economic faculties in Croatia. *Ekonomski misao i praksa*. <https://doi.org/10.17818/EMIP/2026/6>
40. Tatković, N., Diković, M., & Štifanić, M. (2015). *Odgoj i obrazovanje za razvoj danas i sutra: Ekološke i društvene paradigme*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, Puli.
41. Tavis, L. A. (2003). Novartis and the United Nations Global Compact initiative. *SSRN Journal*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.380020>

42. UN General Assembly. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*, A/RES/70/1. <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/2015/en/111816>
43. World and regional reviews: Sustainable development and natural resource management. (1989). Food and Agriculture Organization of the United Nations.

ПРИЛОЗИ

Прилог бр.1. Чек-листа

Анализа на наставни програми од I до V одделение одделенска настава во основно образование и воспитание во Република Македонија

Реден број	Одделение	Наставен предмет	Наставни теми/содржини поврзани со концептот одржлив развој
17.	I	Природни науки	
18.	I	Општество	
19.	I	Животни вештини	
20.	II	Природни науки	
21.	II	Општество	
22.	II	Животни вештини	
23.	III	Природни науки	
24.	III	Општество	
25.	III	Животни вештини	
26.	IV	Природни науки	
27.	IV	Општество	
28.	IV	Животни вештини	

29.	V	Природни науки	
30.	V	Општество	
31.	V	Животни вештини	
32.	V	Техничко образование и информатика	

Прилог бр.2. Чек-листа

Анализа на наставни програми за одделенска настава во основното образование и воспитание во Република Хрватска

Реден број	Одделение	Наставен предмет	Наставни теми/содржини поврзани со концептот одржлив развој
1.	I	Природа и општество (Priroda i društvo)	
2.	II	Природа и општество (Priroda i društvo)	
3.	III	Природа и општество (Priroda i društvo)	
4.	IV	Природа и општество (Priroda i društvo)	
5.	V	Природни науки (Priroda)	
6.	V	Техничка култура	.

		(Tehnicka kultura)	
7.	V		

Прилог број 3.

Табела бр 1. Превод и термилошка адаптација на поими од областа на одржливиот развој од хрватски на македонски јазик

Поими преземени од толковниот речник за Одржлив развој на хрватски јазик (<i>Lexicon održivog razvoja</i>)	Превод и адаптација на избрани поими на македонски јазик
--	--

A.

<p>AA 1000 norme</p> <p>Seriја norma koju je po prvi puta 1999 godine priredila britanska neprofitna organizacija AccountAbility. Odnose se na razne vidove društvene odgovornosti i održivog razvoja, a primjenjivi su na organizacije svih vrsta i oblika. AA 1000 seriја norma sastoji se od četiri okvira:</p> <ul style="list-style-type: none"> • AA 1000 svrha i načela; • AA 1000 okvir za integraciju; • AA 1000 norme osiguranja; • AA 1000 norma uključenosti dionika. <p>U svojoj srži ove norme su bazirane na načelima:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uključenost – dionici bi morali imati mogućnost reći nešto o odlukama koje na njih utječu; • značajnost – donositelji odluka morali bi identificirati i biti jasni oko stvari koje su važne; • odgovornost – organizacije bi morale biti transparentne oko stvari koje su povezane s njihovim aktivnostima. 	<p>AA 1000 стандарди</p> <p>Серија стандарди првпат подготвени во 1999 година од британската непрофитна организација AccountAbility. Тие се однесуваат на различни аспекти на општествената одговорност и одржливиот развој и се применливи за организации од сите видови и форми. Серијата стандарди AA 1000 се состои од четири рамки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • AA 1000 цели и принципи; • AA 1000 рамка за интеграција; • AA 1000 стандарди за осигурување; • AA 1000 стандарди за вклученост на засегнатите страни. <p>Во својата основа, овие стандарди се засноваат на следните принципи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вклученост – засегнатите страни треба да имаат можност да го изразат своето мислење за одлуките кои ги засегаат; • важност – носителите на одлуки треба да јасно да ги
--	--

	<p>идентификуваат работите што се важни;</p> <ul style="list-style-type: none"> • отчетност – организациите треба да бидат транспарентни за прашањата поврзани со нивните активности.
<p>Accountability (odgovornost pojedinca ili organizacije) njem. die Haftung / fr. Redevabilité / tal. responsabilità Stanje poslovne organizacije u kojem njeni čelni ljudi za svoje odluke i poduzete akcije odgovaraju drugim dionicima. To se posebno odnosi na primarne dionike, odnosno na one na koje podzeće ima najveći izravan utjecaj. Često se ovaj termin veže uz političare od kojih se očekuje da budu odgovorni svojim biračima</p>	<p>Одговорност (одговорност на поединец или организација) герм. die Haftung /фр. Redevabilité/ит. Responsabilità, Состојба на деловна организација во која нејзините водачи се одговорни пред другите засегнати страни за нивните одлуки и дејствија. Ова особено се однесува на примарните чинители, односно оние врз кои компанијата има најголемо директно влијание. Овој термин често се поврзува со политичари од кои се очекува да бидат одговорни пред своите гласачи.</p>
<p>Agenda 21</p> <p>Vidi: Program za 21. Stoljeće</p>	<p>Агенда 21</p> <p>Види: Програм за XXI век</p>

Акција	Акција
<p><i>engl. action / njem. die Aktion/ fr. action / tal. azione</i></p>	<p><i>англ. action / герм. die Aktion/ фр. action / ум. azione</i></p>
<p>Radnja koja se poduzima radi postizanja nekog unaprijed dogovorenog cilja. Akcije se razlikuju prema postavljenim ciljevima, pokretačima, uključenim dionicima, vremenu trajanja, broju ponavljanja, količini i podrijetlu utrošenih sredstava te prostornoj rasprostranjenosti. Prikazana su tri različita primjera iste vrste akcije: čišćenja mora, morske obale i podmorja.</p>	<p>Акција преземена за да се постигне однапред договорена цел. Акциите се разликуваат според поставените цели, двигателите, вклучените засегнати страни, времетраењето, бројот на повторувања, количината и потеклото на потрошените средства и просторната распространетост. Прикажани се три различни примери на ист тип на акција: чистење на морето, на морскиот брег и на подводните области.</p>
<p>1. <i>Primjer A-1: Electrolux i 5 Gyres u zajedničkoj akciji čišćenja mora od plastike</i></p>	<p>1. <i>Пример А-1: Електролукс и 5 Gyres во заедничка акција за чистење на морето од пластика</i></p>
<p>Electrolux i poznata neprofitna istraživačka organizacija 5 Gryes Institute organizirali su zajedničku ekspediciju na kojoj su u južnom Atlantiku prikupljali otpad plastičnog podrijetla. Cilj ove globalne akcije bio je upozoriti na problem загаđenja prirode plastikom te istodobno rješavati problem nedostatka plastičnog otpada kao sirovine potrebne za izradu kućanskih uređaja. Tijekom akcije, uz ostalo, čišćene su plaže na području Saint Cyr-sur-Mer, odnosno na mediteranskome dijelu Francuske. Prikupljeni otpad većinom su bili odbačeni predmeti poput plastičnih boca, plastičnog posuđa i igračaka za plažu. Nažalost, većina tog otpada jako dugo ostaje u moru jer se plastika sporo razgrađuje pa je dugoročno opasna, prije svega za morske životinje. Prikupljeni plastični otpad iskorišten je za izradu kućišta Electroluxovih kućanskih uređaja.</p>	<p>Electrolux i реномираната непрофитна истражувачка организација 5 Gryes Institute организираа заедничка акција за собирање пластичен отпад во јужниот дел на Атлантикот. Целта на оваа глобална кампања беше да се сврти вниманието кон проблемот со загадувањето со пластика и во исто време да се реши проблемот со недостигот на пластичен отпад како суровина потребна за производство на апарати за домаќинство. За време на акцијата, меѓу другото, се исчистени и плажите во областа Saint Cyr-sur-Mer, поточно медитеранскиот дел на Франција. Собраниот отпад се состоеше главно од фрлени предмети како што се пластични шишиња, пластични садови и играчки на плажа. За жал, најголемиот дел од овој отпад останува во морето многу долго, бидејќи пластиката полека се распаѓа и е опасна на долг рок, пред сè за морските животни. Собраниот пластичен отпад беше искористен</p>

<p>Aktivizam</p> <p><i>engl. activism / njem. der Aktivismus / fr. activisme / tal. Attivismo</i></p> <p>Aktivizam je ciljano djelovanje pojedinaca i/ili skupina kako bi se ostvarile društvene, političke, ekonomske i/ili okolišne promjene te promicale određene društvene vrijednosti. Aktivizam se često doživljava kao prosvjed ili suprotnost dotad prevladavajućem mišljenju.</p> <p>U kontekstu društvene odgovornosti poduzeća, aktivizam je usmjeren protiv nekog oblika neprihvatljiva djelovanja poslovnog sektora, a najčešće radi rušenja ugleda poslovne organizacije koja je meta djelovanja. Jačanje aktivizma potiče stoga poslovni sektor da više promišlja o negativnim posljedicama svojeg djelovanja te poduzima aktivnosti kako bi se one smanjile za okoliš i društvo. U proteklih dvadesetak godina mnoge aktivističke akcije znatno su narušile ugled i poslovanje velikih svjetskih korporacija poput Nestléa, Nikea, Shella, Wal Marta i mnogih drugih.</p> <p>Stoga poslovne organizacije pokušavaju proaktivnim društveno odgovornim djelovanjem upravljati rizicima i smanjiti mogućnost negativnih posljedica te time i organiziranih akcija protiv sebe.</p> <p>Aktivizam može predstavljati bilo koju političku orijentaciju i pojavljivati se u različitome političkom obliku poput pisanja pisama medijima ili političarima ili blogova široj javnosti, osmišljenih političkih kampanja, različitih oblika građanskog neposluha, ekonomskog aktivizma (kao što je npr. bojkot određenih proizvoda i/ili usluga ili</p>	<p>Активизам</p> <p><i>анг. activism / герм. der Aktivismus / фр. activisme / ум. Attivismo</i></p> <p>Активизмот е насочена акција на поединци и/или групи за постигнување социјални, политички, економски и/или еколошки промени и промовирање на одредени општествени вредности. Активизмот често се гледа како протест или противење на преовладувачкото мислење.</p> <p>Во контекст на корпоративната општествена одговорност, активизмот е насочен против некаква форма на неприфатливо дејствување од страна на бизнис секторот, најчесто насочено кон оштетување на угледот на деловната организација која е цел на акцијата. Затоа, зајакнувањето на активизмот го охрабрува бизнис секторот да размислува повеќе за негативните последици од своите постапки и да преземе активности за нивно намалување во однос на животната средина и општеството. Во изминатите дваесет години, многу активистички акции значително го нарушија угледот и бизнисот на големите светски корпорации како Нестле, Најк, Шел, Вол Март и многу други.</p> <p>Затоа, деловните организации се обидуваат да управуваат со ризиците преку проактивни општествено одговорни акции и да ја намалат можноста за негативни последици како и можноста за организирано дејствување против нив.</p>
---	--

podržavanje boljega gospodarskog rješenja), okupljanja, uličnih marševa, štrajkova, obustave rada, štrajkova glađu ili čak nekih gerilskih taktika poput aktivističkih grafita ili objavljivanja videoporuka na internetu. U poslovnome svijetu primjeri aktivizma štrajk glađu zbog neisplaćenih plaća, zauzimanje poslovnih prostora zbog gubitka radnih mjesta, zabrana ulaska predstavnicima uprave u prostore poduzeća zbog lošeg upravljanja, djelovanje dioničara naspram uprave radi ostvarivanja pojedinačnih zahtjeva, pokušaj pritiska na tijela vlade zbog želje za promjenom zakona itd. Primjeri aktivističkih akcija katkad su navedeni i pod nazivom bojkot te se najčešće odnose na bojkot robnih marki onih poduzeća koja imaju neprihvatljivu poslovnu praksu.

Aktivizam je najčešće povezan s organiziranim djelovanjem neprofitnih udruga koje se bave zaštitom nekih prava kao što su pravo na zdrav život i okoliš, pravo na rad, pravo na slobodu mišljenja i izražavanja te pravo na zaštitu djece i mladih od iskorištavanja njihova rada. Vrlo su česte akcije protiv djelovanja poslovnih subjekata čije aktivnosti imaju negativne posljedice na okoliš, zdravlje i sigurnost stanovnika, neke društvene događaje ili sustav vrijednosti. Aktivizam i organizirane akcije neki su od glavnih uzroka preuzimanja odgovornosti poduzeća za posljedice njihovih aktivnosti koje su izravno povezane sa stvaranjem dodane vrijednosti i profita kao što su štete u okolišu iscrpljivanjem resursa te kršenje osnovnih ljudskih i radnih prava. To preuzimanje odgovornosti očituje se u razvoju društveno odgovorna poslovanja

Активизмот може да претставува каква било политичка ориентација и да се појави во различни политички форми, како што се пишување писма до медиумите или политичарите или преку блогови до пошироката јавност, планирани политички кампањи, различни форми на граѓанска непослушност, економски активизам (како што се бојкот на одредени производи и/или услуги или поддршка на подобро економско решение), митинзи, улични маршеви, штрајкови, прекини на работа, штрајкови со глад, дури и герила-акции како активистички графити или објавување на видеопораки на интернет. Во деловниот свет, примери на активизам вклучуваат штрајкови со глад поради неисплатени плати, окупација на деловни простории поради губење на работни места, забрана на претставници на менаџментот да влезат во просториите на компанијата поради лошо управување, акционерски дејствија против менаџментот за да се постигнат индивидуалните барања, обиди за притисок врз владините тела поради желбата за промена на законот, итн. Примерите на активистички акции понекогаш се нарекуваат бојкоти и најчесто се однесуваат на бојкоти на брендови на компании кои имаат неприфатливи деловни практики.

Активизмот најчесто се поврзува со организираните активности на непрофитните здруженија кои се занимаваат со заштита на одредени права, како што се правото на здрав

које постaje саставни дио свих пословних активности. Различити су облици одговора на активистичке акции. Један је од нјих означивање производа одговарајућим знаковима и порукaма. Тако многа подuzeћа, која би могла бити предмет активистичког дјеловања организација за заштиту животinja због испитивања дјеловања производа на животinjама, стављају на своје производе знак (слика А-2) или онај (слика А-3) за заштиту људских права због искориштавања произвођача сировина (чаја, каве, шећерне трске) и слично. Тим знаковима изјављују да се одговорно понашају према животinjама или добављачима споменутих сировина. Подuzeће стјеће право стављања таквих и сличних знакова послје темелјита прегледа неовисне организације или одговарајућег издавателја сертификата. Потрошачи би требали бити свјесни да поступак добивања било које врсте сертификата, потврде да су производ или услуга у складу с одређеним захтјевима, има своју цијену која се најчешће уграђује у цијену производа и онда су ти производи чешће скуплји од других.

живот и животна средина, правото на работа, правото на слобода на мисла и изразување, како и правото на заштита на децата и младите од експлоатација на нивниот труд. Постапките против дејствата на деловните субјекти чии активности имаат негативни последици врз животната средина, здравјето и безбедноста на жителите, одредени општествени настани или системи на вредности се многу чести. Активизмот и организираните акции се едни од главните причини за преземање одговорност на компаниите за последиците од нивните активности кои се директно поврзани со создавање на додадена вредност и профит, како што се штетите на животната средина преку исцрпување на ресурсите и прекршување на основните човекови и работнички права. Ова преземање одговорност се рефлектира во развојот на општествено одговорни деловни практики, кои стануваат составен дел на сите деловни активности. Постојат различни форми на одговор на активистичките акции. Еден од нив е етикетирањето на производите со соодветни знаци и пораки. Така, многу компании, кои би можеле да бидат предмет на активистичка акција од страна на организациите за заштита на животните поради тестирање на ефектите на производите врз животните, поставуваат симбол на нивните производи (слика А-2) или еден (слика А-3) за заштита на човековите права поради експлоатација на производителите на суровини (чај,

<p>1. <i>Primjer A-4: Javni prosvjedi i okupljanja u Zagrebu zbog nelegalne gradnje u Varšavskoj ulici</i></p> <p>Jedna od tipičnih aktivističkih akcija bila je borba protiv gradnje prilaza u podzemnu garažu u dotad pješačkoj zoni Varšavske ulice u Zagrebu, koju su organizirale neprofitne organizacije "Pravo na grad" i "Zelena akcija" radi zaštite javnog interesa. Prosvjedi su s prekidima trajali više od godine dana od 2008. do 2010. Tijekom akcije povremeno bi se okupilo i po nekoliko tisuća građana koji su se usprotivili provedbi toga projekta. Spomenuta je akcija važna jer je utjecala na buđenje aktivističkih organizacija diljem Hrvatske koje su počele organizirati niz sličnih javnih prosvjeda. Ovo je primjer aktivizma koji nije, kao što je to najčešće, usmjeren prema određenom poduzeću jer nije riječ o bojkotu robnih marki, već u prvom redu protiv postupka izdavanja</p>	<p>кафе, шеќерна трска) и слично. Со овие знаци тие изјавуваат дека се однесуваат одговорно кон животните или добавувачите на споменатите суровини. Компанијата стекнува право да поставува вакви и слични знаци по темелна проверка од независна организација или соодветно тело за сертификација. Потрошувачите треба да бидат свесни дека процесот на добивање на секаков вид сертификат, со кој се потврдува дека производот или услугата одговара на одредени барања, има свој трошок, кој најчесто е вграден во цената на производот, а потоа овие производи често се поскапи од другите.</p> <p>2. <i>Пример А-4: Јавни протести и собири во Загреб поради дивоградба на улица „Варшавска“</i></p> <p>Една од типичните активистички акции беше борбата против изградбата на пристапен пат до подземна гаража на пешачката зона на улицата „Варшавска“ во Загреб, што ја организираа непрофитните организации „Право на градот“ и „Зелена акција“ со цел заштита на јавниот интерес. Протестите траеја повеќе од една година, со прекини, од 2008 до 2010 година. Споменатата акција е важна затоа што влијаеше на буђењето на активистичките организации низ Хрватска, кои почнаа да организираат серија слични јавни протести. Ова е пример за активизам кој не е, како што најчесто се случува, насочен кон одредена компанија, бидејќи не е бојкот на</p>
--	--

<p>dozvola, odnosno usmjeren je prema javnoj upravi. U Hrvatskoj još nema važnijih primjera organizirana bojkota proizvoda nekog neodgovornog proizvođača, dijelom zbog niskog stupnja razvoja građanskog aktivizma te uloge civilnog društva. Kako bi motivirao građane i građanke, organizacije iz javnog i privatnog (profitnog i neprofitnog), sektora na jači angažman u promociji, poticanju i razvoju demokracije i građanskog aktivizma, GONG dodjeljuje godišnje nagrade "Gong za građanski aktivizam i razvoj demokracije".</p>	<p>брендови, туку пред сè против процесот на издавање дозволи, односно е насочен кон јавната администрација. Во Хрватска сè уште нема значајни примери на организиран бојкот на производи од неодговорни производители, делумно поради нискиот степен на развој на граѓанскиот активизам и улогата на граѓанското општество. Со цел да се мотивираат граѓаните, организациите од јавниот и приватниот (профитен и непрофитен) сектор на посилен ангажман во промоција, поттикнување и развој на демократијата и граѓанскиот активизам, ГОНГ ги доделува годишните награди „Гонг за граѓански активизам и развој на демократијата“.</p>
<p>Antiglobalizacijski pokret</p> <p><i>engl. antiglobalisation movement/ njem. die Antiglobalisierungsbewegung / fr. mouvement altermondialiste/ tal. movimento antiglobalizzazione</i></p> <p>Globalizaciju možemo shvatiti kao rastuću ekonomsku i društvenu ovisnost i međusobnu povezanost različitih regija. Ovaj proces je potaknut intenzivnim širenjem granica multinacionalnih korporacija koje pokušavaju iskoristiti svoju konkurentnost izvan granica domicilnog tržišta samostalno ili pomoću globalnih organizacija poput Svjetske trgovinske organizacije, G8, G20 i drugih. Antiglobalizacijski pokret je nastao kao otvorena kritika ovakvim nastojanjima ukazujući na niz negativnih posljedica globalizacijskih procesa poput nejednakog</p>	<p>Движење против глобализацијата</p> <p><i>анг. antiglobalisation movement/ герм. die Antiglobalisierungsbewegung / фр. mouvement altermondialiste/ ит. movimento antiglobalizzazione</i></p> <p>Глобализацијата може да се сфати како растечка економска и социјална зависност и меѓусебно поврзување на различни региони. Овој процес е поттикнат од интензивното проширување на границите на мултинационалните корпорации кои се обидуваат да ја искористат својата конкурентност надвор од границите на домашниот пазар самостојно или со помош на глобални организации како Светската трговска организација, Г8, Г20 и други. Антиглобализациското движење се</p>

pritupa resursima i javnim dobrima, neravnopravne distribucije dobiti, rastućeg jaza između bogatih i siromašnih, negativnih eksternalija, kršenja ljudskih prava, štete za okoliš i td.

Na pokret se može gledati iz različitih perspektiva od nasilnih protesta (npr. sastanak Svjetske trgovinske organizacije u Seattlu ili G8 samita u Genovi) preko spontanih mirnih inicijativa raznih aktivističkih grupa koje jako dobro koriste društvene mreže za promociju svojih stremljenja do formalizacije u obliku globalnih neprofitnih organizacija (poput Human Rights Watch ili Greenpeace) ili političkih organizacija (stranke zelenih u raznim zemljama). Osnovno polazište antiglobalizacijskog pokreta je kako tržište i konkurencija ne mogu spontano kreirati uvjete u kojima je moguća socijalna pravda i blagostanje te da pojedinci i poduzeća koriste tu činjenicu sebi na korist. Zato civilno društvu služi kao korektor javnih i poslovnih organizacija kako bi se neutraliziralo potencijalno štetno djelovanje i osiguralo poštene tržišne uvjete za sve dionike.

појави како отворена критика на ваквите напори, укажувајќи на голем број негативни последици од процесите на глобализација, како што се нееднаков пристап до ресурсите и јавните добра, нееднаква распределба на профитот, растечкиот јаз меѓу богатите и сиромашните, негативните надворешни фактори, кршењето на човековите права, штетите на животната средина итн.

Движењето може да се гледа од различни перспективи, од насилни протести (на пример: состанокот на Светската трговска организација во Сиетл или самитот на Г8 во Џенова) преку спонтани мирни иницијативи на различни активистички групи кои многу добро ги користат социјалните мрежи за да ги промовираат своите аспирации за официјализирање во форма на глобални непрофитни организации (како што се Human Rights Watch или Greenpeace) или политички организации (зелени партии во различни земји). Основната премиса на антиглобализациското движење е дека пазарот и конкуренцијата не можат спонтано да создадат услови во кои се можни социјална правда и благосостојба и дека поединците и компаниите го користат овој факт во своја полза. Затоа, граѓанското општество служи како проверка на јавните и деловните организации за да се неутрализираат потенцијално штетните дејства и да се обезбедат фер пазарни услови за сите засегнати страни.

Аспект околиша	Аспект на животната средина
<p><i>engl. environmental aspect / njem. der Umweltaspekt / fr. aspect écologique / tal. aspetto ambientale</i></p> <p>Prema normi HRN EN ISO 14001 Sustavi upravljanja okolišem, aspekt okoliša element je djelatnosti, proizvoda ili usluga neke organizacije koji može djelovati uzajamno s okolišem. Aspekti su okoliša temelj sustava upravljanja okolišem i povezani su s djelatnošću poduzeća. Prepoznavanje i određivanje važnosti aspekata okoliša bitan je korak u razumijevanju utjecaja poduzeća na lokalnoj i globalnoj razini. Aspekte okoliša potrebno je prepoznati, odrediti njihovu važnost (značajni aspekti), postaviti ciljeve koji se odnose na značajne aspekte te prirediti plan i program za njihovo postizanje. U dogovorenim razmacima potrebno je nadzirati provedbu plana i programa. Iako ne postoji jedinstven pristup prepoznavanju aspekata okoliša, poduzeće treba razmotriti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ispuštanje u zrak • ispuštanje u vodu • ispuštanje u tlo • uporabu kemikalija • uporabu sirovina i prirodnih resursa (na primjer prostora) • uporabu energije, • utjecaj proizvoda i/ili usluga • otpad • te ostalo (vibracije, buka, prašina, neugodni mirisi, svjetlosno onečišćenje, toplina, radijacija itd.). <p>Aspekt može biti izravan, na primjer ispuštanje u zrak iz termoelektrane ili neizravan, na primjer ispuštanje u zrak kao posljedica potrošnje električne</p>	<p><i>анг. environmental aspect / герм. der Umweltaspekt / фр. aspect écologique / ум. aspetto ambientale</i></p> <p>Според стандардот HRN EN ISO 14001 Environmental Management Systems, аспект на животната средина е елемент на активностите, производите или услугите на организацијата кои можат да стапат во заемно дејство со животната средина. Аспектите на животната средина се основата на системот за управување со животната средина и се поврзани со активностите на компанијата. Идентификувањето и одредувањето на важноста на аспектите на животната средина е суштински чекор во разбирањето на влијанието на компанијата на локално и глобално ниво. Потребно е да се препознаат овие аспекти, да се одреди нивната важност (значајни аспекти), да се постават цели поврзани со значајни аспекти и да се подготви план и програма за нивно постигнување. Спроведувањето на плановите и програмите треба да се следи во договорени интервали. Иако не постои единствен пристап за идентификување на еколошките аспекти, компанијата треба да земе предвид:</p> <ul style="list-style-type: none"> • испуштање во воздухот • испуштање во вода • испуштање во земјата • употреба на хемикалии • употреба на сировини и природни ресурси (на пример, простор)

<p>energije u poduzeću. Isto tako, potrebno je razlučiti koji su aspekti značajni za neko poduzeće, na primjer ispuštanje CO₂ u cementnoj industriji ili otpad na farmi i u klaonicama, a općenito gledano, potrošnja papira svakako je manje značajan aspekt. Određivanje aspekata koristan je korak u definiranju i formuliranju misije i ciljeva organizacije te programa za rješavanje problema okoliša. Promjene u okolišu, pozitivne ili negativne, koje su posve ili djelomično posljedica aspekata okoliša, nazivaju se utjecajima na okoliš. Odnos između aspekata i utjecaja na okoliš jednak je odnosu uzroka i posljedica.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • употреба на енергија, • влијанието на производитите и/или услугите • отпад • и друго (вибрации, бучава, прав, непријатни мириси, светлосно загадување, топлина, радијација итн.) <p>Аспектот може да биде директен, на пример испуштање во воздух од термоелектрана или индиректен, на пример испуштање во воздух како резултат на потрошувачката на електрична енергија во една компанија. Исто така, неопходно е да се разликуваат кои аспекти се значајни за една компанија, на пример, емисиите на CO₂ во цементната индустрија или отпадот на фармите и во кланиците, и генерално кажано, потрошувачката на хартија е секако помалку значаен аспект. Утврдувањето на аспектите е корисен чекор во дефинирањето и формулирањето на мисијата и целите на организацијата и програмата за решавање на еколошките проблеми. Промените во животната средина, позитивни или негативни, кои се целосно или делумно последица на еколошките аспекти, се нарекуваат влијанија врз животната средина. Односот помеѓу аспектите и влијанијата врз животната средина е ист како односот помеѓу причината и последицата.</p>
<p>Audit <i>engl. audit / njem. die Prüfung / fr. audit</i></p>	<p>Ревизија <i>анг. audit / герм. die Prüfung / фр.</i></p>

<i>/ tal. revisione</i>	<i>audit / um. revisione</i>
<p>Prema normi HRN EN ISO 9000, audit je sustavan, neovisan i dokumentiran proces dobivanja dokaza audita i njihovo objektivno vrednovanje kako bi se odredio opseg u kojem su ispunjeni kriteriji audita. Unutrašnje audite, koji se nazivaju auditima prve strane, provodi sama organizacija ili se oni provode u njezino ime kako bi uprava preispitala neki od sustava upravljanja ili za druge unutrašnje potrebe i mogu činiti osnovu za izjavu organizacije o sukladnosti. Često, posebno u manjim organizacijama, neovisnost se može dokazati tako da audit provodi osoba koja nije odgovorna za djelatnost koja je predmet audita, na primjer zaposlenik odgovoran za nabavu može provoditi audit u ljudskim potencijalima.</p> <p>Vanjski auditi obuhvaćaju ono što se općenito naziva "audit druge strane" i "audit treće strane". Audite druge strane provode subjekti koji imaju interes u poduzeću, kao što su proizvođači koji nabavljaju dijelove za svoj proizvod, poduzeća koja iznajmljuju skladište ili prijevoznika, kupci ili druge osobe u njihovo ime. Audite treće strane provode vanjske, nezavisne organizacije koje se bave auditom poput onih koje provode certifikaciju/registraciju u skladu s normama, na primjer HRN EN ISO 9001, HRN EN ISO 14001 i drugim normama upravljanja. Zajednički je audit kada se auditiraju dva ili više sustava upravljanja zajedno, na primjer sustavi upravljanja kvalitetom i sustavi upravljanja okolišem. Združeni je audit kada dva ili više poduzeća ili kupaca zajednički auditiraju</p>	<p>Според стандардот HRN EN ISO 9000, ревизијата е систематски, независен и документиран процес на прибавување на ревизорски докази и нивно објективно оценување за да се утврди степенот до кој се исполнети критериумите за ревизија. Внатрешните ревизии, наречени и ревизии од прва страна, се спроведуваат од самата организација или во нејзино име за раководството да прегледа некои од системите за управување или за други внатрешни потреби и може да претставува основа за изјавата за усогласеност на организацијата. Често, особено во помалите организации, независноста може да се докаже со тоа што ревизијата ќе ја спроведе лице кое не е одговорно за активноста што се ревидира, на пример, вработен одговорен за набавки може да спроведе ревизија во човечките ресурси.</p> <p>Надворешните ревизии го опфаќаат она што обично се нарекува „ревизии од втора страна“ и „ревизии од трета страна“. Ревизиите од втора страна се спроведуваат од субјекти кои имаат интерес во компанијата, како што се производители кои купуваат делови за нивниот производ, компании кои изнајмуваат складиште или транспортер, клиенти или други лица во нивно име. Ревизиите од трета страна се вршат од надворешни, независни ревизорски организации како што се оние кои вршат сертификација/регистрација во согласност со стандардите, на пример</p>

<p>jednog dobavljača.</p> <p>Audit treba biti planiran, proveden sukladno primjenjivim normama i potkrijepljen dokazima za nađene nesukladnosti. Rezultati neovisne ocjene podloga su za planiranje popravniх mjera koje moraju biti nadzirane. Unutrašnji audit mogu provoditi zaposlenici koji su prošli odgovarajuću obuku. Osnovno je da rezultati služe internoј analizi učinkovitosti procesa i planiranju aktivnosti za njihovo poboljšanje.</p> <p>Objašnjenje je preuzeto iz temelјnih načela i terminološkog rječnika za sustave upravlјanja kvalitetom i vrijedi i za ostale sustave upravlјanja.</p>	<p>HRN EN ISO 9001, HRN EN ISO 14001 и други стандарди за управување.</p> <p>Заедничка ревизија е кога два или повеќе системи за управување се ревидираат заедно, на пример системи за управување со квалитет и системи за управување со животната средина. Заедничка ревизија е кога две или повеќе компании или клиенти заеднички вршат ревизија на еден добавувач.</p> <p>Ревизијата треба да биде планирана, спроведена во согласност со важечките стандарди и поткрепена со докази за откриените несообразности. Резултатите од независната проценка се основа за планирање на корективни мерки кои мора да се следат. Внатрешните ревизии можат да ги спроведат вработени кои добиле соодветна обука. Од суштинско значење е резултатите да служат за внатрешна анализа на ефикасноста на процесот и планирање на активности за нивно подобрување.</p> <p>Објаснувањето е преземено од основните принципи и терминолошки речник за системи за управување со квалитет и важи и за други системи за управување.</p>
<p>Auditor</p> <p><i>engl. auditor / njem. der Revisor / fr. auditeur / tal. uditore</i></p> <p>Prema normi HRN EN ISO 9000, auditor je osoba koja je osposoblјena za provedbu audita, odnosno ima odgovarajuće dokazane osobne odlike i kompetencije za</p>	<p>Ревизор</p> <p><i>анг. auditor / герм. der Revisor / фр. auditeur / ум. uditore</i></p> <p>Според стандардот HRN EN ISO 9000, ревизор е лице кое е квалификувано да спроведе ревизија, односно има соодветни докажани лични квалитети</p>

provođenje audita. Osobne odlike bitne za auditora opisane su u normi HRN EN ISO 19011	и компетенции за спроведување на ревизија. Личните квалитети важни за ревизорот се опишани во стандардот HRN EN ISO 19011
--	---

B.

Baselska konvencija	Базелска конвенција
<p><i>engl. Basel convention / njem. Babkommendas Basler Übereinkommen / fr. Convention de Bâle / tal. Convenzione di Basilea</i></p> <p>Baselska konvencija skraćeni je naziv dokumenta koji se zove Baselska konvencija o nadzoru prekograničnoga prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju. Zakon o potvrđivanju (ratifikaciji) konvencije o nadzoru prekograničnoga prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju objavljen je u NN 3/1994. (dio Međunarodni ugovori). Baselska konvencija iz 1989. godine najopsežniji je međunarodni ugovor o opasnom otpadu i ostalim vrstama otpada. Do rujna 2010. godine, Konvenciju je prihvatilo 178 država, a osnovni je cilj zaštititi ljudsko zdravlje i okoliš od različitih utjecaja od nastajanja, gospodarenja i prekograničnog prometa i odlaganja opasnog otpada i ostalih vrsta otpada. Konvencija je posljedica zabrinutosti afričkih i ostalih država u razvoju (države koje nisu članice OECD-a) da ne postanu odlagalište otpada razvijenih država (države članice OECD-a). Godine 1994. na drugom sastanku država potpisnica odlučeno je da se odmah zabrani izvoz opasnog otpada iz država članica OECD-a na konačno odlaganje u države koje nisu članice OECD-a. Isto tako, odlučeno je da do 1997. godine prestane izvoz opasnog</p>	<p><i>анг. Basel convention / герм. Basler Übereinkommen / фр. Convention de Bâle / ум. Convenzione di Basilea</i></p> <p>Базелската конвенција е скратено име на документот наречен Базелска конвенција за контрола на прекуграничен транспорт на опасен отпад и негово отстранување. Законот за потврдување (ратификација) на Конвенцијата за надзор на прекуграничен транспорт на опасен отпад и негово депонирање е објавен во Службен весник 3/1994 година. (дел Меѓународни договори). Базелската конвенција од 1989 година е најсеопфатниот меѓународен договор за опасен отпад и други видови отпад. До септември 2010 година, Конвенцијата беше прифатена од 178 земји, а нејзината главна цел е да го заштити здравјето на луѓето и животната средина од различни влијанија од создавањето, управувањето и прекуграничното движење и отстранување на опасниот отпад и други видови отпад. Конвенцијата е последица на загриженоста на африканските и другите земји во развој (земјите кои не се членки на ОЕЦД) да не станат</p>

<p>otpada za recikliranje i obradu iz država članica OECD-a u one koje nisu članice OECD-a. Posljedice su neodgovorna ponašanja i postupanja s opasnim otpadom загађење okoliša (vode, tla i zraka) i negativan utjecaj na zdravlje i sigurnost lokalnog stanovništva, od teških tjelesnih oštećenja do smrtnih posljedica. Od 2000. do 2010. godine države potpisnice Baselske konvencije usmjerile su napore na smanjenje/sprječavanje nastajanja opasnog otpada, razvoj i primjenu čistih tehnologija, sprječavanje ilegalne trgovine opasnim otpadom, praćenje legalne trgovine otpada, poboljšanje institucionalnih i tehničkih kapaciteta s posebnim naglaskom na zemlje u razvoju i ekonomije u tranziciji (države koje nisu članice OECD-a).</p> <p>Više: www.basel.int</p>	<p>депонија за развиените земји (земјите членки на ОЕЦД). Во 1994 година, на вториот состанок на земјите потписнички, беше одлучено веднаш да се забрани извозот на опасен отпад од земјите членки на ОЕЦД за крајно складирање во земјите кои не се членки на ОЕЦД. Исто така, беше одлучено до 1997 година да престане извозот на опасен отпад за рециклирање и преработка од земјите членки на ОЕЦД во земјите кои не се членки на ОЕЦД. Последиците се неодговорно однесување и ракување со опасен отпад, загадување на животната средина (вода, почва и воздух) и негативно влијание врз здравјето и безбедноста на локалното население, почнувајќи од сериозни физички повреди до фатални последици. Од 2000 до 2010 година, земјите потписнички на Базелската конвенција се фокусираа на намалување/спречување на создавањето опасен отпад, развој и примена на чисти технологии, спречување нелегална трговија со опасен отпад, следење на нелегалната трговија со отпад, подобрување на институционалните и техничките капацитети со посебен акцент врз земјите во развој и економиите во транзиција (земји кои не се членки на ОЕЦД).</p> <p>Повеќе на : www.basel.int</p>
<p>Benchmark engl. benchmark / njem. der Abrisspunkt / fr. étalon / tal. parametro Izvorno predstavlja znak za nivelaciju pri mjerenju zemljišta, a danas svaki kriterij usporedbe i vrednovanja (osobnih, skupnih, organizacijskih i/ili društvenih) potencijala i postignutih</p>	<p>Одредница/Репер англ.. benchmark / герм. der Abrisspunkt / фр. étalon / ит. parametro Првично значење-израмнувачка ознака при мерењето на земјиштето, преносно значење - секој критериум за споредување и оценување (лични, групни,</p>

<p>rezultata. Najčešće se za usporedbu uzimaju najbolji, odnosno oni koji postizu najbolje rezultate u određenoj aktivnosti, ali pri tome treba biti oprezan i valjano razmotriti tko je referentna točka jer uspoređivanje s najboljima može rezultirati demotivacijom za inovacijama. Vidi: uspoređivanje s najboljima</p>	<p>организациски и/или социјални) потенцијали и постигнати резултати. Најчесто за споредба се земаат најдобрите, односно оние кои постигнуваат најдобри резултати во одредена активност, но треба да бидете внимателни и да размислете која е референтната точка, бидејќи споредувањето со најдобрите може да резултира со демотивација за иновации.</p> <p>Видете: споредување со најдобрите</p>
<p>Биолошка raznolikost</p> <p><i>engl. biodiversity / njem. die biologische Vielfalt / fr. biodiversité / tal. biodiversità</i></p> <p>Биолошка је raznolikost број, разноврсност и промјенјивост живих организама, најчешће на неком географском подручју. Она је севкупност свих живих организама који су составни дијелови еколошких система, а уклучује raznolikost unutar vrsta, između vrsta i životnih zajednica te raznolikost između еколошких система. Под биолошком raznolikošću подразумијevamo разноврсност постојећег билја, животинја и микроорганизма на разини (1) генетске конституције, (2) врста и (3) екосистава и крајолика. Због тога је ријеч о генетској разноврсности (gena, genoma), raznolikosti vrsta (jedinki, podvrsta, vrsta, rodova, porodica, redova itd.) i екосистава или еколошкој raznolikosti (populacija, biljnih zajednica, biocenoza, stajbina, екосистава itd.).</p> <p>Predstavnici gospodarstva imaju i zakonsku obvezu brinuti se o биолошкој raznolikost. Ако подuzeće има или планира градњу погона или извођење nekog zahvata, мора provjeriti nalazi li се u</p>	<p>Биолошка разновидност</p> <p><i>анг. biodiversity / герм. die biologische Vielfalt / фр. biodiversité / ум. biodiversità</i></p> <p>Биолошка разновидност е бројот, разновидноста и варијабилноста на живите организми, најчесто во некоја географска област. Тоа е севкупноста на сите живи организми кои се составен дел на еколошките системи и ја опфаќа различноста во видот, меѓу видовите и живите заедници и различноста помеѓу еколошките системи. Под биолошка разновидност подразбираме разновидност на постојните растенија, животни и микроорганизми на ниво на (1) генетска конституција, (2) видови и (3) екосистеми и пејзажи. Според тоа, станува збор за генетска разновидност (гени, геноми), разновидност на видови (индивидуи, подвидови, видови, родови, семејства, редови и сл.) и екосистеми или еколошка разновидност (население, растителни заедници, биоценоза, живеалишта, екосистеми итн.).</p> <p>Законска обврска да се грижат за биолошката разновидност имаат и</p>

<p>ekološkoj mreži i zatražiti izradu Karte staništa koja sadržava pregled stanišnih tipova na lokaciji i oko nje. Ekološka je mreža sustav međusobno povezanih ili prostorno bliskih ekološki važnih područja, koja uravnoteženom biogeografskom raspoređenošću uvelike pridonose očuvanju prirodne ravnoteže i biološke raznolikosti, koju čine ekološki značajna područja za Republiku Hrvatsku, a uključuju i ekološki značajna područja Europske unije Natura 2000. Ocjena prihvatljivosti za ekološku mrežu postupak je kojim se procjenjuje postoji li vjerojatnost da provedba plana, programa ili zahvata u području ekološke mreže, samog ili s drugim planovima, programima ili zahvatima, može znatno utjecati na ciljeve očuvanja i cjelovitost područja ekološke mreže s obzirom na njezinu strukturu i funkcionalnost.</p> <p>Za zahvat planiran u području ekološke mreže, koji sam ili s drugim zahvatima može znatno utjecati na ciljeve očuvanja i cjelovitost područja ekološke mreže, ocjenjuje se prihvatljivost za ekološku mrežu u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode.</p> <p>Za zahvat za koji je posebnim propisom kojim se uređuje procjena utjecaja zahvata na okoliš propisana obveza procjene utjecaja zahvata na okoliš te za zahvat za koji je potreba procjene određena u postupku ocjene o potrebi procjene, glavna ocjena o prihvatljivosti zahvata za ekološku mrežu u odnosu na ciljeve očuvanja i cjelovitost područja ekološke mreže, obavlja se u sklopu obveznog postupka procjene utjecaja zahvata na okoliš. Poduzeća, posebno proizvodna koja se koriste prirodnim sirovinama, na primjer kamenolomi, utječu na bioraznolikost u okruženju.</p>	<p>претставниците на стопанството. Ако компанијата има или планира да изгради објект или да изврши интервенција, таа мора да провери дали се наоѓа во еколошка мрежа и да побара изработка на Карта на живеалишта која содржи преглед на типовите на живеалишта на и околу локацијата. Еколошка мрежа е систем на меѓусебно поврзани или просторно блиски еколошки важни подрачја, кои преку својата рамномерна биогеографска дистрибуција во голема мера придонесуваат за зачувување на природната рамнотежа и биолошката разновидност, составена од еколошки значајни области за Република Хрватска, а ги опфаќаат и еколошки важните области на Европската Унија Натура 2000 година. Проценката на соодветноста на еколошката мрежа е постапка со која се проценува дали спроведувањето на план, програма или проект во област на еколошка мрежа, самостојно или со други планови, програми или проекти, веројатно ќе има значително влијание врз целите за заштита и интегритетот на областа на еколошката мрежа, во однос на нејзината структура и функционалност.</p> <p>За интервенција планирана во област на еколошка мрежа, која сама или со други интервенции може значително да влијае на целите за заштита и интегритетот на областа на еколошката мрежа, нејзината прифатливост за еколошката мрежа се оценува во согласност со Законот за заштита на природата.</p> <p>За проект за кој има посебна регулатива со која се уредува оцената на влијанието и на проектот врз</p>
--	--

<p>Poduzeća su odgovorna za revitalizaciju prostora poslije prestanka vađenja sirovina. Isto tako, neka poduzeća podupiru održavanje biološke raznolikosti organiziranjem različitih akcija, na primjer: pošumljivanjem područja uništenih u požaru ili vraćanjem nestalih vrsta na određena područja.</p> <p><u>Srodni naziv:</u> biodiverzitet</p> <p><u>Prigodni datum:</u> 22. svibnja, Međunarodni dan biološke raznolikost.</p>	<p>животната средина ја пропишува обврската за оцена на влијанието на проектот врз животната средина, и за проект за кој е утврдена потреба од оцена во постапката за оцена за потребата од оцена, главната оцена за прифатливоста на проектот за еколошката мрежа во однос на целите на зачувувањето и интегритетот на мрежната процедура за задолжителна оцена на влијанието на животната средина се врши како што е спроведена. Бизнисите, особено производствените кои користат природни суровини, како што се каменоломите, влијаат на биолошката разновидност во животната средина. Компаниите се одговорни за ревитализација на областа по прекилот на екстракција на суровини. Исто така, некои компании го поддржуваат одржувањето на биолошката разновидност преку организирање на различни акции, на пример: пошумување на области уништени од пожар или враќање на изумрените видови во одредени области.</p> <p><u>Поврзан термин:</u> биодиверзитет</p> <p><u>Комеморативен датум:</u> 22 мај, Меѓународен ден на биолошката разновидност.</p>
<p>Bojkot</p> <p><i>engl. boycott / njem. der Boykott / fr. boycottage / tal. boicottaggio</i></p> <p>Način političke i ekonomske borbe kojim se posve ili djelomično prekida odnos s pojedinom osobom, organizacijom, državom ili je posrijedi suzdržavanje od kupnje ciljanih proizvoda ili korištenja</p>	<p>Бојкот</p> <p><i>анг. boycott / герм. der Boykott / фр. boycottage / ум. boicottaggio</i></p> <p>Метод на политичка и економска борба што целосно или делумно ги прекинува односите со одредена личност, организација или држава, или вклучува воздржување од</p>

<p>ciljanim uslugama.</p> <p>Ovaj način borbe prvi su primijenili irski zakupnici 1879. prema svome omraženom upravitelju imanja – Englezu Geoffreyu Boycottu. Posrijedi je oblik građanskog aktivizma i prosvjeda te je ključan mehanizam otpora kad govorimo o etičnoj potrošnji. Ovo je oblik ekonomske i društvene borbe koji se odnosi na potpun prekid odnosa s nekim pojedincem ili organizacijom ili pak na odbijanje sudjelovanja u nekoj aktivnosti. Najčešće se odnosi na neslaganja potrošača s načinom na koji su neki proizvodi ili usluge nastali i/ili se naplaćuju te oni odbiju njihovu kupovinu, potrošnju ili bilo kakvu izravnu povezanost s tim proizvodima ili uslugama. Tako na primjer u Velikoj Britaniji čak 36% kupaca bojkotira jednu ili više robnih marki zbog neodgovorna ponašanja njihovih proizvođača/vlasnika. U Danskoj 49% kupaca bojkotira jednu ili više robnih marki, a u Francuskoj ih to čini 46%. Najekstremniji su u Kini u kojoj više od 50% ljudi aktivno bojkotira neke proizvode i/ili usluge. Najtolerantniji su u Meksiku u kojem tek 15-ak % ljudi aktivno nešto bojkotira ili u Japanu u kojem to čini 20-ak% ljudi.</p> <p>Bojkotirati se mogu i pojedinci, ali i države, najčešće zbog političkih i drugih razloga. Bojkot je stoga vrlo usko povezan s individualnim (pojedinačnim) vrijednostima i načelima neke osobe, a može se provoditi individualnim ili skupnim nastojanjem da se probudi svijest o nekom (pojedinom) društvenom problemu. U praksi se, isto tako, može dogoditi da neki trgovački lanac bojkotira proizvode određenog proizvođača zbog ugleda proizvođača ili zato što ne pristaje</p>	<p>купување целни производи или користење целни услуги.</p> <p>Овој метод на борба првпат го користеле ирските потстанари во 1879 година против нивниот омразен менаџер на имотот - Англичанецот Џефри Бојкот. Тоа е форма на граѓански активизам и протест и е клучен механизам на отпор кога зборуваме за етичка потрошувачка. Ова е форма на економска и социјална борба која вклучува целосно прекинување на врските со поединец или организација или одбивање да учествува во некоја активност. Најчесто се однесува на несогласувањата на потрошувачите со начинот на кој одредени производи или услуги се креираат и/или се наплаќаат, и тие одбиваат да купуваат, консумираат или имаат каква било директна врска со тие производи или услуги. Така на пример во Велика Британија, дури 36 % од клиентите бојкотираат еден или повеќе брендови поради неодговорно однесување на нивните производители/сопственици. Во Данска 49 % од клиентите бојкотираат една или повеќе брендови, а во Франција таа бројка е 46 %. Најекстремно е во Кина, каде што повеќе од 50 % од луѓето активно бојкотираат некои производи и/или услуги. Најтолерантни се во Мексико, каде што само околу 15 % од луѓето активно бојкотираат нешто или во Јапонија, каде што тоа го прават околу 20 % од луѓето.</p> <p>Може да се бојкотираат и поединци и земји, најчесто поради политички и други причини. Затоа, бојкотот е многу тесно поврзан со индивидуалните вредности и</p>
--	--

na uvjete trgovačkoga lanca. U nekom poduzeću bojkot može poprimiti razmjere odbijanja suradnje ako ono ne posluje u skladu s nekim sustavom vrijednosti. Takvim se djelovanjem u poslovnim krugovima uništava ugled poduzeća i utječe na poslovne rezultate.

Premda je naziv nastao 1880. godine, u praksi se bojkot provodi još od 1830-ih kada je National Negro Convention potaknula stanovnike na bojkot proizvoda koje su napravili robovi. Još je niz primjera poput američkog bojkota britanskih proizvoda za američke revolucije, indijskog bojkota britanskih proizvoda koji je organizirao Mahatma Gandhi, bojkota protiv Henryja Forda koji su organizirali Židovi, bojkota njemačkih proizvoda u Litvi, SAD-u, Velikoj Britaniji i Poljskoj 1933. godine, kineskog bojkota japanskih proizvoda za tzv. Pokreta 4. svibnja 1919. godine, poslije Versailleskog sporazuma; bojkota Olimpijskih igara u Moskvi 1980. godine i onih u Los Angelesu 1984. godine. Povijest je prepuna bojkota nekih poslovnih organizacija zbog njihove poslovne prakse, a najpoznatiji je bojkot Nikeovih proizvoda iz sredine devedesetih godina 20. stoljeća kada su se studenti borili protiv rada djece u tvornicama Nikeovih dobavljača u Indoneziji i Vijetnamu. Taj je bojkot promijenio praksu u Nikeovim tvornicama koje su s obzirom na tržišnu poziciju koju ima taj proizvođač postale standard za cijelu industriju proizvodnje sportske odjeće i obuće.

Neki od poznatijih bojkota jesu:

- bojkot američkog lanca trgovina zdravom hranom Whole Foods, uglavnom zbog negativne uloge njihova čelnika Johna Mackeya u

принципи на една личност и може да се спроведе преку индивидуален или колективен напор за подигање на свеста за одреден општествен проблем. Во практиката, може да се случи и малопродажен синџир да ги бојкотира производите на одреден производител поради угледот на производителот или поради тоа што не се согласува со условите на трговскиот синџир. Во една компанија, бојкотот може да заземе размери на одбивање да соработува, доколку не функционира во согласност со одреден систем на вредности. Ваквите постапки во деловните кругови го уништуваат угледот на компанијата и влијаат врз деловните резултати.

Иако името потекнува од 1880 година, во пракса бојкотот е во сила уште од 1830-тите кога Националната црнечка конвенција ги охрабри жителите да ги бојкотираат производите што биле направени од робови. Има низа други примери како американскиот бојкот на британските производи за американските револуции, индискиот бојкот на британските производи организиран од Махатма Ганди; бојкот на Олимписките игри во Москва во 1980 година и оние во Лос Анџелес во 1984 година. Историјата е полна со бојкоти на некои деловни организации поради нивните деловни практики, а најпознат е бојкотот на производите на Најк во средината на 1990-тите, кога студентите се бореа против детскиот труд во фабриките за снабдувачи на Најк во Индонезија и Виетнам. Овој бојкот ги промени практиките во фабриките на Најк, кои, со оглед на позицијата на производителот на пазарот, станаа

<p>javnoj debati o američkome sustavu zdravstva ili zato što nisu skloni djelovanju sindikata ili zbog nebrige za zaposlenike.</p> <ul style="list-style-type: none"> • bojkot Nestléa zbog njegove marketinške kampanje za neetičnu uporabu i promociju mlijeka u prahu za dojenčad u zemljama u razvoju koji je počeo osamdesetih godina i još traje. • bojkot McDonald'sa zbog negativne percepcije njegove uloge kao simbola globalizacije i hrane koja šteti zdravlju. • bojkot nekih drugih poduzeća poput Microsofta, Monsanto, Exxon Mobilea i finansijskih i osiguravateljskih institucija zbog njihove uloge u globalnoj krizi; bojkot se provodi i u poduzećima kad je posrijedi zajednički dogovor radnika koji ne obavljaju svoje redovite aktivnosti radi pritiska na upravu/vlasnika ili se bojkotiraju proizvodi određenih poduzeća koja iskorištavaju dječji rad, provode ispitivanja na životinjama ili se loše odnose prema zaposlenicima.	<p>стандард за целата индустрија за спортска облека и обувки.</p> <p>Некои од попознатите бојкоти се:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бојкот на американскиот синџир продавници за здрава храна Whole Foods, главно поради негативната улога на нивниот лидер Џон Меки во јавната дебата за американскиот здравствен систем или поради тоа што не се склони да работат со синдикатите или поради недостаток на грижа за вработените. • бојкот на Нестле поради неговата маркетиншка кампања за неетичка употреба и промоција на млеко за доенчиња во прав во земјите во развој, која започна во 1980-тите и сè уште трае. • бојкот на Мекдоналдс поради негативната перцепција за неговата улога како симбол на глобализацијата и храна што му штети на здравјето. • бојкот на некои други компании како Microsoft, Monsanto, Exxon Mobile и финансиски и осигурителни институции за нивната улога во глобалната криза; бојкоти се вршат и во компаниите кога има меѓусебен договор меѓу работниците кои не ги извршуваат своите редовни активности со цел да се изврши притисок врз менаџментот/сопственикот или се бојкотираат производите на одредени компании кои го експлоатираат детскиот труд, вршат тестирање на животни или лошо се однесуваат кон
--	---

<p><i>Примјер Б-1: Sukob Greenpeacea i Shella zbog platforme Brent Spar</i></p> <p>Jedan je od klasičnih primjera bojkota borba zelenih aktivista iz neprofitne organizacije Greenpeace i naftnog diva Shella (danas Royal Dutch Shell). Godine 1995. britanska je vlada podržala planove Shella da potopi staru platformu Brent Spar koja je izgubila svoju ekonomsku vrijednost još 1991. godine. Aktivisti Greenpeace zauzeli su platformu na tri tjedna i istodobno poduzeli još niz akcija radi sprječavanja Shella u njegovoj nakani. Osobito je uspjela fizička blokada Shellovih benzinskih postaja u Njemačkoj kada je tom naftnom divu, prema nekim izvorima, prodaja pala 20-30%. Jedna od tih postaja bila je čak fizički napadnuta. Na kraju je Shell ipak popustio pritisku i posve reciklirao staru platformu, što ga je stajalo 43 milijuna £ umjesto 4,5 milijuna £ koliko bi stajalo potapanje stare platforme. No najveća sporenja na kraju je izazvala nezavisna studija koja je pokazala kako je originalno Shellovo rješenje, potapanje platforme, bilo ekološki prihvatljivije.</p> <p><i>Примјер Б-2: Nike i dječji rad</i></p> <p>Sredinom devedesetih zbog strateškog marketinga koji se služio poznatim osobama i snažnom kampanjom, Nikeov logo Swoosh postao je jedan od prepoznatljivijih zaštitnih znakova na svijetu. Upravo u vrijeme najvećeg</p>	<p>вработените.</p> <p><i>Примјер Б-1: Конфликт помеѓу Гринпис и Шел околу платформата Брент Спар</i></p> <p>Еден од класичните примери на бојкот е борбата меѓу зелените активисти од непрофитната организација Гринпис и нафтениот гигант Шел (сега Royal Dutch Shell). Во 1995 година, британската влада ги поддржа плановите на Шел да ја потопи старата платформа Брент Спар, која ја изгуби својата економска вредност во 1991 година. Активистите на Гринпис ја окупираа платформата три недели и истовремено презедоа низа други активности за да го спречат Шел да ги исполни своите понуди. Физичката блокада на бензинските пумпи Шел во Германија беше особено успешна кога, според некои извори, продажбата на нафтениот гигант падна за 20-30 %. Една од овие станици била дури и физички нападна. На крајот, Шел попусти пред притисокот и целосно ја рециклира старата платформа, што ја чинеше 43 милиони фунти наместо 4,5 милиони фунти што би ги чинело за потонување на старата платформа. Но, најголемата контроверзност на крајот беше предизвикана од независна студија која покажа дека оригиналното решение на Shell, потонување на платформата, е поеколошки.</p> <p><i>Примјер Б-2: Најк и детскиот труд</i></p> <p>Во средината на деведесеттите, поради стратешкиот маркетинг кој користеше познати личности и моќната кампања, логото Swoosh на Nike стана еден од најпрепознатливите заштитни знаци</p>
---	---

uspjeha, počele su u javnost pristizati informacije da se dio asortimana proizvodi u tvornicama u kojima su radnici izloženi vrlo nehumanim uvjetima rada i imaju izrazito male plaće. Preko noći, riječ Nike postala je sinonim za iskorištavanje siromašnih radnika i dječji rad u zemljama Trećeg svijeta. Nike se našao pod udarom niza aktivista koji su usmjerili pozornost na uvjete rada u tvornicama kojima su upravljali podugovarači, uglavnom u zemljama u razvoju. Tako su njihovi radnici u Vijetnamu bili plaćeni tek 1,60 američkih dolara na dan, a u isto je vrijeme ih je jedan obrok stajao 60-90 centi. Reebok je tada plaćao svoje radnike u Vijetnamu 65 US \$ na mjesec, a Coca-Cola i Goodyear javno su bili priznali kako minimalna plaća nije dovoljna da njihovi radnici u zemljama u razvoju prežive. Pozivi za bojkot Nikeovih proizvoda postali su sve glasnjiji i sve češći te su počeli utjecati na robnu marku i ugled toga proizvođača, ali i na cijenu njegovih dionica. Unatoč ekspanziji američke ekonomije, Nikeove su dionice u relativno kratkom razdoblju izgubile na vrijednosti 43%. Suočeno s rastom broja aktivističkih skupina, padom cijena dionica i lošom prodajom, poduzeće je bilo prisiljeno priznati javnosti da se uvjeti u tvornicama moraju drastično popraviti

Započeli su prisiljavati svoje podugovarače da prestanu s praksom zapošljavanja djece, slijede američke zdravstvene i sigurnosne standarde te su dopustili neprofitnim organizacijama da sudjeluju u nadgledanju tvornica u Aziji. Unatoč uvjeravanju da je društvena odgovornost duboko usađena u način poslovanja i vrijednosti poduzeća, Nike je i dalje bio na meti optužaba kako je odgovoran za iskorištavanje ili barem

во светот. Токму во времето на неговиот најголем успех, во јавноста почна да стигнува информација дека дел од палетата на производи се произведува во фабрики каде што работниците биле изложени на многу нехумани работни услови и добивале екстремно ниски плати. Преку ноќ, зборот Најк стана синоним за експлоатација на сиромашни работници и детски труд во земјите од Третиот свет. Најк се најде на удар на голем број активисти кои го привлекоа вниманието на работните услови во фабриките што ги водат подизведувачи, главно во земјите во развој. Така, нивните работници во Виетнам добивале само 1,60 американски долари дневно, додека во исто време еден оброк ги чинел 60-90 центи. Рибок тогаш им плаќаше на своите работници во Виетнам 65 американски долари месечно, а Кока-Кола и Гудјар јавно признаа дека минималната плата не е доволна за да преживеат нивните работници во земјите во развој. Повиците за бојкот на производите на Nike станаа погласни и почести и почнаа да влијаат на брендот и угледот на производителот, како и на цената на акциите. И покрај експанзијата на американската економија, акциите на Најк изгубија 43 % од вредноста за релативно краток временски период. Соочена со зголемен број активистички групи, пад на цените на акциите и слаба продажба, компанијата беше принудена да ѝ признае на јавноста дека условите во нејзините фабрики треба драстично да се подобрат.

Тие почнаа да ги принудуваат своите подизведувачи да ја прекинат

povezan s iskorištavanjem siromašnih radnika u zemljama u razvoju. Nike je odgovorio povećanim ulaganjem upravo u traženje odgovora na pitanja kako koncept društvene odgovornosti utječe na strategiju korporacije. Tako danas unutar korporacije djeluje otprilike 150 zaposlenika koji su izravno povezani s pitanjem održivog razvoja i društvene odgovornosti poduzeća, od kojih većina po principu organizacijske matrice sudjeluje u različitim poslovnim jedinicama, nastojeći uravnotežiti sve tri ključne kategorije ciljeva (društvene, ekonomske i one vezane uza b 14 15 zaštitu okoliša). Napokon je 2005. godine, poslije niza napora i konkretnih aktivnosti, Nikeov napredak i službeno priznat. To je poduzeće na listu 100 najetičnijih uvrstio Business Ethics Magazin. Slučaj Nikea pokazuje kako je veoma skupo biti označen kao društveno neodgovoran. Potreban je samo trenutak da se izgubi ugled koji je poduzeće gradilo godinama, a potrebno je još i više godina da se on ponovno stekne.

Nike je danas, po mnogima, globalni lider kad se govori o poboljšavanju uvjeta rada u zemljama u razvoju. Korporacija sada pokušava napraviti isto i s transparentnosti u poslovanju. Kad je bio optužen za izrabljivanje radnika koji rade u njegovim tvornicama u zemljama u razvoju, Nike je primijenio taktiku suočavanja s optužbama i definirao društveno odgovorno poslovanje kao dio svoje strategije. Rezultat je takvih napora da je 2008. godine menadžment na korporativnoj web stranici objavio kako su sve njihove tvornice prošle reviziju radnih uvjeta. S obzirom na njihov utjecaj tržišnog lidera zanimljivo je kako su i drugi slijedili ovaj primjer pa društveno odgovornu ponašanju

практиката на вработување деца, да ги следат американските стандарди за здравје и безбедност и им дозволија на непрофитните организации да учествуваат во следењето на фабриките во Азија. И покрај тврдењата дека општествената одговорност е длабоко вградена во деловните практики и вредности на компанијата, Nike продолжи да биде цел на обвинувања дека е одговорен за, или барем поврзан со, експлоатација на сиромашните работници во земјите во развој. Најк одговори со зголемени инвестиции токму во барањето одговори на прашањата за тоа како концептот на општествена одговорност влијае на корпоративната стратегија. Денес, корпорацијата вработува приближно 150 вработени кои се директно поврзани со прашањето за одржлив развој и корпоративна општествена одговорност, од кои повеќето учествуваат во различни деловни единици според принципот на организациска матрица, обидувајќи се да ги балансираат сите три клучни категории на цели (социјални, економски и оние поврзани со заштита на животната средина). Конечно, во 2005 година, по низа напори и конкретни активности, напредокот на Најк беше официјално признат. Оваа компанија беше вклучена во листата на 100 најетички компании на списанието Business Ethics. Случајот Најк покажува колку е скапо да се биде етикетиран како општествено неодговорен. Потребен е само момент за да се изгуби репутацијата што една компанија ја изградила со години, а потребни се уште повеќе години за да се врати.

<p>pozornost obraćaju i njihovi glavni konkurenti poput Reeboka, Pume i Adidasa.</p> <p>Srodni pojam: aktivizam</p>	<p>Најк денес, според многумина, е глобален лидер кога станува збор за подобрување на работните услови во земјите во развој. Корпорацијата сега се обидува да го стори истото со транспарентност во бизнисот. Кога беше обвинета за експлоатација на работниците кои работат во нејзините фабрики во земјите во развој, Најк примени тактика за да се соочи со обвинувањата и ја дефинираше корпоративната општествена одговорност како дел од својата стратегија. Како резултат на таквите напори, во 2008 година, менаџментот објави на корпоративната веб-страница дека сите нивни фабрики биле подложени на ревизија на работните услови. Со оглед на нивното влијание како лидер на пазарот, интересно е што и други го следеа овој пример, а нивните главни конкуренти, како Reebok, Puma и Adidas, исто така внимаваат на општествено одговорното однесување.</p> <p>Поврзан поим: активизам</p>
<p>Business in the Community –BITC</p> <p>Business in the Community (BITC) je neprofitna, nezavisna organizacija kojoj je svrha inspirirati, uključiti i podržati, ali i potaknuti poduzeća koja su spremna stalno potpomagati društveno korisne inicijative. U 2007. godini ta je organizacija okupljala više od 750 poduzeća koja djeluju u Velikoj Britaniji i drugdje, uključujući 71 iz skupine FTSE 100 kompanija. Zajedno njihovi su članovi zapošljavali više od 12,4 milijuna ljudi u 200 zemalja u 2009. godini, pa su iznimno moćni. U Hrvatskoj je BITC surađivao na inicijativi HR PSOR/HGK u</p>	<p>Бизнис во заедницата –BITC</p> <p>Business in the Community (BITC) е непрофитна, независна организација чија цел е да инспирира, ангажира и поддржува, како и да ги охрабрува бизнисите кои се подготвени постојано да поддржуваат општествено корисни иницијативи. Во 2007 година, организацијата обедини повеќе од 750 компании кои работат во Обединетото Кралство и на други места, вклучително и 71 од групата компании FTSE 100. Заедно, нивните членови вработија повеќе од 12,4 милиони луѓе во 200 земји во 2009</p>

<p>izradi metodologije Indeksa DOP-a u kojoj je kao predložak primijenjena metodologija "CR Award" Nagrada za društvenu odgovornost u poslovanju (engl. Corporate Responsibility Award/) koju godinama dodjeljuje BITC.</p> <p>Više: www.bitc.org.uk</p>	<p>година, што ги прави исклучително моќни. Во Хрватска, BITC соработуваше на иницијативата HR PSOR/HGK при креирањето на методологијата CSR Index, во која методологијата „CR Award“, наградата за корпоративна одговорност што ја доделува BITC со години, се применуваше како образец.</p> <p>Повеќе: www.bitc.org.uk</p>
<p>Business for Social Responsibility - BSR</p> <p>Američka neprofitna organizacija koja ima za osnovni cilj promociju društveno odgovornog poslovanja kroz i s poslovnom zajednicom. Osnovana je 1992. godine, a danas ima preko 250 članova, ova organizacija nudi savjetovanje, prijenos znanja, analize, relevantne informacije i druge usluge. BSR radi s poduzećima i dionicima kako bi zajedno stvorili pravedniju i održiviju globalnu ekonomiju.</p> <p>Šezdesetak profesionalaca koji rade u tri ureda (u sjedištu u San Franciscu, Parizu i Guangzhou) fokusirani su na teme poput ljudskih prava, raznolikosti rade snage, ekonomskog razvoja, zaštite okoliša, sustava korporativnog upravljanja i druge važne teme, ali iz perspektive poslovne zajednice. BSR također djeluje kao posrednik od povjerenja između poslovnog svijeta i civilnog društva. Dok s jedne strane razumije poslovni svijet i njegove potrebe, BSR osigurava i snažnu vezu s ključnim dionicima tako da svim stranama u pregovaračkom procesu omogućuje bolje definiranje i formuliranje odluka, pozicija i akcija.</p> <p>Više: www.bsr.org</p>	<p>Бизнис за општествена одговорност - БСР</p> <p>Американска непрофитна организација чија основна цел е промоција на општествено одговорен бизнис преку и со бизнис-заедницата. Основана во 1992 година, а денес со над 250 члена, оваа организација нуди консалтинг, трансфер на знаење, анализа, релевантни информации и други услуги. BSR работи со бизнисите и засегнатите страни за заеднички да создадат поправедна и поддржлива глобална економија.</p> <p>Околу шеесет професионалци, кои работат во три канцеларии (со седиште во Сан Франциско, Париз и Гуангжу), се фокусираат на теми како човекови права, различност на работната сила, економски развој, заштита на животната средина, системи за корпоративно управување и други важни теми, но од перспектива на деловната заедница. BSR исто така дејствува како посредник на доверба меѓу деловниот свет и граѓанското општество. Иако од една страна го разбира деловниот свет и неговите потреби, БСР обезбедува и силна поврзаност со клучните засегнати страни, така што сите страни во преговарачкиот процес</p>

	можат подобро да ги дефинираат и формулираат одлуките, позициите и акциите. Повеќе на: www.bsr.org
--	--

С.

Caux Round Table - CRT <p>CRT je меѓународна мрежа poslovnih vođa kojima je cilj promicati načela "moralnog kapitalizma", odnosno živjeti i raditi zajedno za opće dobro. CRT promiče primjenu načela putem kojih se može razvijati moralni kapitalizam i održivi, društveno odgovoran prosperitet može postati temelj za zdrav, slobodan i transparentan odnos između svih dionika širom svijeta. U poduzećima se CRT zauzima za primjenu poslovnih načela koja predstavljaju temelj suvremenog vodstva. Načela CRT-a osiguravaju temeljne etičke norme za poslovno odlučivanje i trebala bi biti glavni dio organizacijske kulture svakog poduzeća, a omogućuju i sustavno učenje i edukaciju za vođe poslovnih organizacija te bi trebali biti nositelji etičkog programa za poslovne škole i buduće lidere. I u Hrvatskoj postoji neformalna skupina koja se povezuje s tom inicijativom i u njoj sudjeluju vodeći hrvatski menadžeri i poduzetnici unutar organizacije CROMA. Povremeni susreti sastoje se od organizacije predavanja predsjednika CRT-a Stephena Younga, pa je tijekom jednog takvog okupljanja predstavljena njegova knjiga "Moralni kapitalizam" u hrvatskom prijevodu. Više: www.cauxroundtable.org</p>	Саух тркалезна маса - CRT <p>CRT е меѓународна мрежа на бизнис-лидери чија цел е да ги промовира принципите на „моралниот капитализам“, односно да живее и работи заедно за општото добро. CRT промовира примена на принципи преку кои моралниот капитализам може да се развие и одржливиот, општествено одговорен просперитет може да стане основа за здрави, слободни и транспарентни односи меѓу сите засегнати страни низ светот. Во компаниите, CRT се залага за примена на деловни принципи кои ја претставуваат основата на модерното лидерство. Принципите на CRT обезбедуваат фундаментални етички норми за деловно одлучување и треба да бидат суштински дел од организациската култура на секоја компанија, а исто така овозможуваат систематско учење и едукација на лидерите на деловните организации и треба да бидат носители на етичките програми за бизнис школите и идните лидери. Во Хрватска постои и неформална група која е поврзана со оваа иницијатива и во неа учествуваат водечки хрватски менаџери и претприемачи во рамките на организацијата CROMA. Повремените состаноци се состојат од организирање предавања на претседателот на CRT,</p>
--	---

	<p>Стивен Јанг, а за време на еден таков собир беше претставена неговата книга „Морален капитализам“ во хрватски превод.</p> <p>Повеќе: www.cauxroundtable.org</p>
<p>CERES-ova načela</p> <p><i>engl. CERES principles / njem. die CERES-Prinzipien / fr. principes du CERES / tal. CERES principi</i></p> <p>CERES je kratica za američki Savez za ekološki odgovorna gospodarstva. Godine 1989., nakon velikog ekološkog incidenta koji je poljuljao povjerenje javnosti u poslovni svijet u SAD-u, kada je iz tankera Exxon-Valdez uz obale Aljaske iscurilo gotovo 42 milijuna litara nafte i posve uništilo jedno od do tada bolje očuvanih svjetskih prirodnih staništa, postalo je jasno kako poslovne organizacije ne čine dovoljno kako bi konstruktivnije utjecale na ekološke i društvene aspekte svojih poslovnih aktivnosti. Već šest mjeseci od incidenta, skupina investitora okupila se i osnovala malu neprofitnu organizaciju CERES. U jesen 1989. godine organizacija je objavila kodeks ponašanja u 10 točaka koji je bio usmjeren na različite aspekte zaštite okoliša. Godine 1993., kompanija Sunco bila je prva među Fortuneovih 500 kompanija koja je prihvatila CERES-ova načela. Već je više od 50 kompanija primijenilo ta načela, a među njima je 13 Fortuneovih 500 kompanija. Prihvaćajući ta načela ili primjenjujući odgovarajuća vlastita, poduzeća ne samo što formaliziraju predanost zaštiti okoliša nego i aktivno stalno poboljšavaju postojeću praksu, potiču iskrenu komunikaciju s okruženjem i sustavno izvještavanje. Poduzeća koja prihvate</p>	<p>CERES-ови принципи</p> <p><i>анг. CERES principles / герм. die CERES-Prinzipien / фр. principes du CERES / ум. CERES principi</i></p> <p>CERES е акроним за Американската алијанса за еколошки одговорна економија. Во 1989 година, по големиот еколошки инцидент што ја потресе довербата на јавноста во деловниот свет во САД, кога од танкерот „Ексон-Валдез“ истече речиси 42 милиони литри нафта на брегот на Алјаска и целосно уништи едно од најдобро зачуваните природни живеалишта во светот, стана јасно дека деловните организации не прават доволно конструктивно влијание врз нивните еколошки активности. Шест месеци по инцидентот, група инвеститори се собраа и основаа мала непрофитна организација ЦЕРЕС. Во есента 1989 година, организацијата објави кодекс на однесување од 10 точки што се однесува на различни аспекти на зачувување на околината. Во 1993 година, Sunco беше првата од Fortune 500 компании, која ги усвои принципите на CERES. Повеќе од 50 компании веќе ги имаат имплементирано овие принципи, вклучително и 13 Fortune 500 компании. Со усвојување на овие принципи или примена на нивните принципи, компаниите не само што ја формализираат својата посветеност за заштита на животната средина, туку и</p>

<p>načela postaju dijelom mreže znanja i imaju pristup različitim ekspertizama od investitora i analitičara javnih politika do stručnjaka za energiju, znanstvenika i drugih.</p> <p>Ta su načela:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zaštita biosfere 2. održiva uporaba resursa 3. smanjenje i gospodarenje otpadom 4. smanjenje potrošnje energije 5. smanjenje rizika i upravljanje rizicima 6. sigurni proizvodi i usluge 7. sanacija okoliša 8. informiranje javnosti 9. predanost menadžmenta 10. revizija i izvještavanje <p>Više: www.ceres.org</p>	<p>активно и континуирано ги подобруваат постојните практики, поттикнуваат искрена комуникација со животната средина и систематско известување. Компаниите кои ги прифаќаат принципите стануваат дел од мрежата на знаење и имаат пристап до разновидна експертиза од инвеститори и аналитичари на јавни политики до енергетски експерти, научници и други.</p> <p>Тие принципи се:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. заштита на биосферата 2. одржливо користење на ресурсите 3. намалување и управување со отпадот 4. намалување на потрошувачката на енергија 5. намалување на ризикот и управување со ризик 6. безбедни производи и услуги 7. санација на животната средина 8. информирање на јавноста 9. посветеност на менаџментот 10. ревизија и известување <p>Повеќе на: www.ceres.org</p>
<p>Certifikacija engl. certification/ njem. die Zertifizierung / fr. certification/ tal. certificazione Postupak kojim kompetentna i nezavisna strana daje ovjereno i pisano uvjerenje po relevantnim kriterijama koji su unaprijed propisani za proizvod, uslugu, sustav, proces i/ili materijal. Ova nezavisna strana naziva se i certifikacijsko tijelo jer kao rezultat postupka izdaje certifikat.</p>	<p>Сертификација <i>анг. certification/ герм. die Zertifizierung / фр. certification/ ум. certificazione</i> Постапка со која надлежна и независна страна обезбедува заверен и писмен сертификат според релевантни критериуми кои се однапред пропишани за производ, услуга, систем, процес и/или материјал. Оваа независна страна се нарекува и сертификационо тело бидејќи издава сертификат како резултат на постапката.</p>
<p>Cilj upravljanja okolišem</p>	<p>Целта на управувањето со</p>

<p><i>engl. environmental target / njem. das Umweltschutzziel / fr. objectif environnemental / tal. obiettivo di gestione ambientale</i></p> <p>Norma HRN EN ISO 14001 ciljeve upravljanja okolišem dijeli na opće i pojedinačne. Opći je cilj sveukupni cilj upravljanja okolišem u skladu s politikom upravljanja okolišem koji je organizacija sebi postavila s namjerom da ga postigne. Pojedinačni cilj upravljanja okolišem detaljan je zahtjev s obzirom na rezultat koji se može primijeniti na određenu organizaciju ili neki njezin dio, a proizišao je iz njezinih općih ciljeva upravljanja okolišem i potrebno ga je postaviti i postići radi ostvarivanja spomenutih ciljeva. U praksi to znači da neko poduzeće postavlja opći cilj, na primjer štednju energije, na temelju kojeg se razrađuje pojedinačni cilj, na primjer u godinu dana smanjiti potrošnju energije 6% prema prethodnoj godini. Zatim se razrađuje plan i program aktivnosti kako taj cilj postići, dogovore se pokazatelji te planiraju preventivne radnje kako bi se smanjilo ugrožavanje postizanja cilja. U dogovorenim vremenskim razmacima provjeravaju se rezultati provedbe. Ako se ustanove nesukladnosti (neispunjavanje cilja), planiraju se popravne radnje.</p>	<p>животната средина</p> <p><i>анг. environmental target / герм. das Umweltschutzziel / фр. objectif environnemental / ум. obiettivo di gestione ambientale</i></p> <p>Стандардот HRN EN ISO 14001 ги дели целите за управување со животната средина на општи и специфични. Општата цел е севкупната цел на управувањето со животната средина во согласност со политиката за управување со животната средина која организацијата си ја поставила со намера да ја постигне. Индивидуална цел за управување со животната средина е детално барање во врска со резултат што може да се примени на одредена организација или нејзин дел, а произлегува од нејзините општи цели за управување со животната средина и треба да се постави и постигне за да се постигнат горенаведените цели. Во практиката, тоа значи дека компанијата поставува севкупна цел, на пример заштеда на енергија, врз основа на која се развива индивидуална цел, на пример, да се намали потрошувачката на енергија за 6 % во една година во споредба со претходната година. Потоа се изработува план и програма на активности за постигнување на оваа цел, се договараат индикатори и се планира превентивна работа со цел да се намали ризикот од постигнување на целта. Резултатите од имплементацијата се проверуваат во договорени интервали. Ако се утврдат несообразности (неисполнување на целта), се планираат корективни активности.</p>
--	--

<p>CSRwire</p> <p>CSRwire je vodeći svjetski izvor vijesti, istraživanja i izvještaja te različitih drugih relevantnih informacija vezanih uz društveno odgovorno poslovanje i održivi razvoj. Članovi su mreže CSRwire podjednako poduzeća, organizacije civilnog društva, različite vladine agencije i druge organizacije koje su zainteresirane za prenošenje svojih ili tuđih iskustava te najbolje prakse. CSRwire pokriva vijesti vezane uz raznolikost, filantropiju, društveno odgovorno ulaganje, zaštitu okoliša, ljudska prava, radno mjesto, poslovnu etiku, razvoj lokalne zajednice i korporativno upravljanje. CSRwire definira društvenu odgovornost poduzeća kao integrativan pristup procesima i vrijednostima poduzeća, u kojem su uključeni interesi svih dionika od investitora, kupaca, zaposlenika, lokalne zajednice do onoga što utječe na politiku i akcije poduzeća.</p> <p>Više: www.csrwire.com</p>	<p>CSRwire</p> <p>CSRwire е водечки светски извор на вести, истражувања и извештаи и разни други релевантни информации поврзани со општествено одговорниот бизнис и одржливиот развој. Членовите на мрежата CSRwire вклучуваат компании, граѓански организации, различни владини агенции и други организации заинтересирани да ги споделат своите или туѓи искуства и најдобри практики. CSRwire покрива вести поврзани со различности, филантропија, општествено одговорно инвестирање, заштита на животната средина, човекови права, работно место, деловна етика, развој на локалната заедница и корпоративно управување. CSRwire ја дефинира корпоративната општествена одговорност како интегративен пристап кон процесите и вредностите на компанијата, кој ги вклучува интересите на сите засегнати страни, од инвеститори, клиенти, вработени, локални заедници до оние кои влијаат на политиките и активностите на компанијата.</p> <p>Повеќе на: www.csrwire.com</p>
--	--

Č.

<p>Čistija proizvodnja</p> <p><i>engl. cleaner production / njem. eine reinere / fr. production plus propre / tal. produzione più pulita</i></p> <p>Čistija proizvodnja (ČP) stalna je primjena sveobuhvatne preventivne strategije zaštite okoliša na proizvodni</p>	<p>Почисто производство</p> <p><i>анг. cleaner production / герм. eine reinere / фр. production plus propre / ит. produzione più pulita</i></p> <p>Почисто производство (ПП) е континуирана примена на сеопфатна превентивна стратегија за заштита на</p>
--	--

<p>proces, proizvode i usluge radi povećanja učinkovitosti i smanjenja rizika za ljude i okoliš. Za proizvodni proces, ČR uključuje efikasniju uporabu sirovina i energije, zamjenu ili smanjenje uporabe otrovnih i opasnih tvari te smanjenje emisija i otpada na samome mjestu nastanka.</p> <p>Zajednička obilježja primjene čistije proizvodnje u zemljama u razvoju jesu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dobro gospodarenje: odgovarajuća oprema i održavanje za sprječavanje istjecanja i curenja, postizanje odgovarajućih standardiziranih operacija, postupaka i praksi održavanja. 2. Promjena ulaznih sirovina i materijala: zamjena opasnih i neobnovljivih ulaznih sirovina materijala manje opasnim, obnovljivim ili dugotrajnim materijalima. 3. Bolji nadzor procesa: promjena radnih postupaka, radnih uputa i zapisa o procesu, radi djelotvornijeg vođenja procesa i manjeg udjela otpada te stvaranja emisija. 4. Preinaka opreme: preinaka proizvodne opreme tako da proces bude djelotvorniji s manjim udjelom otpada i stvaranja emisija. 5. Promjena tehnologije: zamjena tehnologije, proizvodnih dijelova i/ili spajanje tako da proces bude djelotvorniji s manjim udjelom otpada i stvaranja emisija. 6. Ponovna upotreba/obrada na lokaciji: ponovna upotreba odbačenih materijala u drugom	<p>животната средина на производниот процес, производите и услугите со цел да се зголеми ефикасноста и да се намалат ризиците за луѓето и животната средина. За производствениот процес, ПП вклучува поефикасна употреба на суровини и енергија, замена или намалување на употребата на токсични и опасни материји и намалување на емисиите и отпадот на местото на потекло.</p> <p>Заеднички карактеристики на примената на почисто производство во земјите во развој се:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Добро управување: соодветна опрема и одржување за да се спречи излевање и истекување, постигнување соодветни стандардизирани операции, процедури и практики за одржување. 2. Промена на влезните суровини и материјали: замена на опасни и необновливи влезни суровини со помалку опасни, обновливи или долготрајни материјали. 3. Подобра контрола на процесот: менување на работните процедури, работните инструкции и евиденцијата на процесите за поефикасно да се одвива процесот и да се намалат отпадот и емисиите. 4. Модификација на опремата: модификација на опремата за производство така што процесот е поефикасен со помалку отпад и емисии. 5. Промена на технологијата: замена на технологијата, производство на делови и/или спојување, така што процесот е
---	--

<p>procesu ili neka druga korisna primjena unutar iste lokacije.</p> <p>7. Proizvodnja korisnih nusproizvoda: preradom odbačenog otpada u materijale koji se mogu ponovno upotrijebiti ili preraditi za neku drugu namjenu izvan poduzeća.</p> <p>8. Preinaka proizvoda: preinaka značajki proizvoda radi smanjenja utjecaja proizvoda tijekom životnog ciklusa proizvoda, uključujući i obradu otpada, te radi smanjenja utjecaja na okoliš proizvodnog procesa.</p> <p>U proteklih dvadesetak godina neke od ovih preporuka ugrađene su u zakonodavstvo i postale su obvezne, na primjer nadzor i održavanje opreme pa poduzeća moraju voditi očevidnike redovitih pregleda, a ako to ne rade, moguće su kazne. Isto tako, ograničenje upotrebe, odnosno zabrana upotrebe opasnih tvari predmet je propisa. Važnu ulogu u provedbi 3., 4. i 8. preporuke ima dematerijalizacija (sve veći udio softvera) i minijaturizacija proizvoda radi smanjenja potrošnje sirovina i energije u procesu životnog ciklusa proizvoda i proizvodnog procesa.</p> <p>Slika Č-1 Prikaz sastavnica čistije proizvodnje</p> <p>Vidi: dizajn prihvatljiv za okoliš</p>	<p>поефикасен со помалку отпад и емисии.</p> <p>6. Повторна употреба/повторна обработка на самото место: повторна употреба на отфрлените материјали во друг процес или некоја друга корисна апликација во рамките на истата локација.</p> <p>7. Производство на корисни нуспроизводи: со преработка на отфрлениот отпад во материјали кои можат повторно да се употребат или преработат за друга намена надвор од компанијата.</p> <p>8. Модификација на производот: модификација на карактеристиките на производот за да се намали влијанието на производот во текот на животниот циклус на производот, вклучително и третман на отпадот и да се намали влијанието врз животната средина на производствениот процес.</p> <p>Во текот на изминатите дваесет години, некои од овие препораки беа вградени во законодавството и станаа задолжителни, на пример, следење и одржување на опремата, така што компаниите мора да водат евиденција за редовните контроли, а доколку не го сторат тоа, можни се казни. Исто така, ограничувањата за употреба или забраната за употреба на опасни материји се предмет на прописи. Важна улога во имплементацијата на 3-та, 4-та и 8-та препорака има дематеријализацијата (зголемен удел на софтвер) и минијатуризацијата на производите со цел да се намали потрошувачката на сировини и</p>
---	--

	<p>енергија во процесот на животниот циклус на производот и процесот на производство</p> <p>Слика Џ-1 Презентација на компоненти на почисто производство</p> <p>Погледнете: еколошки дизајн</p>
--	---

D.

<p>Dan ekološkog duga</p> <p><i>engl. Earth Overshoot, Day Ecological, Debt Day / njem. der Ökoschuldentag / fr. jour du dépassement / tal. giornata mondiale del debito ecologico</i></p> <p>Dan ekološkog duga datum je u godini do kojega je čovječanstvo potrošilo sve resurse za tu godinu koje je priroda mogla obnoviti, pa "posuđuje" od resursa sljedeće godine, tj. troši na teret budućih naraštaja. Dan ekološkog duga ovisi o načinu života u određenoj državi. Razvijene države (slika D-1), troše znatno više prirodnih resursa i u njima Dan ekološkog duga nastupa ranije. Države u razvoju troše neusporedivo manje prirodnih resursa i u njima Dan ekološkog duga nastupa znatno kasnije (slika D-1). U prosjeku se u 12 mjeseci danas troši toliko koliko Zemljin ekosustav može proizvesti u 15 mjeseci. Uočeno je kako se vrijeme potrošnje skraćuje, a vrijeme oporavka produljuje. Dan ekološkog duga u 1987. bio je 19. prosinca (dvanaest dana posudbe iz 1988. godine), a 2007. godine 16. listopada (dva i pol mjeseca posudbe resursa iz 2008.) 2010. godine Dan ekološkog duga bio je 21. kolovoza, što znači da je čovjek 2010. godine potrošio 140% resursa koliko Zemlja može</p>	<p>Ден на еколошки долг</p> <p><i>анг. Earth Overshoot, Day Ecological, Debt Day / герм. der Ökoschuldentag / фр. jour du dépassement / ит. giornata mondiale del debito ecologico</i></p> <p>Денот на еколошкиот долг е датумот во годината до кој човештвото ги потрошило сите ресурси за таа година што природата би можела да ги обнови и така „позајмува“ од ресурсите за следната година, односно ги троши на сметка на идните генерации. Денот на еколошки долг зависи од начинот на живот во одредена земја. Развиените земји (слика Д-1) трошат значително повеќе природни ресурси и во нив Денот на еколошкиот долг се јавува порано. Земјите во развој трошат неспоредливо помалку природни ресурси и во нив Денот на еколошкиот долг се случува многу подоцна (слика Д-1). Во просек, за 12 месеци денес трошиме онолку колку што екосистемот на Земјата може да произведе за 15 месеци. Забележано е дека времето на потрошувачка е скратено и времето за обновување се продолжува. Ден на еколошки долг во 1987 година беше 19 декември (дванаесет дена од заемот од 1988</p>
---	--

<p>proizvesti u jednoj godini, a u 2011. to je bio 27. rujna, što znači više od tri mjeseca posudbe resursa iz 2012. (slika D-2).</p> <p>Slika D-1: Dan ekološkog duga kada bi svi živjeli kao stanovnici navedenih država i sposobnost Zemlje da zadovolji te potrebe</p> <p>Slika D-2: Prikaz potrošnje prirodnih resursa svjetskog stanovništva u odnosu na njihovo godišnje obnavljanje</p>	<p>година), а во 2007 година беше 16 октомври (два и пол месеци позајмување ресурси од 2008 година) Во 2010 година, Ден на еколошкиот долг беше 21 август, што значи дека во 2010 година човекот потрошил 140 % од ресурсите што Земјата може да ги произведе за една година, а во 2011 година тоа беше 27 септември, што значи повеќе од три месеци задолжување на ресурсите (слика D-2 201).</p> <p>Слика Д-1: Ден на еколошки долг ако сите живееле како жителите на горенаведените земји и способноста на Земјата да ги задоволи тие потреби</p> <p>Слика Д-2: Приказ на потрошувачката на природни ресурси од страна на светското население во однос на нивното годишно обновување</p>
<p>Deklaracija o održivom razvoju iz Johannesburga</p> <p><i>engl. Johannesburg Declaration on Sustainable Development / njem. die Erklärung von Johannesburg über nachhaltige Entwicklung / fr. Déclaration de Johannesburg sur le développement durable / tal. Dichiarazione di Johannesburg sullo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Deklaracija o održivom razvoju iz Johannesburga dokument je Ujedinjenih naroda prihvaćen na Svjetskom summitu o održivom razvoju (WSSD) održanom 2002. godine. Deklaracija iz Johannesburga nadograđuje se na deklaraciju UN-ove konferencije o</p>	<p>Deklaracija o održivom razvoju iz Johannesburga</p> <p><i>анг. Johannesburg Declaration on Sustainable Development / герм. die Erklärung von Johannesburg über nachhaltige Entwicklung / фр. Déclaration de Johannesburg sur le développement durable / ум. Dichiarazione di Johannesburg sullo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Декларацијата од Јоханесбург за одржлив развој е документ на Обединетите нации прифатен на Светскиот самит за одржлив развој (WSSD) одржан во 2002 година. Декларацијата од Јоханесбург се надоврзува на декларацијата на</p>

<p>Људском okolišu koja je održana u Stockholmu 1972. i Summita o Zemlji održanog u Rio de Janeiru 1992. godine. Njome se potvrđuje opredjeljenje mnogih država za održivi razvoj i ističe kako je multilateralnost jedini put prema održivom razvoju. S aspekta političkog opredjeljenja sudionika Summita, ova je Deklaracija, u usporedbi s onom iz Rija, općenita To je dogovor u vezi sa svjetskim stanjem koje je opasnost za održivi razvoj čovječanstva. Posrijedi su pritom globalni problemi poput gladi, neishranjenosti i pothranjenosti, strane okupacije, oružanih sukoba, ilegalne trgovine drogom, djelovanja organiziranoga kriminala, korupcije, prirodnih katastrofa, ilegalne trgovine oružjem, trgovine ljudima, terorizma, netolerancije i poticanja rasne, etničke, vjerske i druge mržnje, ksenofobije te endemijskih i kroničnih bolesti među kojima se ističu sida, malarija i tuberkuloza. Mnogi kritiziraju deklarativno opredjeljenje država za održivi razvoj dok se u praksi nastavlja neodrživa praksa, a neke su kritike Deklaracije usmjerene na skretanje pozornosti s pitanja okoliša na ekonomska pitanja i iskorjenjivanje siromaštva. To je privuklo pozornost zemalja Trećeg svijeta, ali je omogućilo nastavak prekomjerne potrošnje resursa</p>	<p>Конференцијата на ОН за човековата средина одржана во Стокхолм во 1972 година и Самитот за Земјата одржан во Рио де Жанеиро во 1992 година. Таа ја потврдува посветеноста на многу земји за одржлив развој и нагласува дека мултилатерализмот е единствениот пат кон одржлив развој. Од перспектива на политичката определба на учесниците на Самитот, оваа Декларација, во споредба со онаа од Рио, е општа. Ова е договор за глобална ситуација која претставува закана за одржливиот развој на човештвото. Тие вклучуваат глобални проблеми како што се глад, неухранетост и недоволна исхранетост, странска окупација, вооружени конфликти, нелегална трговија со дрога, активности на организиран криминал, корупција, природни катастрофи, нелегална трговија со оружје, трговија со луѓе, тероризам, нетолеранција и поттикнување на расна, етничка, верска и друга омраза, ксенофобија, меѓу кои се издвојуваат хронични болести, маларија и ендемични болести и СИДА. Многумина ја критикуваат декларативната посветеност на државите за одржлив развој, додека неодржливите практики продолжуваат во пракса, а некои критики на Декларацијата имаат за цел да го пренасочат вниманието од прашањата за животната средина кон економските прашања и искоренувањето на сиромаштијата. Ова го привлече вниманието на земјите од Третиот свет, но дозволи да продолжи прекумерната потрошувачка на</p>
---	---

	ресурси.
<p>Deklaracija o okolišu i razvoju iz Rio de Janeiro</p> <p><i>engl. Rio Declaration on Environment and Development / njem. die Rio-Erklärung über Umwelt und Entwicklung / fr. Déclaration de Rio sur l'environnement et le développement / tal. Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo</i></p> <p>Deklaracija o okolišu i razvoju (takozvana Deklaracija iz Rija) dokument je Ujedinjenih naroda prihvaćen 1992. godine na Konferenciji o okolišu i razvoju (UNCED), neformalno poznatoj kao Summit o Zemlji. Deklaracija iz Rija sastoji se od 27 načela važnih za održivi razvoj. Neka od načela te deklaracije pravni stručnjaci smatraju trećom generacijom prava. Načela Deklaracije iz Rija:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. uloga čovjeka 2. državni suverenitet 3. pravo na razvoj 4. zaštita okoliša u procesu razvoja 5. iskorjenjivanje siromaštva 6. prioritet za najnerazvijenije 7. državna suradnja za zaštitu ekosustava 8. smanjenje neodrživog načina proizvodnje i potrošnje 9. jačanje kapaciteta za održivi razvoj 10. sudjelovanje javnosti 11. nacionalna regulativa zaštite okoliša 	<p>Декларација од Рио де Жанеиро за животна средина и развој</p> <p><i>анг. Rio Declaration on Environment and Development / герм. die Rio-Erklärung über Umwelt und Entwicklung / фр. Déclaration de Rio sur l'environnement et le développement / ум. Dichiarazione di Rio sull'ambiente e lo sviluppo</i></p> <p>Декларацијата за животна средина и развој (т.н. Декларација од Рио) е документ усвоен од Обединетите нации во 1992 година на Конференцијата на Обединетите нации за животна средина и развој (UNCED), неформално познат како Самит на Земјата. Декларацијата од Рио се состои од 27 принципи важни за одржливиот развој. Некои од принципите на оваа декларација правните експерти сметаат дека се трета генерација на правото. Принципи на Декларацијата од Рио:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. улога на човекот 2. државен суверенитет 3. право на развој 4. заштита на животната средина во развојниот процес 5. искоренување на сиромаштијата 6. приоритет за најмалку развиените 7. државна соработка за заштита на екосистемот 8. намалување на неодржливите модели на производство и потрошувачка 9. Зајакнување на капацитетите

<p>12. otvoreni меѓународни економски sustav</p> <p>13. odšteta за žrtve onečišćenja okoliša i ostalih onečišćenja</p> <p>14. sprečavanje prekograničnog onečišćenja</p> <p>15. načelo opreza</p> <p>16. internacionalizacija troškova okoliša</p> <p>17. procjena utjecaja na okoliš</p> <p>18. obavještavanje o incidentima</p> <p>19. pravodobno obavještavanje</p> <p>20. uloga žena</p> <p>21. mobilizacija mladih</p> <p>22. zaštita autohtonog stanovništva</p> <p>23. zaštita od ugnjetavanja, okupacije i iskorištavanja prirodnih resursa</p> <p>24. zaštita okoliša u doba sukoba</p> <p>25. mir, razvoj i zaštita okoliša</p> <p>26. mirno rješavanje sporova</p> <p>27. suradnja država i naroda</p>	<p>за одржлив развој</p> <p>10. учество на јавноста</p> <p>11. национални прописи за заштита на животната средина</p> <p>12. отворен меѓународен економски систем</p> <p>13. надомест на штета на жртвите од загадување на животната средина и другите загадувања</p> <p>14. спречување на прекугранично загадување</p> <p>15. принцип на претпазливост</p> <p>16. интернационализација на трошоците за животната средина</p> <p>17. оцена на влијанието врз животната средина</p> <p>18. известување за инциденти</p> <p>19. навремено известување</p> <p>20. улогата на жената</p> <p>21. младинска мобилизација</p> <p>22. заштита на автохтоно население</p> <p>23. заштита од угнетување, окупација и експлоатација на природните ресурси</p> <p>24. Заштита на животната средина во време на конфликт</p> <p>25. мир, развој и заштита на животната средина</p> <p>26. мирно решавање на спорови</p> <p>27. соработка меѓу државите и народите</p>
<p>Deklaracija o pravima potrošača</p> <p><i>engl. Consumer Bill of Rights / njem. Verbraucherschutz / fr. Projet de loi renforçant les droits, la protection et</i></p>	<p>Декларација за правата на потрошувачите</p> <p><i>анг. Consumer Bill of Rights / герм. Verbraucherschutz / фр. Projet de loi</i></p>

<p><i>l'information des consommateurs / tal. Dichiarazione sui diritti dei consumatori</i></p> <p>Декларација о правима потроšaча документ је који садржава осам темелјних права потроšaча. Године 1962., у обраћању америчком Конгресу предсједник John Fitzgerald Kennedy истакнуо је како смо сви ми потроšaчи, да су потроšaчи најснажнији доник који утјеће и на који утјећу готово све јавне и приватне економске одлуке. Притом је истакнуо како су честе ситуације у којима се стајалишта потроšaча не разматрају. J. F. Kennedy одредио је четри темелјна права потроšaча:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. право на сигурност 6. право на информацију 7. право на одабир 8. право на судјеловање. <p>С временом су почетна темелјна права потроšaча проширена за још четри и тако је настала Декларација о правима потроšaча која је објављена на интернетским страницамa за потроšaче. Европа је дала свој допринос заштити потроšaча објавивши такођер relevantан документ Заштита потроšaча у Европској унији - десет темелјних начела (Consumer Protection in the European Union, Ten Basic Principles).</p> <p>Права потроšaча договорена на међународној разини уврштена су у прописе појединих држава па су на примјер у Хрватској она дјеломично дио Закона о заштити потроšaча. Овисно о држави, прописима могу бити обухваћена и разрађена сва права из Декларације о правима потроšaча, односно дио њих јер се заштита права потроšaча може</p>	<p><i>renforçant les droits, la protection et l'information des consommateurs / um. Dichiarazione sui diritti dei consumatori</i></p> <p>Декларацијата за правата на потрошувачите е документ кој садржи осум основни права на потрошувачите. Во 1962 година, во обраќањето до Конгресот на САД, претседателот Џон Фицџералд Кенеди истакна дека сите ние сме потрошувачи, дека потрошувачите се најмоќниот чинител кој влијае и е под влијание на речиси сите јавни и приватни економски одлуки. Тој посочи дека често има ситуации во кои не се земаат предвид ставовите на потрошувачите. Џеј Ф. Кенеди дефинираше четири основни права на потрошувачите:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. право на безбедност 6. право на информации 7. право на избор 8. право на вклученост. <p>Со текот на времето, првичните основни права на потрошувачите беа проширени за уште четири, што резултираше со Декларацијата за правата на потрошувачите, која беше објавена на веб-страниците на потрошувачите. Европа го даде својот придонес во заштитата на потрошувачите со објавување на релевантниот документ Заштита на потрошувачите во Европската унија - десет основни принципи (Consumer Protection in the European Union, Ten Basic Principles).</p> <p>Правата на потрошувачите договорени на меѓународно ниво се</p>
--	---

<p>razlikovati od države do države. Deklaracija sadrži ova prava potrošača:</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. pravo na ispunjavanje osnovnih potreba 10. pravo na sigurnost 11. pravo na informaciju 12. pravo na izbor 13. pravo na sudjelovanje 14. pravo na naknadu 15. pravo na obrazovanje 16. pravo na zdrav okoliš. <p>Vidi: potrošač</p>	<p>вклучени во регулативите на поединечни земји, така што на пример во Хрватска тие делумно се дел од Законот за заштита на потрошувачите. Во зависност од земјата, регулативите може да ги опфатат и елаборираат сите или дел од правата од Декларацијата за правата на потрошувачите, бидејќи заштитата на правата на потрошувачите може да се разликува од земја до земја. Декларацијата ги содржи овие права на потрошувачите:</p> <ol style="list-style-type: none"> 9. право да се задоволат основните потреби 10. право на безбедност 11. право на информации 12. право на избор 13. право на учество 14. право на надомест 15. право на образование 16. право на здрава животна средина. <p>Види: потрошувач</p>
--	--

E.

<p>Ekodizajn</p> <p><i>engl. eco-design / njem. das Ökodesign/ fra. éco-conception/ tal. eco-disegno</i></p> <p>Vidi: dizajn prihvatljiv za okoliš</p>	<p>Екодизајн</p> <p><i>engl. eco-design / njem. das Ökodesign/ fra. éco-conception/ tal. eco-disegno</i></p> <p>Видете: дизајн прифатлив за средината</p>
<p>Ekodjelotvornost</p> <p><i>engl. eco-efficiency / njem. die Ökoeffizienz / fr. éco-efficacité / tal. eco-efficienza</i></p>	<p>Еко-ефикасност</p> <p><i>engl. eco-efficiency / njem. die Ökoeffizienz / fr. éco-efficacité / tal. eco-efficienza</i></p>

<p>Svjetski poslovni savjet za održivi razvoj (WBCSD) organizirao je između 1993. i 1996. godine niz radionica iz kojih je proizišlo objašnjenje eko-djelotvornosti/ekoefikasnosti, koja se postiže isporukom cjenovno konkurentnih proizvoda i usluga koje zadovoljavaju potrebe ljudi i donose kvalitetu života, istodobno smanjujući ekološki utjecaj i upotrebu resursa u životnom ciklusu, najmanje do razine procijenjena Zemljina prihvata. Poduzeća koja postižu sve veću djelatvornost i istodobno sprečavaju zagađenje okoliša dobrim gospodarenjem, zamjenom sirovina, čistijim tehnologijama i proizvodima prihvatljivim za okoliš te koja teže djelatvornijem korištenju i obnavljanju resursa mogu se nazvati eko-djelotvorna/eko-efikasna.</p> <p><i>Primjer E-1: Kuće sa smanjenim utjecajem na okoliš ili pasivne kuće</i></p> <p>Pojam pasivna kuća upotrebljava se za objekt u kojem se bez aktivna sustava grijanja ili klimatizacije postiže ugodna temperatura prostora i u zimskom i u ljetnom razdoblju. Za podizanje takve kuće potrebna je visoka kvaliteta primijenjenih građevnih materijala. Svi vanjski elementi zgrade, osim ostakljenih površina, trebaju biti dobro toplinski izolirani. Potrebno je postići gotovo hermetički zatvoren prostor u kući jer bi u protivnom toplina izišla kroz fuge, spojeve i različite otvore. Za opskrbu svježim zrakom brine se sustav kontrolirane ventilacije. U naselju Majcani nedaleko od Buzeta pri kraju je gradnja pasivne kuće, prve u Hrvatskoj koja će dobiti certifikat Instituta pasivne kuće u Darmstadtu u Njemačkoj.</p>	<p>Светскиот бизнис совет за одржлив развој (WBCSD) организираше серија работилници помеѓу 1993 и 1996 година што резултираа со објаснување на еко-ефикасноста, која се постигнува со испорака на производи и услуги со конкурентна цена кои ги задоволуваат потребите на луѓето и го подобруваат квалитетот на животот, а воедно го намалуваат влијанието врз животната средина и користењето на ресурсите во текот на животниот циклус, барем до нивото на капацитетите на Земјата. Компаниите кои постигнуваат зголемена ефикасност, а во исто време го спречуваат загадувањето на животната средина преку добро управување, замена на суровини, почисти технологии и еколошки производи, и кои се стремат кон поефикасно користење и обновување на ресурсите, можат да се наречат еко-ефикасни.</p> <p><i>Пример E-1: Куќи со намалено влијание врз животната средина или пасивни куќи</i></p> <p>Терминот пасивна куќа се користи за објект во која се постигнува удобна собна температура и во зима и во лето без активен систем за греење или климатизација. Изградбата на таква куќа бара висококвалитетни градежни материјали. Сите надворешни елементи на објектот, освен застаклените површини, треба да бидат добро термички изолирани. Потребно е да се постигне речиси херметички затворен простор во куќата, бидејќи во спротивно топлината би излегла низ споеви, спојки и разни отвори. Контролиран систем за вентилација обезбедува довод на свеж воздух. Во населбата</p>
--	--

<p>Potrošnja energije za grijanje, hlađenje i ventilaciju kuće, od 140 četvornih metara, iznosit će oko 2.100 kWh u godini ili, prema sadašnjim cijenama struje, oko 1500 kuna u godini, što je znatno manje od prosječne potrošnje objekta takve površine koja je, ovisno o energentu, oko 10.000 kuna u godini. Iako je naizgled jednostavna, kuća je rezultat kompleksna promišljanja pa se od samog početka pazilo na elemente koji bi donosili uštede i sprječavali gubitke energije, počevši od odabira terena pogodna za izvedbu horizontalnog izmjenjivača topline postavljena na 4,5 metara dubine. Srce je kuće prostor s uređajem za ventilaciju. Jedinica za povrat topline središte je ventilacijskoga sustava koji kontrolirano uzima zrak izvana i upuhuje ga u objekt. Kompletan je sustav vođen računalno. Veoma su važni stolarija, izolacija i preciznost izrade objekta, čime su gubici energije minima</p> <p><i>Primjer E-2: Zakonodavstvo Velike Britanije</i></p> <p>Godine 2010. u Velikoj Britaniji na snagu su stupili zakoni kojima se pokušava smanjiti dopuštena ispuštanja ugljikova dioksida od novosagrađenih kuća otprilike 25% u odnosu na prosječne građevine istih dimenzija sagrađene 2006. godine. Taj zakonski okvir (engl. Building Regulations Standards) sustav je zahtjeva kojima će se 2012. taj utjecaj pokušati smanjiti na 44% u usporedbi s polaznom točkom iz 2006. godine. Godine 2016. trebale bi se dogoditi najveće promjene jer se previđa kako bi neto ispuštanja iz novih građevina trebala pasti na nulu. Podatak je osobito</p>	<p>Мајчани, недалеку од Бузет, изградбата на пасивна куќа е при крај, прва во Хрватска што е сертифицирана од Институтот за пасивни куќи во Дармштат, Германија. Потрошувачката на енергија за греење, ладење и вентилација на куќа од 140 квадратни метри ќе изнесува околу 2.100 kWh годишно или, според моменталните цени на електричната енергија, околу 1.500 куни годишно, што е значително помалку од просечната потрошувачка на зграда со таква површина, која, во зависност од изворот на енергија, е околу 10.000 куни годишно. Иако навидум едноставна, куќата е резултат на комплексно размислување, па затоа од самиот почеток е посветено внимание на елементи што би донеле заштеди и би спречиле загуби на енергија, почнувајќи со избор на терен погоден за изградба на хоризонтален разменувач на топлина поставен на длабочина од 4,5 метри. Срцето на куќата е просторот со уредот за вентилација. Единицата за обновување на топлина е центарот на вентилацискиот систем што контролирано зема воздух однадвор и го дува во зградата. Целиот систем е контролиран од компјутер. Столаријата, изолацијата и прецизноста на градењето се многу важни, што ги сведува загубите на енергија на минимум.</p> <p><i>Пример E-2: Законодавство на Велика Британија</i></p> <p>Во 2010 година, во Велика Британија стапија во сила закони со кои се прави обид да се намалат дозволените емисии на јаглерод диоксид од новоизградените куќи за приближно</p>
--	---

<p>važan doda li mu se to kako će prvi put u to biti uključena i neregulirana ispuštanja od kuhanja, gledanja televizije ili uporabe računala, a koja će se uključiti u ovaj izračun štetne emisije. Jedna od najvećih poteškoća (osim udovoljavanja ovom zakonskom okviru) s kojima će se susresti prodavači tih građevina jest uvjeriti kupce kako moraju platiti višu cijenu za nove domove koji će raspolagati tehnologijom koja je u mnogim situacijama nedovoljno provjerena.</p>	<p>25 % во споредба со просечниот објект со иста големина изградена во 2006 година. Оваа рамка (Стандарди за градежни прописи) е систем на барања што ќе се обиде да го намали ова влијание на 44 % до 2012 година во споредба со основната линија од 2006 година. Најголемите промени би требало да се случат во 2016 година, бидејќи се занемарува дека нето-емисиите од новите објекти треба да паднат на нула. Податоците се особено важни ако додадеме дека за првпат, нерегулираните емисии од готвење, гледање телевизија или користење компјутер ќе бидат вклучени во оваа пресметка на штетни емисии. Една од најголемите тешкотии (освен почитувањето на оваа законска рамка) со која ќе се сочат продавачите на овие згради е убедувањето на купувачите дека мора да платат повисока цена за нови домови кои ќе имаат технологија што е недоволно тестирана во многу ситуации.</p>
<p>Ekotakse</p> <p><i>engl. eco-taxation / njem. die Ökosteuern / fr. éco-taxes / tal. eco-tasse</i></p> <p>Posrijedi su porezi koji su uvedeni kako bi se potaknule i promicale aktivnosti koje su održive i odgovorne prema okolišu. Ovakva politika može nadopuniti ili spriječiti potrebu za zakonsko-regulatornim pritiskom. Često se takvim porezima želi zadržati ukupni porezni prihod dok se razmjerno smanjuju drugi porezi (npr. porez na ljudski rad ili obnovljive resurse). Ovdje su u središtu pojedinci i njihovo ponašanje kako bi i oni osjetili društveni teret zbog</p>	<p>Екоданоци</p> <p><i>engl. eco-taxation / njem. die Ökosteuern / fr. éco-taxes / tal. eco-tasse</i></p> <p>Станува збор за даноци воведени за да се поттикнат и промовираат активности кои се одржливи и еколошки одговорни. Таквата политика може да ја надопolni или спречи потребата од правен и регулаторен притисок. Честопати таквите даноци имаат за цел да го задржат вкупниот даночен приход додека пропорционално ги намалуваат другите даноци (на пример: даноците на човечки труд или обновливите извори на енергија).</p>

<p>nepoželjnih aktivnosti. Vidi: ekonomski instrumen</p>	<p>Фокусот овде е на поединците и нивното однесување, така што и тие го чувствуваат општественото оптоварување поради непожелните активности. Види: економски инструмент</p>
--	--

F.

<p>Filantropija <i>engl. philanthropy / njem. die Philanthropie / fr. philanthropie / tal. filantropia</i></p> <p>Filantropija je altruistična aktivnost radi promicanja dobra u nekom društvu. Ona predstavlja napor i želju da se poveća blagostanje među ljudima, dobrovoljnim radom i/ili materijalnim donacijama. U Hrvatskoj je od svih oblika filantropije najčešće doniranje. Filantropija je angažiranost pojedinca i/ili organizacije u društvenoj zajednici i ulaganje u njezino blagostanje. Ona nije dijelom osnovnog poslovanja ili temeljne djelatnosti, već se odnosi na nastojanje pojedinca i/ili organizacije da pridonese okolini u kojoj djeluje pa je izvrsna platforma za stvaranje povezanosti između neprofitnih organizacija, društvene zajednice i poslovnih organizacija. Time se stvara suradnja i otvaraju mnoge mogućnosti za nesebičnu razmjenu u kojoj su sve strane na dobitku. Filantropija je jako dugo za mnoge značila sinonim društvene odgovornosti poduzeća, a danas je dio cjelokupnog programa društveno odgovornog poslovanja. Filantropija se poslovanjem poduzeća može mjeriti i analizirati, formalizirati i profesionalizirati kako bi se postigla maksimalna učinkovitost kao i u svakoj</p>	<p>Филантропија <i>анг. philanthropy / герм. die Philanthropie / фр. philanthropie / ум. filantropia</i></p> <p>Филантропијата е алтруистичка активност за промовирање на доброто во општеството. Тоа го претставува напорот и желбата за зголемување на благосостојбата кај луѓето, преку волонтерска работа и/или материјални донации. Донацијата е најчестата форма на филантропија во Хрватска. Филантропијата е ангажман на поединец и/или организација во општествена заедница и инвестирање во нејзината благосостојба. Тоа не е дел од основната дејност или основната дејност, туку се однесува на напорот на поединецот и/или организацијата да придонесе кон средината во која работи, па затоа е одлична платформа за создавање врски помеѓу непрофитните организации, општествената заедница и деловните организации. Ова создава соработка и отвора многу можности за несебична размена од која сите страни имаат корист. За многумина, филантропијата долго време е синоним за корпоративна општествена одговорност, а денес е дел од целокупната програма за корпоративна општествена</p>
--	--

<p>aktivnosti poduzeća. Poduzeća sa strateškim filantropskim programima smatraju ih dobrim i korisnim utjecajem na posao – gledaju na to kao na investiciju, a ne kao na dodatan trošak.</p> <p>Vidi: društveno ulaganje poduzeća</p>	<p>одговорност. Филантропијата може да се мери и анализира, формализира и професионализира преку работењето на компанијата за да се постигне максимална ефикасност, исто како и во која било друга активност на компанијата. Компаниите со стратешки филантропски програми се сметаат дека имаат позитивно и корисно влијание врз бизнисот - гледаат на нив како на инвестиција, а не како на дополнителен трошок.</p> <p>Видете: корпоративни социјални инвестиции.</p>
<p>FTSE4GOOD INDEKS</p> <p>FTSE4Good seriju indeksa 2001. godine oblikovala je grupa FTSE kako bi se mjerila izvedba poduzećima koja zadovoljavaju globalno prihvaćene standarde održivosti, društvene odgovornosti i mogućim investitorima olakšalo ulaganje u ciljana poduzeća. Zbog transparentna menadžmenta i kriterija uz FTSE marku FTSE4Good koristan je za senzibiliziranje šire investicijske javnosti o stvaranju društveno odgovornih proizvoda za ulaganje. Za razliku od Dow Jonesovog indeksa održivosti, FTSE4Good se koristi dobro definiranim pozitivnim i negativnim kriterijima u procjeni izvedbe društveno odgovornog poslovanja organizacije i na tome temelji svoju odluku za uključivanje u indeks. Za uključivanje, poduzeća moraju udovoljiti zahtjevima kriterija u pet područja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. poslovanje u smjeru održivosti okoliša 2. razvoj pozitivnih odnosa s 	<p>ИНДЕКС FTSE4GOOD</p> <p>Серијата на индекси FTSE4Good е формирана во 2001 година од страна на групацијата FTSE за мерење на перформансите на компаниите што ги исполнуваат глобално прифатените стандарди за одржливост, општествена одговорност и за олеснување на потенцијалните инвеститори да инвестираат во целни долгорочни компании. Поради транспарентното управување и критериумите, покрај брендот FTSE, FTSE4Good е корисен за сензибилизирање на пошироката инвестициска јавност за креирање на општествено одговорни инвестициски производи. За разлика од индексот за одржливост Дау Џонс, FTSE4Good користи добро дефинирани позитивни и негативни критериуми при оценувањето на перформансите на општествено одговорното работење на една организација и врз основа на ова ја базира својата одлука за вклучување во индексот. За да бидат вклучени,</p>

<p>dionicima</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. pridržavanje i podržavanje univerzalnih ljudskih prava 4. osiguravanje dobrih standarda u svim fazama lanca stvaranja vrijednosti 5. borba protiv potkupljivanja i korupcije. <p>Poduzeća za koja se ustanovilo da imaju poslovni interes u sljedećim industrijama isključene su iz FTSE4Good serije indeksa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. proizvođači duhana 2. poduzeća koja proizvode cijele sustave nuklearnog naoružanja ili njihove strateške dijelove te platforme 3. poduzeća koja proizvode cijele sustave naoružanja 4. vlasnici ili upravitelji nuklearnih elektrana 5. poduzeća koja sudjeluju u ekstrakciji ili obradi urana. <p>Veza: www.ftse4good.com</p>	<p>компаниите мора да ги исполнат критериумите во пет области:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. бизнис кон одржливост на животната средина 2. развивање позитивни односи со засегнатите страни 3. почитување и поддршка на универзалните човекови права 4. обезбедување добри стандарди во сите фази од вредносниот синџир 5. борба против поткуп и корупција. <p>Компаниите за кои е утврдено дека имаат деловен интерес во следните индустрии се исклучени од серијата индекси FTSE4Good:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. производители на тутун 2. компании што произведуваат цели системи за нуклеарно оружје или нивни стратешки делови и платформи 3. компании што произведуваат цели системи за оружје 4. сопственици или управители на нуклеарни центри 5. компании вклучени во екстракција или преработка на ураниум. <p>Линк: www.ftse4good.com</p>
<p>FTSE100</p> <p>FTSE100 službeni je indeks dionica na Londonskoj burzi, a temelji se na vrijednosti dionica 100 kompanija s najvećim kapitalom u Velikoj Britaniji.</p>	<p>ФТСЕ 100</p> <p>FTSE 100 е официјален индекс на акции на Лондонската берза и се базира на вредноста на акциите на 100 компании со најголем капитал во Велика Британија.</p>

G.

<p>Globalna inicijativa za izvještavanje</p>	<p>Глобална иницијатива за</p>
---	---------------------------------------

<p>- GRI</p> <p>Globalnu inicijativu za izvještavanje (Global Reporting Initiative - GRI) pokrenuli su 1997. Coalition of Environmentally Aware Economies (CERES) i United Nations Environment Program (UNEP) radi podizanja standarda korporativnog izvještavanja o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju na razinu financijskog izvještavanja, osobito u pogledu usporedivosti, pravodobnosti, pouzdanosti, vjerodostojnosti i provjerljivosti predočenih informacija. Ovaj okvir za izvještavanje razvijen je u suradnji s nizom korporacija, udruga, računovodstvenih i konzultantskih poduzeća, sindikata, investitora i drugih dionika širom svijeta i vodeći je svjetski okvir za izvještavanje o društveno odgovornom poslovanju. Smjernice za izvještavanje njegovo su središte, a na njih se nadovezuju drugi modularni elementi kao što su Sektorski dodaci i Protokoli uz pokazatelje koji poduzećima omogućuju kvalitetnu i učinkovitu pripremu izvješća koja je istodobno usporediva, ali i prilagođena specifičnostima pojedinih gospodarskih grana i sektora. Globalna inicijativa za izvještavanje omogućuje kvalitetno i cjelovito izvještavanje o ekonomskim, okolišnim i društvenim učincima poslovanja tvrtki različitih veličina, djelatnosti i lokacija. Iako su Smjernice za izvještavanje izvorno pripremljene za potrebe poslovnog sektora, u pripremanju svojih izvješća njima se služe javne ustanove i neprofitne organizacije. GRI Smjernice besplatno su dostupne na mrežnoj adresi www.globalreporting.org. GRI daje jedinstven dokaz o vrijednosti i mogućnosti suradnje različitih</p>	<p>известување – GRI</p> <p>Глобалната иницијатива за известување (GRI) покрената во 1997 година од страна на Коалицијата на еколошки свесни економии (CERES) и Програмата на Обединетите нации за животна средина (UNEP) за да се подигнат стандардите на корпоративното известување за корпоративната општествена одговорност и одржливиот развој на ниво на финансиско известување, особено во однос на споредливоста, навременоста, веродостојноста, кредибилитетот и проверливоста на презентираниите информации. Оваа рамка за известување е развиена во соработка со голем број корпорации, здруженија, сметководствени и консултантски фирми, синдикати, инвеститори и други засегнати страни ширум светот и е водечка рамка во светот за известување за корпоративната општествена одговорност. Упатствата за известување се неговиот централен дел, а тие се надополнети со други модулари елементи како што се Секторски додатоци и протоколи со индикатори што им овозможуваат на компаниите да подготвуваат висококвалитетни и ефикасни извештаи кои се споредливи и приспособени на спецификите на поединечните индустрии и сектори. Глобалната иницијатива за известување овозможува висококвалитетно и сеопфатно известување за економските, еколошките и социјалните влијанија на компаниите од различни големини, индустрии и локации. Иако Упатствата за известување првично беа подготвени за потребите на</p>
---	---

<p>organizacija i sektora, radi uspostave kvalitetnih i pouzdanih načela i kriterija izvještavanja te pokazatelja utjecaja poslovnog sektora na održivi razvoj. O tome svjedoči i organizacijska raznolikost upravljačkih tijela GRI-ja – primjerice, osnivački su odbor GRI-ja iz 1997., uz inicijatore Coalition of Environmentally Aware Economies (CERES) i United Nations Environment Program (UNEP), činile Deutsche Bank Group, Royal Dutch/Shell, Price Waterhouse Coopers, KPMG, Ford Motor Company, Amnesty International, Greenpeace, Oxfam, Transparency International, UNHCR i dr.</p> <p>Vidi: izvještavanje</p>	<p>деловниот сектор, тие се користат од јавните институции и непрофитните организации при подготовката на нивните извештаи. Упатствата на GRI се достапни бесплатно на www.globalreporting.org. GRI обезбедува уникатен доказ за вредноста и можноста за соработка помеѓу различни организации и сектори, со цел да се воспостават квалитетни и сигурни принципи и критериуми за известување, како и индикатори за влијанието на деловниот сектор врз одржливиот развој. Ова е потврдено и од организациската разновидност на управните тела на GRI - на пример, основачкиот одбор на GRI во 1997 година, заедно со иницијаторите на Коалицијата на еколошки свесни економии (CERES) и Програмата на Обединетите нации за животна средина (UNEP), составена од Deutsche Bank Group, Royal Dutch/Shell, Price Waterhouse Coopers, KPMG, Ford Motor Company, Amnesty International, Greenpeace, Oxfam, Transparency International, UNHCR и други.</p> <p>Видете: известување</p>
<p>Globalni barometar korupcije</p> <p><i>engl. Global Corruption Barometer / njem. das globale Korruptionsbarometer / fr. Baromètre mondial de la corruption / tal. Barometro della corruzione globale</i></p> <p>Istraživanje javnog mnijenja o korupciji provodi globalna neprofitna organizacija Transparency International (TI) u suradnji s Institutom Gallup International. Ovaj mjerni instrument provodi se putem upitnika kojim se</p>	<p>Глобален барометар на корупција</p> <p><i>анг. Global Corruption Barometer / герм. das globale Korruptionsbarometer / фр. Baromètre mondial de la corruption / ит. Barometro della corruzione globale</i></p> <p>Анкетата за јавното мислење за корупцијата ја спроведува глобалната непрофитна организација „Транспаренси интернешнл“ (ТИ) во соработка со Институтот „Галуп</p>

<p>procjenjuje opće javno stajalište prema korupciji i s njom poveznim temama u zemljama širom svijeta. Prema posljednjem globalnom istraživanju iz 2010. godine među 91 500 ljudi u 86 zemalja, najgora je situacija u zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi gdje 73% odnosno 67% ispitanika misli kako se korupcija povećala u protekle tri godine. Evo još nekih zanimljivih nalaza toga globalnog izvješća:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 60% ljudi misli kako se korupcija povećala u posljednje tri godine • 25% ljudi obuhvaćenih istraživanjem kaže kako su podmitili nekoga prošle godine • 29% ljudi kažu kako je mito koje su dali bilo namjenjeno policiji, što je dvostruko više nego 2006. Godine • 80% ljudi misli kako su političke stranke koruptivne • 50% ljudi misli kako su vladine antikorupcijske mjere neučinkovite. <p>Vidi: korupcija, indeks percepcije korupcije</p>	<p>интернешнл“. Овој инструмент за мерење се спроведува преку прашалник што го проценува ставот на општата јавност кон корупцијата и сродните теми во земјите низ светот. Според последното глобално истражување од 2010 година, спроведено меѓу 91.500 луѓе во 86 земји, најлоша е ситуацијата во Западна Европа и Северна Америка, каде што 73 % и 67 % од испитаниците сметаат дека корупцијата се зголемила во последните три години. Еве уште неколку интересни наоди од тој глобален извештај:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 60 % од луѓето сметаат дека корупцијата се зголемила во последните три години • 25 % од анкетираниите луѓе велат дека поткупиле некого во последната година • 29 % од луѓето велат дека митото што го дале било наменето за полицијата, што е двојно повеќе отколку во 2006 година • 80 % од луѓето мислат дека политичките партии се корумпирани • 50 % од луѓето сметаат дека владините антикорупциски мерки се неефикасни. <p>Видете: корупција, индекс на перцепција на корупцијата</p>
<p>Gospodarenje otpadom</p> <p><i>engl. waste management/ njem. die Abfallwirtschaft / fr. gestion des déchets / tal. gestione dei rifiuti</i></p> <p>Prema Zakonu o otpadu gospodarenje otpadom skup je</p>	<p>Управување со отпад</p> <p><i>анг. waste management/ герм. die Abfallwirtschaft / фр. gestion des déchets / ум. gestione dei rifiuti</i></p> <p>Според Законот за отпад, управувањето со отпад е збир на</p>

<p>aktivnosti, odluka i mjera radi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. sprječavanja nastanka otpada, smanjivanja količine otpada i/ili njegova štetnog utjecaja na okoliš 2. obavljanja skupljanja, prijevoza, uporabe, zbrinjavanja i drugih djelatnosti u vezi s otpadom te nadzora nad obavljanjem tih djelatnosti 3. skrbi za odlagališta koja su zatvorena. <p>Zakonom je propisano da se gospodarenje otpadom mora provoditi tako da se ne dovodi u opasnost ljudsko zdravlje i bez primjene postupaka i/ili načina koji bi mogli štetiti okolišu, a posebice kako bi se izbjeglo:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rizik onečišćenja: mora, voda, tla i zraka 2. pojava buke 3. pojava neugodnih mirisa 4. ugrožavanje biljnog i životinjskog svijeta 5. štetan utjecaj na područja kulturno-povijesnih, estetskih i prirodnih vrijednosti 6. nastajanje eksplozija ili požara. <p>Na temelju Zakona o otpadu doneseni su pravilnici kojima se uređuje gospodarenje pojedinim vrstama otpada te naknade za gospodarenje tim vrstama otpada. Za proizvođača, gospodarenje otpadom znači razmišljati o dizajnu proizvoda prije početka proizvodnje, o proizvodnom procesu u kojem će nastajati manje otpada te o proizvodu kada mu prestane uporabna vrijednost i postane otpad. Tijekom dizajna proizvoda razmišlja se o vrsti i količini materijala za proizvodnju, o mogućnostima budućeg razvrstavanja i skupljanja na mjestu nastanka,</p>	<p>активности, одлуки и мерки насочени кон:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. спречување на создавање отпад, намалување на количината на отпад и/или неговото штетно влијание врз животната средина 2. вршење собирање, транспорт, преработка, отстранување и други активности поврзани со отпадот и надзор над извршувањето на овие активности 3. грижа за депониите што се затворени. <p>Законот предвидува дека управувањето со отпадот мора да се спроведува на начин што не го загрозува здравјето на луѓето и без употреба на процедури и/или методи што би можеле да ѝ наштетат на животната средина, а особено да се избегне:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ризик од загадување: море, вода, почва и воздух 2. појава на бучава 3. појава на непријатни мириси 4. загрозување на флората и фауната 5. штетно влијание врз области од културна, историска, естетска и природна вредност 6. појава на експлозии или пожари. <p>Врз основа на Законот за отпад, донесени се прописи со кои се регулира управувањето со одделни видови отпад и надоместоците за управување со овие видови отпад. За производителот, управувањето со отпад значи размислување за дизајнот на производот пред да започне производството, за производствен</p>
--	---

<p>складиштења u privremenom internom skladištu (osiguravanje odgovarajućeg prostora i spremnika), prijevozu, mogućnosti rastavljanja na sastavne dijelove i načinima prerade pojedinih vrsta otpada, uključujući nadzor nad tim postupcima i, konačno, o sigurnu odlaganju onoga što ni na koji način nije za preradu. U literaturi se može naći naziv završno postupanje (engl. end-of life treatment, EoL), koji se obično rabi za proizvode široke potrošnje, a upućuje na to da je proizvod na kraju svog životnog ciklusa i prodavač ga neće više smjeti prodavati ili promovirati. Ipak, ovaj naziv upotrebljava se u novije vrijeme u kontekstu zaštite okoliša kao dio upravljanja životnim ciklusom proizvoda, a upućuje na primjeren način postupanja s proizvodom kad se on prestane upotrebljavati. Odlaganje je jedan od načina gospodarenja otpadom koji ne omogućuje ponovnu upotrebu korisnih svojstava i materijala sadržanih u otpadu, a povezano je i s problemom izbora odgovarajućeg prostora za gradnju odlagališta, prometa vozilima koja dovoze otpad, te buke, ispuštanja u zrak, održavanja odlagališta, njegova zatvaranja i privođenja nekoj drugoj svrsi. Proizvođači stavljaju na ambalažu proizvoda različite znakove koji bi trebali potaknuti potrošača da proizvod, kada postane otpad, pravilno odloži (slika G-2). Prema Zakonu o otpadu, proizvođač otpada koji u godini proizvodi više od 150 tona neopasnog otpada i/ili više od 200 kilograma opasnog otpada, dužan je planirati gospodarenje otpadom za četverogodišnje razdoblje. Poduzeće, koje ispunjava spomenute uvjete, mora prirediti Plan gospodarenja otpadom za četverogodišnje razdoblje i poslati ga Agenciji za zaštitu okoliša.</p>	<p>процес што ќе генерира помалку отпад и за производот кога повеќе нема никаква корисна вредност и ќе стане отпад. При дизајнирањето на производот се зема предвид видот и количината на материјалите за производство, можностите за идно сортирање и собирање на местото на потекло, складирањето во привремено внатрешно складирање (обезбедување соодветен простор и контејнери), транспортот, можноста за расклопување на составни делови и методите за преработка на одделни видови отпад, вклучувајќи надзор на овие постапки и, конечно, безбедното отстранување на она што не може да се преработи на кој било начин. Во литературата можете да го најдете името третман на крајот на животниот век (EoL), кој обично се користи за производи за широка потрошувачка и означува дека производот е на крајот од својот животен циклус и продавачот повеќе нема да има право да го продава или промовира. Сепак, ова име се користи поскоро во контекст на заштитата на животната средина како дел од управувањето со животниот циклус на производот и се однесува на соодветниот начин на ракување со производот кога ќе престане да се користи. Депонирањето е метод на управување со отпад кој не дозволува повторна употреба на корисните својства и материјали содржани во отпадот, а е поврзано и со проблемот на избор на соодветен простор за изградба на депонијата, сообраќајот на возилата што транспортираат отпад и бучавата, емисиите во воздухот, одржувањето на депонијата, нејзиното затворање и пренамена за друга намена.</p>
---	---

	<p>Производителите поставуваат разни знаци на пакувањето на производот што треба да ги охрабрат потрошувачите правилно да го отстранат производот кога ќе стане отпад (Слика G-2). Според Законот за отпад, производителот на отпад кој произведува повеќе од 150 тони неопасен отпад и/или повеќе од 200 килограми опасен отпад годишно е должен да планира управување со отпад за период од четири години. Компанијата што ги исполнува горенаведените услови мора да подготви План за управување со отпад за период од четири години и да го испрати до Агенцијата за заштита на животната средина.</p>
<p>Gospodarenje vodom</p> <p><i>engl. water management/ njem. die Wasserwirtschaft / fr. gestion de l'eau / tal. gestione delle acque</i></p> <p>Vidi: upravljanje vodom</p>	<p>Управување со вода</p> <p><i>анг. water management/ герм. die Wasserwirtschaft / фр. gestion de l'eau / ум. gestione delle acque</i></p> <p>Vidi: upravljanje vodom-водостопанисување</p>

Н.

<p>Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj -HR PSOR</p> <p><i>engl. Croatian Business Council for Sustainable Development</i></p> <p>Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj - HR PSOR neprofitna je ustanova privatnog sektora koja okuplja predstavnike hrvatskoga gospodarstva koji udružuju znanje, inovativnost i odgovornost u traganju za razvojnim putovima koji uravnotežuju poslovni uspjeh, društvenu dobrobit i zaštitu</p>	<p>Хрватски деловен совет за одржлив развој - HR PSOR</p> <p><i>анг. Croatian Business Council for Sustainable Development</i></p> <p>Хрватскиот деловен совет за одржлив развој - HR PSOR е непрофитна институција од приватниот сектор која ги обединува претставниците на хрватската економија кои комбинираат знаење, иновации и одговорност во потрагата по развојни патеки што го балансираат деловниот</p>
--	--

<p>okoliša. Napredne gospodarstvenike u Hrvatskoj povezala je sredinom devedesetih godina želja za brzim poslijeratnim oporavkom i zamahom gospodarskog razvoja u mladoj državi. U zamisli o održivom razvoju prepoznali su najprikladniji obrazac za ostvarenje svojih ciljeva. Na poticaj nevladine udruge Društvo za unapređenje kvalitete življenja, 1995. održan je u Hrvatskoj gospodarskoj komori inicijativni sastanak zainteresiranih poduzeća za osnivanje HR PSOR-a. Ohrabreni suradnjom sa Svjetskim poslovnim savjetom za održivi razvoj (WBCSD) postigli su konkretan rezultat te je 1997. osnovan i registriran Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. HR PSOR potiče održivi razvoj u gospodarstvu i zastupa gospodarstvo u održivom razvoju. Ciljevi članova i ustanove jesu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • djelovati u okvirima održivosti - povezati zalaganje za gospodarski rast s društvenom odgovornošću i brigom za okoliš • podupirati usmjerenja prema održivom razvoju u gospodarskom, političkom, pravnom i socijalnom životu te poticati promjene koje će ubrzati prijelaz na održivi razvoj u Hrvatskoj • zastupati gospodarstvo u pitanjima u vezi s održivim razvojem u Hrvatskoj i na međunarodnoj razini. <p>Više: www.hrpsor.hr</p>	<p>успех, социјалната благосостојба и заштитата на животната средина. Во средината на 1990-тите, напредните деловни луѓе во Хрватска беа обединети од желбата за брзо повоено закрепнување и импулс за економски развој во младата држава. Тие ја препознаа најсоодветната форма за постигнување на своите цели во идејата за одржлив развој. На иницијатива на невладината организација „Друштво за подобрување на квалитетот на животот“, во Хрватската стопанска комора во 1995 година се одржа иницијативен состанок на компании заинтересирани за воспоставување на HR PSOR. Охрабрани од соработката со Светскиот деловен совет за одржлив развој (WBCSD), тие постигнаа конкретни резултати и во 1997 година беше основан и регистриран Хрватскиот деловен совет за одржлив развој. HR PSOR го поттикнува одржливиот развој во економијата и ја претставува економијата во одржливиот развој. Целите на членовите и институцијата се:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дејствување во рамките на одржливоста - поврзување на посветеноста кон економскиот раст со општествената одговорност и грижата за животната средина • поддршка на ориентации кон одржлив развој во економски, политички, правен и општествен живот и поттикнување на промени што ќе го забрзаат преминот кон одржлив развој во Хрватска • ја претставува економијата во прашања поврзани со одржливиот развој во Хрватска
--	--

	и на меѓународно ниво. Повеќе на: www.hrpsor.hr
--	---

I.

<p>Индекс друштвено одговорног пословања (Индекс DOP-a) <i>engl. CSR Index</i></p> <p>Индекс друштвено одговорног пословања (Индекс DOP-a) заједнички је пројект Хрватскога пословног савјета за одрживи развој и Сектора за индустрију Хрватске господарске коморе. Циљ је пројекта био омогућити транспарентан увид у примјену доброволјних друштвено одговорних пракси пословно најуспјешнијих малих, средњих и великих подuzeћа која су одabrana према критеријима Златне куне. Златна kuna годишње је признање које додјелује Хрватска господарска комора финансијски најуспјешнијим подuzeћима. Индекс DOP-a методологија је која подuzeћима омогућује процјену друштвено одговорних пракси и њихову успоредбу с онима у другим подuzeћима у Republicи Хрватској. Методологија дефинира низ критерија за оцјенјивање у шест основних подручја: економска одрживост, укљученост друштвено одговорног пословања у пословну стратегију, радна околина, заштита околиша, тржишни односи и односи са заједницом. Рађена је по узору на сличне методологије, као што су Dow Jones Sustainability и Business in the Community CR Index. Испуњавање је упитника доброволјно. Упитник садржава 119 питања за велике и средње твртке и 61 питање за мале тврткие из наведених шест подручја DOP-a. Од 2011. године Индекс DOP-a отворен је и за јавна подuzeћа</p>	<p>Индекс на корпоративна општествена одговорност (Индекс КОП) <i>англ. CSR Index</i></p> <p>Индексот на општествено одговорно работење (Индекс - КОП) е заеднички пројект на Хрватскиот деловен совет за одржлив развој и Индустрискиот сектор на Хрватската државна стопанска комора. Целта на пројектот беше да се обезбеди транспарентен увид во спроведувањето на доброволни општествено одговорни практики на најуспешните мали, средни и големи компании кои беа избрани според критериумите на „Златна kuna“. „Златната kuna“ е годишна награда што ја доделува Хрватската стопанска комора на финансиски најуспешните компании. Индексот на општествена одговорност на компаниите е методологија што им овозможува на компаниите да ги проценат општествено одговорните практики и да ги споредат со оние на другите компании во Република Хрватска. Методологијата дефинира низа критериуми за евалуација во шест основни области: економска одржливост, вклучување на општествено одговорно работење во деловната стратегија, работна средина, заштита на животната средина, пазарни односи и односи со заедницата. беше моделиран според слични методологии, како што се Dow</p>
---	---

<p>koja se natječu u zasebnoj kategoriji. Projekt su finansijski i stručno podržali USAID (putem AED-a) i UNDP te Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a od 2008. godine i CIP, strukturni program Europske unije.</p> <p>Vidi: indeks korporativne odgovornost</p>	<p>Jones Sustainability и Business in the Community CR Index. Пополнувањето на прашалникот е доброволно. Прашалникот содржи 119 прашања за големи и средни компании и 61 прашање за мали компании од шесте области на општествена одговорност на претпријатијата споменати погоре. Од 2011 година Индексот за општествена одговорност на претпријатијата е отворен и за јавни компании кои се натпреваруваат во посебна категорија. Проектот беше финансиски и експертски поддржан од USAID (преку AED) и UNDP, како и од Економскиот факултет при Универзитетот во Загреб, а од 2008 година, од CIP, структурната програма на Европската Унија.</p> <p>Видете: индекс на корпоративна одговорност</p>
<p>Индекс лјудскога капитала</p> <p><i>engl. Human Capital Index, HCL / njem. der Humankapitalsindex / fr. indice du capital humain / tal. indice del capitale umano</i></p> <p>Индекс лјудскога капитала резултат је мјерења доприноса запосленика у додавању вредности за купца и испунјаванју пословних циљева подuzeћа. Индекс лјудскога капитала састоји се од низа вредности, на примјер јединствено/посебно знање и вјештине, мотиваност, одговорност, овласти, соработка, организација и учење. Тржишну вредност организације творе финансиски и интелектуални капитал. Индекс лјудскога капитала важан је дио интелектуалнога капитала.</p>	<p>Индекс на човечки капитал</p> <p><i>англ. Human Capital Index, HCL / герм. der Humankapitalsindex / фр. indice du capital humain / ум. indice del capitale umano</i></p> <p>Индексот на човечки капитал е резултат на мерење на придонесот на вработените во додавањето вредност за клиентот и исполнувањето на деловните цели на компанијата. Индексот на човечки капитал се состои од низа вредности, на пример уникатни/специјални знаења и вештини, мотивација, одговорност, авторитет, соработка, организација и учење. Пазарната вредност на една организација е составена од финансиски и интелектуален капитал.</p>

	Индексот на човечки капитал е важен дел од интелектуалниот капитал.
<p>Индекс ljudskog razvoja</p> <p><i>engl. Human Development Index, HDI / njem. der Personalentwicklungsindex / fr. indice de développement humain / tal. indice di sviluppo umano</i></p> <p>Индекс ljudskog razvoja usporedbena je mjera očekivane duljine ljudskog života, obrazovanja i standarda života u državama diljem svijeta. To je standardno mjerenje blagostanja, posebno dobrobiti djece (zdravstvene skrbi za djecu). Služi za razlikovanje razvijenosti država, odnosno je li neka država razvijena, u razvoju ili nerazvijena. Koristi se i za mjerenje utjecaja ekonomskih politika na kvalitetu života. Indeks ljudskog razvoja izračunava se za države, gradove, sela itd. na temelju podataka vodećih međunarodnih agencija i drugih vjerodostojnih izvora.</p>	<p>Индекс на човечки развој</p> <p><i>англ. Human Development Index, HDI / герм. der Personalentwicklungsindex / фр. indice de développement humain / ум. indice di sviluppo umano</i></p> <p>Индексот на човечки развој е компаративна мерка за очекуваниот животен век на човекот, образованието и животниот стандард во земјите низ светот. Ова е стандардно мерење на благосостојбата, особено благосостојбата на детето (здравствена заштита на децата). Служи за разликување на развојот на земјите, т.е. дали една земја е развиена, во развој или неразвиена. Исто така се користи за мерење на влијанието на економските политики врз квалитетот на животот. Индексот на човечки развој се пресметува за земји, градови, села итн. врз основа на податоци од водечки меѓународни агенции и други веродостојни извори.</p>
<p>Иновација</p> <p><i>engl. innovation / njem. die Innovation / fr. inovation / tal. innovazione</i></p> <p>Иновација је резултат примјене нове и поболjšане идеје, поступка, производа, услуге и процеса, при чему се ствара вредност, donose nove koristi i/ili primjenom podiže kvaliteta. Državni zavod za statistiku u obrascu INOV, inovaciju objašnjava kao uvođenje novog ili znatno poboljšanog proizvoda, procesa, organizacijske ili marketinške metode u smislu karakteristika kao što su mogućnosti proizvoda ili usluge, njihova</p>	<p>Иновација</p> <p><i>англ. innovation / герм. die Innovation / фр. inovation / ум. innovazione</i></p> <p>Иновацијата е резултат на примената на нова и подобрена идеја, постапка, производ, услуга и процес, со што се создава вредност, се носат нови придобивки и/или се зголемува квалитетот преку примена. Во формуларот INOV, Државниот завод за статистика ја објаснува иновацијата како воведување на нов или значително подобрен производ, процес, организациски или</p>

<p>prilagođenost korisniku, sastavni dijelovi ili podsustavi. Inovacija je svako obnavljanje oblikovano i ostvareno tako da ojača poziciju poduzeća u odnosu prema konkurenciji. Inovacija proizvoda (novoga ili poboljšanoga) mora biti nova za poduzeće, ali ne nužno i za tržište. Nije presudno je li inovaciju izvorno razvilo poduzeće ili netko drugi, pa poduzeće može kupiti neku softversku aplikaciju kojom će poboljšati i unaprijediti svoje poslovanje. Treba razlikovati invencije i inovacije. Pod invencijom se podrazumijeva čin otkrića (izuma) novih metoda i tehnika, odnosno tehnologija, te novih proizvoda. Inovacije pak imaju zadatak da ta otkrića materijaliziraju i pomoću tržišta privedu svrsi.</p>	<p>маркетиншки метод во однос на карактеристики како што се можностите на производот или услугата, леснотијата на користење, составните делови или потсистемите. Иновација е секое обновување дизајнирано и имплементирано за да се зајакне позицијата на компанијата во однос на нејзините конкуренти. Иновацијата на производот (нова или подобрена) мора да биде нова за компанијата, но не мора да биде нова и за пазарот. Не е клучно дали иновацијата првично ја развила компанијата или некој друг, па затоа компанијата може да купи софтверска апликација за да го подобри и унапреди своето работење. Треба да се прави разлика помеѓу пронајдоците и иновациите. Изум значи чин на откривање (измислување) на нови методи и техники или технологии и нови производи. Иновациите, од друга страна, имаат задача да ги материјализираат овие откритија и да ги доведат до нивната намена со помош на пазарот.</p>
--	--

J.

<p>Javna vlast <i>engl. public authority / njem. die öffentliche Behörde / fr. autorité publique / tal. autorità pubblica</i></p> <p>Tijela javne vlasti jesu tijela državne vlasti, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima i druge osobe na koje su prenesene javne ovlasti. Popis tijela javne vlasti objavljuje se u Narodnim novinama.</p> <p>Vidi: dionik</p>	<p>Јавна власт <i>англ. public authority / герм. die öffentliche Behörde / фр. autorité publique / ум. autorità pubblica</i></p> <p>Јавни органи се државни органи, единици на локалната и регионалната самоуправа, правни лица со јавни овластувања и други лица на кои им се пренесени јавни овластувања. Списокот на јавни органи е објавен во Службен весник.</p> <p>Видете: засегнати страни</p>
--	--

<p>Javno-privatno partnerstvo</p> <p><i>engl. public-private partnerships – PPP / njem. die öffentlich-privaten Partnerschaften / fr. partenariats public-privé / tal. partenariati pubblico-privati</i></p> <p>Partnerstvo koje uključuje vladine agencije, civilno društvo i poduzeća privatnog sektora. Najčešće je posrijedi to da javni sektor, radi odgovarajućega upravljanja resursima, unajmljuje određene usluge od privatnog. Ujedinjujući kompetencije i resurse u ime općeg dobra, tijela javne uprave, poduzeća i civilno društvo stvaraju potencijalna partnerstva koja se bave brojnim ključnim preprekama u razvoju našeg doba – od klimatskih promjena i zbrinjavanja otpada, preko sigurnosti, prevencije i liječenja smrtonosnih bolesti poput side i drugih masovnih bolesti, do poticanja novih ulaganja, poduzetničkih pothvata i zapošljavanja, te financiranja razvoja poput gradnje cesta ili nekih važnijih objekata. Na temelju javno-privatnog partnerstva ostvareni su mnogi važni projekti u Hrvatskoj, na primjer pri gradnji sportskih dvorana lokalna je zajednica najčešće ulagala zemljište i komunalnu infrastrukturu, a privatna su poduzeća financirala gradnju objekta</p>	<p>Јавно-приватно партнерство</p> <p><i>англ. public-private partnerships – PPP / герм. die öffentlich-privaten Partnerschaften / фр. partenariats public-privé / ум. partenariati pubblico-privati</i></p> <p>Партнерство во кое се вклучени владини агенции, граѓанско општество и компании од приватниот сектор. Најчеста причина е тоа што јавниот сектор ангажира одредени услуги од приватниот сектор со цел правилно управување со ресурсите. Со здружување на компетенции и ресурси за општото добро, органите на јавната администрација, бизнисите и граѓанското општество создаваат потенцијални партнерства кои се справуваат со бројни клучни пречки за развојот на нашето време - од климатските промени и управувањето со отпад, преку безбедноста, превенцијата и лекувањето на смртоносни болести како што се СИДА и други масовни болести, до стимулирање на нови инвестиции, претприемачки потфати и вработување, како и финансирање на развој како што е изградба на патишта или некои големи објекти. Многу важни проекти во Хрватска се имплементирани врз основа на јавно-приватно партнерство. На пример, при градење спортски сали, локалната заедница најчесто инвестирала во земјиште и комунална инфраструктура, додека приватните компании ја финансирале изградбата на објектот.</p>
---	--

К.

<p>Klimatske promjene</p> <p><i>engl. climate changes / njem. Klimaveränderungen / fr. changements climatiques / tal. cambiamenti climatici</i></p> <p>Klimatske promjene dugoročna su statistička promjena vremena u određenom razdoblju koje može iznositi nekoliko desetljeća do nekoliko milijuna godina. Može se odraziti u promjeni glavnih vremenskih uvjeta, vjerojatnosti za ekstremne uvjete ili na bilo koji drugi način statističke distribucije vremenskih uvjeta. Klimatska promjena može se dogoditi u pojedinom području ili na cijelom našem planetu. U posljednje vrijeme, posebno u kontekstu politike zaštite okoliša, klimatske promjene označavaju modernu promjenu klime koja se očituje u globalnom zagrijavanju. Klimatske promjene posredno ili neposredno pripisuju se ljudskim djelatnostima koje mijenjaju sastav globalne atmosfere i koje se osim prirodnih klimatskih oscilacija zamjećuju u određenom razdoblju. Različiti su učinci klimatskih promjena promjene živog i neživog okoliša koje djeluju štetno na sastav i sposobnost samoobnove prirodnih i antropogenih ekosustava, na funkcioniranje društveno-gospodarskih sustava te na ljudsko zdravlje i dobrobit (UNFCCC, 1993.). Klimatski je sustav sveukupnost atmosfere, hidrosfere, biosfere i geosfere i njihova interakcija (međusobno djelovanje). Klima nekog mjesta ili područja podrazumijeva prosječne vremenske prilike, na primjer količinu oborina i temperature u jednoj godini.</p> <p>Vidi: globalno zatopljenje</p>	<p>Климатски промени</p> <p><i>англ. climate changes / герм. Klimaveränderungen / фр. changements climatiques / ит. cambiamenti climatici</i></p> <p>Климатските промени се долгорочна статистичка промена на времето во временски период што може да се движи од неколку децении до неколку милиони години. Тоа може да се одрази со промена на главните временски услови, веројатноста за екстремни услови или на кој било друг начин во статистичката распределба на временските услови. Климатските промени можат да се појават на одредена област или на целата наша планета. Неодамна, особено во контекст на политиката за животна средина, климатските промени почнаа да значат модерни климатски промени што се манифестираат преку глобално затоплување. Климатските промени директно или индиректно се припишуваат на човековите активности што го менуваат составот на глобалната атмосфера и кои, покрај природните климатски осцилации, се забележуваат во одреден период. Различните влијанија од климатските промени се промени во живата и неживата средина што имаат штетно влијание врз составот и капацитетот за самообновување на природните и антропогените екосистеми, врз функционирањето на социо-економските системи и врз здравјето и благосостојбата на луѓето (UNFCCC, 1993). Климатскиот систем е целина од атмосферата, хидросферата, биосферата и геосферата и нивната</p>
---	---

	<p>интеракција. Климата на едно место или област се однесува на просечните временски услови, како што се количината на врнежи и температурата во текот на една година.</p> <p>Види: глобално затоплување</p>
<p>Komisija Gro Harlem Brundtland</p> <p><i>engl. Brundtland commission / njem. die Brundtland-Kommission / fr. Commission Brundtland/ tal. Commissione Brundtland</i></p> <p>Ujedinjeni su narodi 1983. godine osnovali Svjetsku komisiju za okoliš i razvoj (WCED) nazvanu prema predsjedateljici Gro Harlem Brundtland, norveškoj premijerki. Komisija je osnovana kako bi istražila brojne pokazatelje "o ubrzanoj degradaciji ljudskog okoliša i prirodnih resursa i posljedicama degradacije na ekonomski i društveni razvoj". Komisija je istražila okolišne i ekonomske pokazatelje te je 1987. godine objavila izvješće "Naša zajednička budućnost". U njemu je istaknuta ideja održivog razvoja koja se definira kao "razvoj koji zadovoljava potrebe današnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje". Izvještaj je sugerirao da međunarodne vlade moraju zajednički razmotriti mogućnosti kako da se smanje posljedice ljudskih aktivnosti na okoliš kako bi se on sačuvao za buduće naraštaje. Izvješće je pridonijelo prvomu Summitu o Zemlji, održanom u Rijju 1992. (www.sustainability-ed.org)</p>	<p>Комисијата на Гро Харлем Брунтланд</p> <p><i>анг. Brundtland commission / герм. die Brundtland-Kommission / фр. Commission Brundtland/ ит. Commissione Brundtland</i></p> <p>Во 1983 година, Обединетите нации ја основаа Светската комисија за животна средина и развој (WCED), именувана по нејзиниот претседател, Гро Харлем Брунтланд, норвешки премиер. Комисијата беше формирана за да истражи бројни индикатори „за забрзана деградација на човековата околина и природните ресурси и последиците од деградацијата врз економскиот и социјалниот развој“. Комисијата ги истражуваше еколошките и економските индикатори и во 1987 година го објави извештајот „Нашата заедничка иднина“. Ја истакнува идејата за одржлив развој, која се дефинира како „развој што ги задоволува потребите на денешната генерација без да ја загрози способноста на идните генерации да ги задоволат своите“. Во извештајот се сугерира дека меѓународните влади мора заеднички да разгледаат опции за намалување на влијанијата од човековите активности врз животната средина со цел да ја зачуваат за идните генерации.</p>

<p>Vidi: Summit o Zemlji</p>	<p>Извештајот придонесе за првиот Самит за Земјата, одржан во Рио во 1992 година. (www.sustainability-ed.org)</p> <p>Види: Самит за Земјата</p>
<p>Kyotski protokol</p> <p><i>eng. Kyoto protocol / njem. das Kyoto-Protokoll / fr. protocole de Kyoto / tal. protocollo di Kyoto</i></p> <p>Prije više od desetljeća većina zemalja prihvatila je međunarodni sporazum "Okvirna konvencija UN-a o klimatskim promjenama" (UNFCCC) kako bi zajednički započeli razmatrati mogućnosti smanjenja globalnog zagrijavanja i mogućnosti prilagodbe s porastom temperature koji je neizbježan. Poslije su pojedine zemlje ratificirale kao dodatak sporazumu i Kyotski protokol koji ima moćnije (i pravno obvezujuće) mjere. Sekretarijat UNFCCC-a podržava sve institucije koje sudjeluju u procesu klimatskih promjena, posebno Konferencije stranaka (COP), tijela podrške i njihov Ured. Kyotski protokol međunarodni je sporazum povezan s UNFCCC-om. Glavno mu je obilježje postavljanje obvezujućih ciljeva za 37 zemalja i Europsku uniju za smanjenje stakleničkih plinova. Te su obveze u prosjeku pet posto sniženja ispuštanja prema razini u 1990. u pet godina, od 2008. do 2012. Prepoznavši da su razvijene zemlje odgovorne za trenutačno visoka ispuštanja stakleničkih plinova u atmosferu, što je posljedica više od 150 godina industrijske aktivnosti, Protokol je velik izazov za razvijene zemlje prema</p>	<p>Протоколот од Кјото</p> <p><i>анг. Kyoto protocol / герм. das Kyoto-Protokoll / фр. protocole de Kyoto / ит. protocollo di Kyoto</i></p> <p>Пред повеќе од една деценија, повеќето земји го прифатија меѓународниот договор „Рамковна конвенција на ОН за климатски промени“ (UNFCCC) за заеднички да започнат со разгледување на опциите за намалување на глобалното затоплување и за приспособување кон неизбежното зголемување на температурата. Подоцна, поединечни земји го ратификуваа Протоколот од Кјото, кој има помоќни (и правно обврзувачки) мерки, како додаток на договорот. Секретаријатот на UNFCCC ги поддржува сите институции кои учествуваат во процесот на климатските промени, особено Конференцијата на страните (COP), телата што ги поддржуваат и нивната канцеларија. Протоколот од Кјото е меѓународен договор поврзан со UNFCCC. Неговата главна карактеристика е поставувањето обврзувачки цели за 37 земји и Европската Унија за намалување на емисиите на стакленички гасови. Овие обврски претставуваат просечно намалување на емисиите од пет проценти во споредба со нивоата од 1990 година во период од пет години, од 2008 до 2012 година. Согледувајќи дека развиените земји се одговорни за</p>

<p>načelu "jednakih, ali diferenciranih odgovornosti". Kyotski je protokol prilagođen u Kyotu 11. prosinca 1997., a vrijedi od 16. veljače 2005. Dosad su ga ratificirale 184 članice Konvencije. Detaljna pravila o provedbi Protokola prihvaćena su na COP-u 7 u Marrakeshu 2001. godine i zovu se Marakeški sporazum. U Kyotu su se 1997. godine industrijske države obvezale smanjiti ispuštanja iz elektrana, industrije, prometa, poljoprivrede te zbrinuti otpad najmanje 5% do 2012. i povećati površine pod šumama koje vežu ugljikov dioksid. Neke su države preuzele veće obveze (npr. Njemačka), neke manje, neke otkupljuju dodatno licencije drugih zemalja (emission trading) čije su emisije ispod granica koje su im postavljene (assigned amount), a neke odugovlače s potpisivanjem i time preuzimanjem obveza. U Buenos Airesu i Bonnu (1999.) potvrđen je Radni program Kyota sa 138 točaka, a koji je trebao biti prihvaćen i ratificiran do 2002. Danas se već uvelike pregovara o razdoblju poslije Kyota, odnosno o pravilima smanjenja ispuštanja i preuzimanja troškova za to, što će stupiti na snagu kad istekne Kyotski protokol potkraj 2012. godine. Za Hrvatsku je jasno da će kao buduća članica Europske unije morati preuzeti direktive EU koje definiraju raspodjelu kvota i način trgovanja emisijama. Već sada znamo da će EU bez obzira na postizanje globalnog dogovora uvesti stroge mjere smanjenja emisija pa se hrvatsko gospo darstvo mora što prije pripremiti za te nove uvjete poslovanja.</p>	<p>сегашните високи емисии на стакленички гасови во атмосферата, кои се резултат на повеќе од 150 години индустриска активност, Протоколот претставува голем предизвик за развиените земји според принципот на „еднакви, но диференцирани одговорности“. Протоколот од Кјото беше усвоен во Кјото на 11 декември 1997 година, а во сила стапи од 16 февруари 2005 година. Досега е ратификуван од 184 членки на Конвенцијата. Деталните правила за спроведување на Протоколот беа усвоени на COP 7 во Маракеш, во 2001 година, и се нарекуваат Договор од Маракеш. Во Кјото, во 1997 година, индустријализираните земји се обврзаа да ги намалат емисиите од електраните, индустријата, транспортот, земјоделството и отстранувањето на отпадот за најмалку 5 % до 2012 година, како и да ги зголемат површините под шуми што го врзуваат јаглерод диоксидот. Некои земји презедоа поголеми обврски (на пример: Германија), некои помалку, некои купуваат дополнителни лиценци од други земји (трговија со емисии) чии емисии се под ограничувањата утврдени за нив (доделена количина), а некои го одложуваат потпишувањето и со тоа и преземањето на обврските. Во Буенос Аирес и Бон (1999), Работната програма од Кјото беше потврдена со 138 точки кои требаше да бидат прифатени и ратификувани до 2002 година. Денес, веќе се водат обемни преговори за пост-Кјото периодот, имено за правилата за намалување на емисиите и преземање на трошоците за ова, кои ќе стапат во сила кога ќе</p>
---	---

	<p>истече Кјото-протоколот на крајот од 2012 година. За Хрватска е јасно дека како идна членка на Европската Унија ќе мора да усвои директиви на ЕУ што ја дефинираат распределбата на квотите и методот на тргување со емисии. Веќе знаеме дека без оглед на постигнувањето глобален договор, ЕУ ќе воведи строги мерки за намалување на емисиите, па затоа хрватската економија мора што поскоро да се подготви за овие нови услови за работење.</p>
--	--

L.

<p>Lobiranje</p> <p><i>engl. lobbying / njem. das Lobbying / fr. lobbying / tal. lobbying)</i></p> <p>Lobiranje je legitimno demokratsko nastojanje pojedinaca, interesnih skupina ili vlada da sami ili udruženi u strateške koalicije utječu na oblikovanje ili provedbu određenih javnih politika u državnim ili međudržavnim okvirima kako bi ostvarili željene rezultate. Ono je najčešće proces u kojem profesionalci putem svojih mreža odnosa pokušavaju utjecati na zakonodavstvo, administraciju i druge oblike centara moći i odlučivanja.</p> <p>Vidi: dionici</p>	<p>Лобирање</p> <p><i>ang. lobbying / germ. das Lobbying / fr. lobbying / it. lobbying)</i></p> <p>Лобирањето е легитимен демократски напор од страна на поединци, групи на интерес или влади да влијаат врз дизајнирањето или спроведувањето на одредени јавни политики во национални или меѓународни рамки со цел да се постигнат посакуваните резултати. Најчесто тоа е процес во кој професионалците, преку своите мрежи на односи, се обидуваат да влијаат врз законодавството, администрацијата и другите форми на моќ и центри за донесување одлуки.</p> <p>Видете: засегнати страни</p>
<p>Lokalni ekonomski razvoj</p> <p><i>engl. local economic development / njem. die Entwicklung der lokalen Wirtschaft/ fr. développement économique local / tal. sviluppo economico locale</i></p>	<p>Локален економски развој</p> <p><i>анг. local economic development / герм. die Entwicklung der lokalen Wirtschaft/ фр. développement économique local / ум. sviluppo economico locale</i></p> <p>Процесот на зајакнување на локалните</p>

<p>Proces osnaživanja lokalnih kapaciteta za poticajnu ekonomsku budućnost, održivi ekonomski razvoj i buduće zapošljavanje te samim time bolji život za sve, koji se temelji na tripartitnom partnerstvu između lokalnog gospodarstva, javne uprave i organizacija civilnog društva. Zasniva se na poticanju konkurentnosti lokalnog gospodarstva i gospodarskog rasta povoljnim poslovnim modelima, povoljnoj investicijskoj klimi, razvoju lokalne infrastrukture, neovisnom i brzom sudstvu, planiranju okoliša te održivom financiranju. Zasniva se na stalnom razvoju lokalne zajednice i svih njenih dionika a to obuhvaća:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osiguranje poticajne investicijske klime koja je u službi razvoja lokalnog gospodarstva • stalno rušenje administrativnih barijera za razvoj i rast • pomoć u osnivanju i vođenju malih i srednjih poduzeća • neovisno i brzo sudstvo • investicije u mekanu infrastrukturu (obrazovne ustanove, razvoj zaposlenika, poticanje aktivne uloge lokalne zajednice, regulatorni okvir,...) • investicije u infrastrukturu (energetska postrojenja, ceste,...) • poticanje razvoja ciljanih poslovnih klastera • poticanje ravnopravnosti i smanjivanje jaza između različitih društvenih grupa • javno-privatna partnerstva koja su u funkciji ostvarivanja strategije lokalnog razvoja • proces decentralizacije i aktivno učešće lokalnog stanovništva u kreiranju politika 	<p>капацитети за стимулирачка економска иднина, одржлив економски развој и идно вработување и со тоа подобар живот за сите, кој се темели на трипартитно партнерство помеѓу локалната економија, јавната администрација и организациите на граѓанското општество. Се заснова на стимулирање на конкурентноста на локалната економија и економскиот раст преку поволни бизнис-модел, поволна инвестициска клима, развој на локалната инфраструктура, независно и брзо судство, планирање за животна средина и одржливо финансирање. Се заснова на постојан развој на локалната заедница и сите нејзини засегнати страни, што вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> • обезбедување стимулативна инвестициска клима што служи за развој на локалната економија • постојано уривање на административните бариери за развој и раст • помош при основање и водење на мали и средни претпријатија • независно и брзо судство • инвестиции во мека инфраструктура (образовни институции, развој на вработените, поттикнување на активната улога на локалната заедница, регулаторна рамка,...) • инвестиции во инфраструктура (енергетски центри, патишта,...) • поттикнување на развојот на целни бизнис-кластери • промовирање на еднаквоста и намалување на јазот меѓу различните социјални групи
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • јавно-приватни партнерства кои служат за спроведување на стратегии за локален развој • процесот на децентрализација и активното учество на локалното население во креирањето на политиките
--	---

Lj.

<p>Ljudska prava</p> <p><i>engl. human rights / njem. die Menschenrechte / fr. droits de l'homme / tal. diritti umani</i></p> <p>Ljudska prava navedena su u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, dokumentu Ujedinjenih naroda koji je prihvatila i objavila Generalna skupština Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine kao zajednički standard za sve ljude. Deklaracija poziva svakog pojedinca i svaki dio društva da u skladu s Deklaracijom neprestano podučava i promiče poštovanje tih prava i sloboda; naprednim mjerama, državnim i međunarodnim, osigura njihovo opće i učinkovito prepoznavanje i razmatranje među ljudima država članica UN-a, kao i među ljudima na teritoriju pod njihovom nadležnosti. Deklaracija sadržava 30 članaka koji promiču prava kao što su pravo na rad, pravo osnivanja sindikata i pridruživanja njima, pravo na rad u poštenim i sigurnim uvjetima, pravo na odabir posla i karijere, pravo na odgovarajuću naknadu dovoljnu za pristojan standard življenja i pravo na socijalnu zaštitu (Amnesty International Hrvatska).</p> <p>Prigodan datum: 10. prosinca, Međunarodni dan ljudskih prava</p>	<p>Човекови права</p> <p><i>анг. human rights / герм. die Menschenrechte / фр. droits de l'homme / ум. diritti umani</i></p> <p>Човековите права се утврдени во Универзалната декларација за човекови права, документ на Обединетите нации усвоен и прогласен од Генералното собрание на Обединетите нации на 10 декември 1948 година како заеднички стандард за сите луѓе. Декларацијата ги повикува секој поединец и секој дел од општеството постојано да бара и да го промовира почитувањето на овие права и слободи во согласност со Декларацијата; Напредните мерки, национални и меѓународни, обезбедуваат нивно општо и ефикасно признавање и разгледување меѓу народите на земјите членки на ОН, како и меѓу луѓето на територијата под нивна јурисдикција. Декларацијата содржи 30 статии кои промовираат права како што се правото на работа, правото на формирање и членство во синдикати, правото на работа во фер и безбедни услови, правото на избор на работа и кариера, правото на соодветна награда доволна за пристоеен животен стандард и правото на социјална заштита (Амнести Интернационална Хрватска).</p> <p>Пригоден датум: 10 декември,</p>
---	---

<p><i>Примјер Лј-1: HOLCIM d.d. - натјегај за донације 2011. Године</i></p> <p>Predmet natječaja: Projekti čije djelovanje potiče zaštitu ljudskih prava</p> <p>Budući da je ovo rijedak primjer natječaja o temi ljudskih prava, tekst pozivnog natječaja prenesen je gotovo u cijelosti.</p> <p>O ljudskim pravima znamo sve. Ili se sve zna. Nije isto. Međutim, važnije je znati – koliko živimo ljudska prava? Golem je broj nezaposlenih u Hrvatskoj. Golem je broj onih koji su zaposleni, rade ili barem dolaze na posao, ali ne primaju plaću. Ti ljudi, sa svojim obiteljima, žive svakodnevno svoju dramu prepunu neizvjesnosti, nesigurnosti i straha. Netko se ružno poigrava njihovim pravima. Netko na ružan način odlučuje o njihovoj budućnosti. Svakom od nas pojedinačno ne smiju biti strane ove činjenice. Svatko od nas ima dužnost, građansku i ljudsku, zaštititi ljudska prava. Svatko od nas vrijedan je odnosa dostojnog čovjeka. Mi to prepoznavamo i želimo dati svoj doprinos. Holcim posluje na svih pet kontinenata, u više od sedamdeset zemalja svijeta. Mi smo sredina prepuna različitosti koje nas oplemenjuju i čine boljima. Upravo stoga i smijemo reći kako gradimo temelje za buduće generacije. Mi u Hrvatskoj prepoznavamo svoju odgovornost i svoju ulogu, svjesni svojeg znanja i vještina. Mi želimo pokrenuti razvoj svijesti i sudjelovati s ostalim dionicima, u stvaranju javnih politika koje će svakodnevno štititi ljudska prava.</p> <p>Koje smo probleme uočili?</p>	<p>Меѓународен ден на човековите права</p> <p><i>Пример Лј-1: HOLCIM d.d. - Конкурс за донации за 2011 година</i></p> <p>Предмет на конкурсот: Проекти чии активности ја промовираат заштитата на човековите права</p> <p>Бидејќи ова е редок пример за конкурс на тема човекови права, текстот на поканата за учество на тендер е репродуциран речиси во целост.</p> <p>Знаеме сè за човековите права. Или сè е познато. Не е исто. Сепак, поважно е да се знае - колку ги почитуваме човековите права? Бројот на невработени во Хрватска е огромен. Огромен е бројот на оние кои се вработени, работат или барем доаѓаат на работа, но не примаат плата. Овие луѓе, со своите семејства, секојдневно живеат своја драма полна со неизвесност, несигурност и страв. Некој си игра со нивните права. Некој одлучува за својата иднина на грд начин. Овие факти не треба да бидат туѓи за секој од нас поединечно. Секој од нас има должност, и граѓанска и човечка, да ги штити човековите права. Секој од нас е достоин за достоинство човечко суштество. Го препознаваме ова и сакаме да го дадеме нашиот придонес. Холсим работи на сите пет континенти, во повеќе од седумдесет земји низ целиот свет. Ние сме средина полна со различност што нè збогатува и нè прави подобри. Токму затоа можеме да кажеме дека ги градиме темелите за идните генерации. Во Хрватска, ние ја препознаваме нашата одговорност и нашата улога, свесни за нашите знаења и вештини. Сакаме да ја подигнеме свеста и да учествуваме со</p>
--	---

<p>Ponajprije, građani Republike Hrvatske nemaju potrebne kapacitete kojima mogu zaštititi svoja prava. Možda postoji pravo na dostupnost informacije, možda i postoje informacije, pitanje je – mogu li ih ljudi razumjeti? Ljudi bi možda i pokušali boriti se za svoja prava, ali zbog osjećaja da su nemoćni i da je sav njihov trud ionako uzaludan – odustaju, prepuštajući se odlukama koje donose... drugi... Uostalom, zar to i nije njihov posao, pitat će netko. Ionako će biti po njihovu, dometnut će pritom. Pri čemu su drugi – institucije države. Ali možda one ne rade svoj posao tvrdeći kako – nema kršenja ljudskih prava! Budući da... onaj tko radi, griješi – ipak je lakše podnijeti breme odgovornosti zbog neznanja, nego nerada!</p> <p>Zato se obraćamo poglavito nevladinim udrugama koje trebaju biti zastupnici civilnog društva – krenimo zajedno u stvaranje okruženja u kojemu ljudska prava nisu ni ugrožena, a rijetki primjeri njihova narušavanja bivaju sustavno tretirani! Tražimo aktivnosti koje su odmak od ustaljenih odnosa, koje je moguće jednostavno multiplicirati i univerzalno primijeniti neovisno o boji kože, religiji ili lokaciji.</p>	<p>други засегнати страни во креирањето јавни политики што ќе ги штитат човековите права на дневна основа.</p> <p>Какви проблеми забележавме?</p> <p>Прво, граѓаните на Република Хрватска немаат потребни капацитети за заштита на своите права. Можеби постои право на пристап до информации, можеби постојат информации, прашањето е - дали луѓето можат да ги разберат? Луѓето можеби ќе се обидат да се борат за своите права, но бидејќи се чувствуваат немоќни и дека сите нивни напори се залудни – се откажуваат, предавајќи се на одлуките донесени од... другите... На крајот на краиштата, не е ли тоа нивна работа, ќе праша некој. Така и така ќе биде нивниот пат, ќе додаде тој. Додека другите се институциите на државата. Но, можеби тие не си ја вршат работата тврдејќи дека – нема кршење на човековите права! Затоа што... оној што работи прави грешки – сепак е полесно да се носи товарот на одговорноста за незнаење отколку за неактивност!</p> <p>Затоа се обраќаме првенствено на невладини организации кои треба да бидат претставници на граѓанското општество – да почнеме заедно да создаваме средина во која човековите права дури и не се загрозени, а ретките примери на нивно кршење систематски се третираат! Бараме активности што се отстапување од воспоставените односи, што можат лесно да се размножат и универзално да се применат без оглед на бојата на кожата, религијата или локацијата.</p>
---	--

Ljudski resursi <i>engl. human resources / njem. das Personalwesen / fr. ressources humaines / tal. risorse umane</i> Ljudski resursi nekog poduzeća svi su zaposlenici, ali i vanjski suradnici, koji utječu na poslovanje poduzeća i ostvarenje proizvoda ili usluge te dodavanje vrijednosti proizvodu i ugledu poduzeća. Ističe se da su zaposlenici najveća vrijednost i o njima ovisi uspjeh i vrijednost svakog poduzeća. Srodan naziv: ljudski potencijali Vidi: ergonomija, kompetencije	Човечки ресурси <i>анг. human resources / герм. das Personalwesen / фр. ressources humaines / ум. risorse umane</i> Човечките ресурси на една компанија се сите вработени, како и надворешни соработници, кои влијаат врз работењето на компанијата и создавањето на производ или услуга, и додаваат вредност на производот и на угледот на компанијата. Се нагласува дека вработените се најголемиот капитал и дека успехот и вредноста на секоја компанија зависат од нив. Поврзан термин: човечки потенцијал Видете: ергономија, компетенции
--	--

M.

Međunarodna organizacija za označavanje poštene trgovine <i>engl. Fairtrade Labelling Organizations International –FLO</i> Godine 1997. okupili su se zainteresirani dionici i dogovorili o osnivanju Međunarodne organizacije za označavanje poštene trgovine, kao krovne organizacije kojoj je poslanje postaviti standarde, osigurati podršku obespravljenim proizvođačima, provjeravati provedbu, certificirati i usklađivati poruke poštene trgovine. Inicijativa dopušta i distributerima i potrošačima da slijede dobavljački lanac do izvora sirovina te da potvrde da je proizvođač sirovine imao stvarnu dobit. Zadaća je ove organizacije: <ul style="list-style-type: none"> • uspostavljanje međunarodnih standarda za poštnu trgovinu • pomaganje i razvijanje poslovanja poštene trgovine • pomaganje proizvođačima da	Меѓународна организација за означување на фер трговија <i>анг. Fairtrade Labelling Organizations International –FLO</i> Во 1997 година, заинтересираните засегнати страни се здружија и се согласија да ја основаат Меѓународната организација за означување на фер трговија, како чадор-организација чија мисија е да поставува стандарди, да обезбедува поддршка на производителите во неповолна положба, да ја проверува имплементацијата и да ги сертифицира и хармонизира пораките за фер трговија. Иницијативата им овозможува и на дистрибутерите и на потрошувачите да го следат синџирот на снабдување до изворот на сировина и да потврдат дека производителот на сировината имал вистинска корист. Мисијата на оваа организација е: <ul style="list-style-type: none"> • воспоставување меѓународни
---	--

<p>dobiju maksimalno iz mogućnosti koje nudi certifikacija poštene trgovine</p> <ul style="list-style-type: none"> • predstavljanje slučajeva u raspravama o trgovini i razvoju. <p>Ova je organizacija jedina organizacija na svijetu za uspostavljanje standarda poštene trgovine.</p> <p>Vidi: slika P – 1</p>	<p>стандарди за фер трговија</p> <ul style="list-style-type: none"> • поддршка и развој на бизниси за фер трговија • помагање на производителите да ги искористат максимално можностите што ги нуди сертификацијата за фер трговија • презентирање на случаи во дискусии за трговија и развој. <p>Оваа организација е единствената организација во светот што поставува стандарди за фер трговија.</p> <p>Види: слика П – 1</p>
<p>Mehanizam čistog razvoja</p> <p><i>engl. clean development mechanism, CDM / njem. der Mechanismus für umweltverträgliche Entwicklung / fr. mécanisme de développement propre / tal. meccanismo di sviluppo pulito)</i></p> <p>Mehanizam čistog razvoja instrument je Kyotskog protokola za provedbu projektnih aktivnosti za smanjenje ili uklanjanje ispuštanja u državama koje nisu stranke Priloga I. UNFCCC-a. Izvršni odbor mehanizma čistog razvoja (CDM Executive Board) operativno je tijelo Kyotskoga protokola što ga je ovlastila Konferencija stranaka koja služi kao sastanak stranaka Kyotskog protokola da provodi mehanizam čistog razvoja. Projektna aktivnost provedba je projekta mehanizma zajedničkih projekata, odnosno mehanizma čistog razvoja koji je odobrila jedna ili više stranaka Priloga I. UNFCCC-a. Na temelju ulaganja u projekte CDM mogu se ostvariti CER jedinice. Ovjereno smanjenje emisije (Certified emission reduction – CER) jedinica je izdana u</p>	<p>Механизам за чист развој</p> <p><i>анг. clean development mechanism, CDM / герм. der Mechanismus für umweltverträgliche Entwicklung / фр. mécanisme de développement propre / ит. meccanismo di sviluppo pulito)</i></p> <p>Механизмот за чист развој е инструмент од Кјото-протоколот за спроведување на проектни активности за намалување или елиминирање на емисиите во земјите кои не се страни на Анекс I од UNFCCC. Извршниот одбор на Механизмот за чист развој (Извршниот одбор на CDM) е оперативно тело на Кјото-протоколот овластено од Конференцијата на страните, која служи како состанок на страните на Кјото-протоколот за спроведување на Механизмот за чист развој. Проектната активност е имплементација на проект за заеднички проектен механизам, односно механизам за чист развој одобрен од една или повеќе страни од Анекс I на UNFCCC. Врз основа на инвестиции во CDM проекти, може да</p>

<p>skladu s člankom 12. Kyotskog protokola i odlukama koje su prihvaćene na temelju UNFCCC-a ili Kyotskog protokola i iznosi jednu tonu ekvivalenta ugljikovu dioksidu.</p>	<p>се реализираат CER-единици. Сертифицирана единица за намалување на емисиите (CER) се издава во согласност со член 12 од Кјото-протоколот и одлуките прифатени врз основа на UNFCCC или Кјото-протоколот и е еднаква на еден тон еквивалент на јаглерод диоксид.</p>
<p>Menadžerska etika</p> <p><i>engl. managerials ethics / njem. die Geschäftsführungsethik / fr. éthique managériale / tal. etica manageriale</i></p> <p>Posrijedi je primjena etičkih principa i moralnih problema koji se pojavljuju unutar poslovnog konteksta i odnose se na osobu koja odlučuje, menadžera. Etičke vrijednosti društva primjenjuju se na sve aspekte djelovanja pojedinaca u poslovnom svijetu, a očituju se u odlukama menadžera koji uspostavlja standarde u odnosu prema onomu što je dobro ili loše, pravo ili krivo, pravедно или неправедно u vođenju ljudi i donošenju odluka. U procesu donošenja odluka menadžer bi se morao zapitati:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Je li to o čemu odlučujem u skladu sa zakonom? Ako to napravim, hoću li prekršiti zakonski okvir ili politiku poduzeća? 2. Je li takva akcija poštena prema svima na koje će utjecati u kratkom i dugom roku? Promiče li ona odnos obostrana dobitka? 3. Kako ću se osjećati poslije toga? Hoću li zbog toga biti ponosan/ponosna? Kako bih se osjećao/osjećala da se moja odluka objavi u novinama? Što bih osjećao/ osjećala kada bi za tu 	<p>Менаџерска етика</p> <p><i>анг. managerials ethics / гер. die Geschäftsführungsethik / фр. éthique managériale / ум. etica manageriale</i></p> <p>Тоа вклучува примена на етички принципи и морални проблеми што се појавуваат во деловниот контекст и се однесуваат на лицето кое ја донесува одлуката, менаџерот. Етичките вредности на општеството се однесуваат на сите аспекти од дејствувањето на поединецот во деловниот свет и се рефлектираат во одлуките на менаџерите кои поставуваат стандарди во однос на тоа што е добро или лошо, правилно или погрешно, праведно или неправедно при водењето на луѓето и донесувањето одлуки. Во процесот на донесување одлуки, менаџерот треба да се запраша:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дали она што го одлучувам е во согласност со законот? Ако го направам ова, дали ќе го прекршам законот или политиката на компанијата? 2. Дали таквата акција е фер кон сите што ќе бидат засегнати на краток и долг рок? Дали тоа промовира однос на сите страни? 3. Како ќе се чувствувам потоа? Дали ќе бидам горд на тоа? Како

<p>акцију doznala moja obitelj? Vidi: etika</p>	<p>би се чувствувал ако мојата одлука беше објавена во весник? Како би се чувствувал ако моето семејство дознае за оваа акција? Види: етика</p>
<p>Milenijski razvojni ciljevi <i>engl. Millennium Development Goals - MDGs / njem. die MillenniumsEntwicklungsziele / fr. objectifs du Millénaire pour le développement / tal. Obiettivi di Sviluppo del Millennio</i></p> <p>Generalna skupština Ujedinjenih naroda sastavila je 2000. godine Deklaraciju milenijskih razvojnih ciljeva (www.undp.org/mdg/index.shtml) koju su prihvatili svjetski vođe. Milenijski razvojni ciljevi (www.un.org/millenniumgoals) daju okvir međunarodnoj zajednici za zajedničke napore i aktivnosti na ljudskom razvoju i napretku, dostupnom svim ljudima bez obzira na to gdje žive. Ako se postignu opći ciljevi, svjetsko će siromaštvo biti prepolovljeno, bit će spašeni deseci milijuna života, a milijarda ljudi moći će iskoristiti dobrobiti globalne ekonomije. Osam općih Milenijskih razvojnih ciljeva podijeljeno je na 21 pojedinačni brojčani cilj, a za praćenje i mjerenje predviđeno je 60 pokazatelja.</p> <p><i>Tablica M-2: Usporedni prikaz općih i pojedinačnih milenijskih razvojnih ciljeva</i></p>	<p>Милениумски развојни цели <i>анг. Millennium Development Goals -MDGs / герм. die MillenniumsEntwicklungsziele / фр. objectifs du Millénaire pour le développement / ум. Obiettivi di Sviluppo del Millennio</i></p> <p>Во 2000 година, Генералното собрание на Обединетите нации ја изготви Декларацијата за милениумските развојни цели (www.undp.org/mdg/index.shtml), која беше прифатена од светските лидери. Милениумските развојни цели (www.un.org/millenniumgoals) обезбедуваат рамка за меѓународната заедница за заеднички напори и активности за човечки развој и напредок, достапна за сите луѓе без оглед на тоа каде живеат. Ако се постигнат општите цели, светската сиромаштија ќе се преполови, десетици милиони животи ќе бидат спасени и милијарда луѓе ќе можат да имаат корист од глобалната економија. Осумте целокупни Милениумски развојни цели се поделени на 21 поединечна нумеричка цел, а за следење и мерење се обезбедени 60 индикатори.</p> <p><i>Табела М-2: Компаративен преглед на општите и поединечните Милениумски развојни цели</i></p>

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

Опци ciljevi (goals)	Pojedinačni ciljevi (targets)	Општи цели	Индивидуални цели
1. Iskorijeniti krajnje siromaštvo i glad	<p>1. A: Između 1990. i 2015. godine prepoloviti udio ljudi kojima je prihod manji od 1 dolar na dan.</p> <p>1. B: Postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojan rad za sve, uključujući žene i mlade.</p> <p>1. C: Između 1990. i 2015. godine prepoloviti udio osoba koje pate zbog gladi.</p>	1. Искоренување на екстремната сиромаштија и гладот	<p>1. A: Помеѓу 1990 и 2015 година, да се преполови процентот на луѓе чиј приход е помал од 1 долар на ден.</p> <p>1. B: Постигнување целосна и продуктивна вработеност и пристојна работа за сите, вклучувајќи ги жените и младите.</p> <p>1. B: Помеѓу 1990 и 2015 година, да се преполови процентот на луѓе кои страдаат од глад</p>
2. Ostvariti osnovno obrazovanje za sve	2. A: Osigurati da će do 2015. godine sva djeca, dječaci i djevojčice, biti sposobna završiti u potpunosti osnovno obrazovanje.	2. Да се постигне основно образование за сите	2. A: Да се обезбедат услови до 2015 година сите деца, момчиња и девојчиња, да можат во целост да го завршат основното образование.
3. Promicati ravnopravnost spolova i osnažiti položaj žena	3. A: Ukloniti rodnu nejednakost u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju do 2005. godine, a na svim razinama ne kasnije od 2015	3. Унапредување на родовата еднаквост и зајакнување на положбата на жената	3. A: Елиминирање на родовата нееднаквост во основното и средното образование до 2005 година, а на сите нивоа најдоцна до 2015 година
4. Smanjiti stopu smrtnosti djece	4. A: Između 1990. i 2015. godine smanjiti 2/3 stopu smrtnosti djece mlađe od 5 godina.	4. Намалување на стапката на смртност кај децата	4. A: Намалување за 2/3 на стапката на смртност кај децата под 5 години помеѓу 1990 и 2015 година.
5. Poboљšati zdravlje trudnica i	5. A: Smanjiti 3/4 stope maternalne smrtnosti. 5.B:	5. Подобрување на здравјето на бремените жени и	5. A: Намалување на стапките на смртност

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието во Република Македонија и Република Хрватска

rodilja	Postiќi opќi pristup reproduktivnom zdravlju.	мајките	кај мајките за ³ / ₄ . 5.Б: Постигнување на универзален пристап до репродуктивно здравје.
6. Suzbiti sidu, malariju i ostale bolest	<p>6. A: Zaustaviti širenje side do 2015. i početi sa smanjivanjem broja oboljelih. 6.</p> <p>B: Do 2010. godine postiќi opќi pristup liječenju side za sve kojima je to potrebno. 6.</p> <p>C: Zaustaviti širenje malarije i ostalih većih bolesti do 2015. godine i početi sa smanjivanjem broja oboljelih.</p>	6. Борба против СИДА, маларија и други болести	<p>6. А: Да се запре ширењето на СИДА до 2015 година и да се започне со намалување на бројот на заразени луѓе.</p> <p>6. Б: До 2010 година, да се постигне универзален пристап до третман на СИДА за сите на кои им е потребен.</p> <p>6. С: Запирање на ширењето на маларијата и другите големи болести до 2015 година и почеток на намалување на бројот на засегнати лица.</p>
7. Osigurati održivost okoliša	<p>7. A: Ugraditi načela održivog razvoja u državne politike i programe te smanjiti gubitak resursa</p> <p>7.B: Smanjiti gubitak biološke raznolikosti do 2010. te osjetno smanjiti postotak izgubljenih vrsta.</p> <p>7.C: Do 2015. godine prepoloviti udio stanovnika bez održivog pristupa pitkoj vodi i osnovnim zdravstvenim mjerama.</p> <p>7.D: Do 2020. godine postiќi znatno poboljšanje života za najmanje</p>	7.Обезбедување на одржливост на животната средина	<p>7. А: Вклучување на принципите на одржлив развој во државните политики и програми и намалување на загубата на ресурси</p> <p>7.Б: Преполовување на загубата на биодиверзитетот до 2010 година и значително намалување на процентот на изгубени видови.</p> <p>7.С: До 2015 година, преполовување на</p>

	100 milijuna osoba koje žive u sirotinjskim naseljima.		процентот на луѓе без одржлив пристап до безбедна вода за пиење и основни санитарни услови.
8. Razviti globalno partnerstvo za razvoj	8. A: Razviti otvoren, predvidiv, nediskriminirajući finansijski sustav i sustav trgovanja, temeljen na pravilima.	8. Развивање на глобално партнерство за развој	7.D: До 2020 година, да се постигне значително подобрување на животот на најмалку 100 милиони луѓе кои живеат во предградија.
	8. B: Prepoznati potrebe najslabije razvijenih država.		8.A: Развивање на отворен, предвидлив, недискриминаторски финансиски и трговски систем базиран на правила.
	8. C: Prepoznati posebne potrebe država u razvoju bez izlaza na more i malih otočnih država u razvoju.		8. Б: Препознавање на потребите на најмалку развиените земји.
	8. D: Sveobuhvatno podijeliti probleme dugova država u razvoju.		8. Ц: Препознавање на посебните потреби на земјите во развој без излез на море и на малите островски земји.
	8. E U suradnji s farmaceutskim kompanijama osigurati pristup osnovnim dostupnim lijekovima u državama u razvoju.		8. Д: Сеопфатно споделување на проблемите со долговите на земјите во развој.
	8. F U suradnji s privatnim sektorom učiniti dostupnim sve prednosti i blagodati novih tehnologija, posebno informacijsko-komunikacijskih.		8. Е Во соработка со фармацевтските компании, да се обезбеди пристап до основни лекови по прифатливи цени во земјите во развој.
Republika Hrvatska objavila je svoje opće Milenijske ciljeve, bez jasnih			8. Ф Во соработка со

<p>pojedinačnih ciljeva i pokazatelja. Prvo Izvješće o napretku i ostvarivanju hrvatskih Milenijskih ciljeva razvoja Republika Hrvatska objavila je u listopadu 2006. Ono sadržava jasno definirane statističke pokazatelje kojima će se pratiti napredak odgovornih tijela u postizanju ciljeva iz 2004., a prihvaćenih nacionalnim konsenzusom. Statistički pokazatelji usklađeni su s redovitim nadzorom i sustavom prikupljanja podataka koje hrvatske institucije prikupljaju svake godine. Izvješće o napretku hrvatskih Milenijskih ciljeva razvoja bit će objavljivano svake dvije do tri godine.</p> <p>Regionalno izvješće o Milenijskim ciljevima razvoja (www.undp.hr/show.jsp?page=63558) ocijenilo je Hrvatsku kao zemlju koja je na dobrom putu da ostvari ciljeve 1., 5., 6., 7. i 8., a vjerojatna je i mogućnost postizanja ciljeva 2., 3. i 4. do 2015 godine.</p> <p>Vidi: indeks ljudskog razvoja</p>	<table border="1" data-bbox="751 208 1343 528"> <tr> <td data-bbox="751 208 1038 528"></td> <td data-bbox="1038 208 1343 528"> приватниот сектор, да се направат достапни сите предности и придобивки од новите технологии, особено информациско-комуникациските. </td> </tr> </table> <p>Република Хрватска ги објави своите општи Милениумски цели, без јасни поединечни цели и индикатори. Република Хрватска го објави првиот Извештај за напредокот и остварувањето на милениумските развојни цели на Хрватска во октомври 2006 година. Тој содржи јасно дефинирани статистички индикатори кои ќе го следат напредокот на одговорните тела во остварувањето на целите од 2004 година, прифатени со национален консензус. Статистичките индикатори се усогласени со редовниот систем за следење и собирање податоци што хрватските институции ги собираат секоја година. Извештај за напредокот на Милениумските развојни цели на Хрватска ќе се објавува на секои две до три години.</p> <p>Регионалниот извештај за Милениумските развојни цели (www.undp.hr/show.jsp?page=63558) ја оцени Хрватска како земја која е на добар пат да ги постигне целите 1, 5, 6, 7 и 8, и веројатно е дека ќе ги постигне целите 2, 3 и 4 до 2015 година.</p> <p>Види: индекс на човечки развој</p>		приватниот сектор, да се направат достапни сите предности и придобивки од новите технологии, особено информациско-комуникациските.
	приватниот сектор, да се направат достапни сите предности и придобивки од новите технологии, особено информациско-комуникациските.		

N.

<p>Načela <i>engl. principles / njem. die Prinzipien /</i></p>	<p>Принципи <i>анг. principles / герм. die Prinzipien /</i></p>
---	--

<p><i>fr. principes / tal. principii</i></p> <p>Prema normi ISO 26000, načela su ideje prihvaćene kao osnovni temelj/polazište/smjernice za odlučivanje ili ponašanje</p>	<p><i>фр. principes / ум. principii</i></p> <p>Според ISO 26000, принципите се идеи прифатени како основен темел/почетна точка/водичи за донесување одлуки или однесување.</p>
<p>Načela upravljanja kvalitetom</p> <p><i>engl. quality management principles / njem. die Grundsätze des Qualitätsmanagements / fr. principes de la gestion de la qualité / tal. principi di gestione della qualità</i></p> <p>Organizacijom je potrebno upravljati i nadzirati je sustavno i jasno da bi se postigao uspjeh. On može biti posljedica primjene i održavanja sustava upravljanja koji je osmišljen tako da neprekidno poboljšava radne sposobnosti te okretanja prema potrebama svih zainteresiranih strana.</p> <p>Godine 1997. Tehnički odbor TC 176 za upravljanje kvalitetom objavio je općeprimjenjiva načela upravljanja kvalitetom. U dokumentu je objavljeno i objašnjenje da je načelo upravljanja kvalitetom sveobuhvatno i temeljno pravilo ili uvjerenje o vođenju i djelovanju neke organizacije odlučne da prestano i dugotrajno poboljšava učinke, prije svega orijentaciju na kupca pri razmatranju potreba svih interesnih skupina. Riječ je o ovim načelima:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Usmjerenost na kupca - Poduzeća ovise o kupcima svojih proizvoda i usluga i, prema tome, trebaju razumjeti njihove trenutačne i buduće potrebe, ispunjavati njihove zahtjeve i nastojati 	<p>Принципи на управување со квалитет</p> <p><i>анг. quality management principles / герм. die Grundsätze des Qualitätsmanagements / фр. principes de la gestion de la qualité / ум. principi di gestione della qualità</i></p> <p>Организацијата треба да биде систематски управувана и надгледувана за да постигне успех. Тоа може да биде резултат на имплементирање и одржување на систем за управување кој е дизајниран континуирано да ги подобрува оперативните способности и да ги задоволува потребите на сите засегнати страни.</p> <p>Во 1997 година, Техничкиот комитет TC 176 за управување со квалитет објави општо применливи принципи за управување со квалитет. Во документот е објавено и објаснување дека принципот на управување со квалитетот е сеопфатно и фундаментално правило или верување за управувањето и работењето на организација решена постојано и долгорочно да ги подобрува своите ефекти, пред сè ориентирана кон клиентите при разгледување на потребите на сите интересни групи. Ова се принципите:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Фокус на клиентите - Претпријатијата зависат од клиентите за нивните

<p>nadmašiti njihova očekivanja.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Vodstvo - Vostvo uspostavlja jedinstvo svrhe i upravljanja poduzećem. Ono treba stvarati i održavati unutarnje okruženje u kojem se ljudi mogu posve uključiti u ostvarivanje ciljeva poduzeća. 3. Uključivanje ljudi (zaposlenika) - Zaposlenici su srž poduzeća i njihovo potpuno uključivanje omogućuje da se njihove sposobnosti upotrijebe za boljitak poduzeća. 4. Procesni pristup - Željeni se rezultat postiže djelotvornije kada se radnjama i povezanim resursima upravlja kao procesom 5. Sustavni pristup upravljanju - Utvrđivanje, razumijevanje i upravljanje međusobno povezanim procesima kao sustavom pridonosi učinkovitosti i djelotvornosti u postizanju ciljeva poduzeća 6. Stalno poboljšavanje - Stalno poboljšavanje sveukupnih radnih sposobnosti poduzeća treba biti trajan cilj 7. Činjenični pristup odlučivanju - Učinkovite odluke temelje se na analizi podataka i informacija 8. Uzajamno korisni odnosi s dobavljačima - Poduzeće i njegovi dobavljači međusobno su ovisni i uzajamno korisnim odnosom povećava se sposobnost poduzeća i njegovih dobavljača u stvaranju vrijednosti. <p>Vidi: kvaliteta</p>	<p>производи и услуги и затоа треба да ги разберат нивните сегашни и идни потреби, да ги задоволат нивните барања и да се стремат да ги надминат нивните очекувања.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Лидерство - Лидерството воспоставува единство на целта и управувањето со компанијата. Треба да создаде и одржува внатрешна средина во која луѓето можат целосно да бидат вклучени во остварувањето на целите на компанијата. 3. Вклученост на луѓето (вработените) - Вработените се јадрото на компанијата и нивната целосна вклученост овозможува нивните способности да се користат за подобрување на компанијата. 4. Процесен пристап - Посакуваниот резултат се постигнува поефикасно кога активностите и поврзаните ресурси се управуваат како процес 5. Систематски пристап кон управувањето - Идентификувањето, разбирањето и управувањето со меѓусебно поврзаните процеси како систем придонесува за ефикасност и ефективност во постигнувањето на целите на компанијата. 6. Континуирано подобрување - Континуираното подобрување на целокупните работни способности треба да биде трајна цел 7. Фактички пристап кон донесувањето одлуки - Ефективните одлуки се
---	--

	<p>базираат на анализа на податоци и информации</p> <p>8. Заемно корисни односи со добавувачите - Компанијата и нејзините добавувачи се меѓузависни, а заемно корисниот однос ја зголемува способноста на компанијата и нејзините добавувачи да создаваат вредност.</p> <p>Види: квалитет</p>
<p>Načela zaštite okoliša</p> <p>engl. principles of environmental protection / njem. die Grundsätze des Umweltschutzes / fr. principes de protection de l'environnement / tal. principi di tutela ambientale</p> <p>U Zakonu o zaštiti okoliša Republike Hrvatske navedena su ova načela:</p> <ul style="list-style-type: none"> • načelo održivog razvoja; • načelo predostrožnost o mjerama opreza • načelo očuvanja vrijednosti prirodnih dobara, biološke raznolikosti i krajobraza • načelo zamjene i/ili nadomještaja • načelo uklanjanja i sanacije štete u okolišu na izvoru nastanka • načelo cjelovitog pristupa • načelo suradnje • načelo onečišćivač plaća • načelo pristupa informacijama i sudjelovanja javnosti • načelo poticanja • načelo prava na pristup pravosuđu. <p>Vidi: okoliš</p>	<p>Принципи за заштита на животната средина</p> <p>анг. principles of environmental protection / герм. die Grundsätze des Umweltschutzes / фр. principes de protection de l'environnement / ум. principi di tutela ambientale</p> <p>Законот за заштита на животната средина на Република Хрватска ги наведува овие принципи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • принципот на одржлив развој; • принцип на претпазливост за мерките на претпазливост • принципот на зачувување на вредноста на природните ресурси, биодиверзитетот и пејзажите • принципот на замена и/или компензација • принципот на отстранување и санирање на штетите врз животната средина уште на самиот извор • принципот на сеопфатност • принцип на соработка • принципот „загадувачот плаќа“ • принципот на пристап до информации и учество на јавноста

	<ul style="list-style-type: none"> • принципот на охрабрување • принципот на правото на пристап до правдата. <p>Видете: животна средина</p>
<p>Neobnovljivi izvori</p> <p><i>engl. non-renewable resources / njem. die nicht-erneuerbaren Rohstoffe / fr. ressources non renouvelables / tal. risorse non rinnovabili</i></p> <p>Neobnovljivi prirodni izvori, poput fosilnih goriva (nafte, ugljena), minerala i rude, oni su koji su nastali tijekom različitih geoloških razdoblja oblikovanja Zemlje i za čiji su nastanak potrebni posebni prirodni procesi i uvjeti. Kada se nalazišta iscrpe, više se ne mogu obnoviti, mjereno ljudskim mjerilom vremena.</p> <p>Sve veća potrošnja povećava potrebu za neobnovljivim i obnovljivim izvorima pa se sve više uništava ekosustav i smanjuje biološka raznolikost. Javne organizacije, istraživačke institucije, poduzeća i ostali dionici uvelike se trude kako bi se neobnovljivi izvori što je više moguće zamijenili obnovljivima, radi se na dizajnu prihvatljivu za okoliš, razvijaju se napredne tehnike i tehnologije, produljuje životni vijek proizvoda, upravlja se cijelim životnim ciklusom proizvoda od ideje do njegova primjerena zbrinjavanja, donose se poticajne fiskalne mjere, zakonodavni okviri itd.</p> <p>Tako se javnom nabavom potiče ovakav način promišljanja, pokušava se spasiti što više materijala (posebno rijetkih) iz otpada itd.</p>	<p>Необновливи ресурси</p> <p><i>анг. non-renewable resources / герм. die nicht-erneuerbaren Rohstoffe / фр. ressources non renouvelables / ум. risorse non rinnovabili</i></p> <p>Необновливите природни ресурси, како што се фосилните горива (нафта, јаглен), минералите и рудите, се оние што се создале во текот на различни геолошки периоди од формирањето на Земјата и чие формирање бара посебни природни процеси и услови. Откако депозитите ќе се исцрпат, тие повеќе не можат да се надополнуваат, мерено со човечки временски рамки.</p> <p>Зголемената потрошувачка ја зголемува потребата од обновливи и обновливи ресурси, што доведува до понатамошно уништување на екосистемите и намалување на биодиверзитетот. Јавните организации, истражувачките институции, компаниите и другите засегнати страни вложуваат големи напори за замена на обновливите извори со обновливи, колку што е можно повеќе, работејќи на еколошки дизајни, развивајќи напредни техники и технологии, продолжувајќи го животниот век на производите, управувајќи со целиот животен циклус на производот од идејата до неговото соодветно отстранување, усвојувајќи мерки за фискални стимулации, законски рамки итн.</p>

<p>Srodni nazivi: neobnovljivi resursi, neobnovljivi materijali, neobnovljive sirovine</p> <p>Vidi: najbolja praksa, najbolja tehnika, najbolja tehnologija</p>	<p>Така, јавните набавки го поттикнуваат овој начин на размислување, обидувајќи се да заштедат што е можно повеќе материјали (особено ретки) од отпад итн.</p> <p>Поврзани термини: необновливи ресурси, необновливи материјали, необновливи суровини</p> <p>Видете: најдобра практика, најдобра техника, најдобра технологија</p>
---	--

O.

<p>Objedinjeni uvjeti zaštite okoliša</p> <p><i>engl. integrated pollution prevention control / njem. die integrierte Vermeidung und Verminderung / fr. prévention et contrôle intégrés de la pollution / tal. prevenzione e riduzione integrate dell'inquinamento</i></p> <p>Zakon o zaštiti okoliša uređuje utvrđivanje objedinjenih uvjeta zaštite okoliša za postojeće i nove pogone te za rekonstrukciju postojećeg pogona jedinstvenim postupkom zajedno s postupkom procjene utjecaja na okoliš, a prije izdavanja lokacijske dozvole. Sadržava uvjete zaštite tla, zraka, vode i mora ako to lokacija pogona uvjetuje te ostalih sastavnica okoliša. Svi ti uvjeti moraju proizlaziti iz obilježja tehnoloških procesa danih u tehničko-tehnološkom rješenju pogona, a odabranih na načelu najboljih raspoloživih tehnika primjenjivih na pogon. Ispunjavanje objedinjenih uvjeta zaštite okoliša utvrđenih rješenjem provjerava se u postupku tehničkog pregleda u sklopu postupka izdavanja uporabne dozvole. Izreka uporabne dozvole, osim onoga što</p>	<p>Унифицирани услови за заштита на животната средина</p> <p><i>анг. integrated pollution prevention control / герм. die integrierte Vermeidung und Verminderung / фр. prévention et contrôle intégrés de la pollution / ум. prevenzione e riduzione integrate dell'inquinamento</i></p> <p>Законот за заштита на животната средина го регулира утврдувањето на унифицирани услови за заштита на животната средина за постојните и новите постројки и за реконструкција на постоечка постројка во еден чекор заедно со постапката за оцена на влијанието врз животната средина, пред издавање на дозвола за локација. Содржи услови за заштита на почвата, воздухот, водата и морето, доколку локацијата на објектот го бара тоа, како и други компоненти на животната средина. Сите овие услови мора да произлезат од карактеристиките на технолошките процеси дадени во техничко-технолошкото решение на постројката, а избрани врз основа на принципот на најдобри достапни техники применливи за постројката.</p>
--	--

<p>је одредено posebnim zakonom, sadržiava i objedinjene uvjete zaštite okoliša koji se utvrđuju s rokom primjene pet godina od dana izdavanja uporabne dozvole.</p> <p>Objedinjeni uvjeti zaštite okoliša određuju se radi cjelovite zaštite okoliša sprječavanjem, smanjivanjem i u najvećoj mogućoj mjeri uklanjanjem onečišćenja, ponajprije na samom izvoru, te osiguravanjem promišljena gospodarenja prirodnim dobrima nadzorom onečišćenja i uspostavljanjem održive ravnoteže između ljudskog djelovanja i socijalno-ekonomskog razvoja, s jedne strane, te prirodnih dobara i sposobnosti obnavljanja prirode, s druge strane.</p> <p>Djelatnosti i pogoni na koje se odnose objedinjeni uvjeti zaštite okoliša propisani su u Uredbi o postupku utvrđivanja objedinjenih uvjeta zaštite okoliša.</p>	<p>Исполнувањето на двата услови за заштита на животната средина утврдени со одлуката се проверува во постапката за технички преглед како дел од постапката за издавање на дозвола за употреба. Решението на дозволата за користење, покрај она што е утврдено со посебен закон, содржи и унифицирани услови за заштита на животната средина кои се утврдуваат со рок на примена од пет години од денот на издавање на дозволата за користење.</p> <p>Интегрираните барања за заштита на животната средина се утврдуваат со цел сеопфатна заштита на животната средина преку спречување, намалување и, во најголема можна мера, елиминирање на загадувањето, првенствено на изворот, и обезбедување разумно управување со природните ресурси преку контролирање на загадувањето и воспоставување одржлива рамнотежа помеѓу човековата активност и социо-економскиот развој, од една страна, и природните ресурси и способноста на природата да се регенерира, од друга страна.</p> <p>Дејностите и објектите за кои се применуваат барањата за интегрирана заштита на животната средина се пропишани во Правилникот за постапката за утврдување на барањата за интегрирана заштита на животната средина.</p>
<p>Обновљиви извори</p> <p><i>engl. renewable resources / njem. die erneuerbaren Ressourcen / fr. ressources renouvelables / tal. risorse</i></p>	<p>Обновливи ресурси</p> <p><i>анг. renewable resources / герм. die erneuerbaren Ressourcen / фр. ressources renouvelables / ум. risorse</i></p>

<p><i>rinnovabili</i></p> <p>Обновљиви извори, попут животinja, билjака, дрвећа, воде, вjетра, sunca и другoga они су за коjе се смета да се могу обновити, а за неке (sunce) да су неограничени. Свежa вода настаје из Земљина процеса самообнављања, свежи зрак произвођњом кисика у билjkама, шуме и рибе могу се самостално reproducirati. Обновљиви су извори приjеко потребни за функционирање екосистава на Земљи, али лако могу постати необновљиви ако су изложени превелику загађењу или се троше у количинама већим него што је способност екосистава за самообнављањем. Потрошња ових обновљивих извора данас премашује способност Земље за самообнављањем готово 50%.</p> <p>Сродни називи: обновљиви ресурси, обновљиви материјали, обновљиве сировине</p>	<p><i>rinnovabili</i></p> <p>Обновљивите ресурси, како што се животните, растенијата, дрвјата, водата, ветерот, сонцето и други, се оние што се сметаат за обновливи, а некои (сонцето) се сметаат за неограничени. Слатката вода се создава од процесот на самообновување на Земјата, свежиот воздух од производството на кислород во растенијата, шумите и рибите може да се репродуцира. Обновљивите ресурси се неопходни за функционирањето на екосистемите на Земјата, но тие лесно можат да станат необновливи ако се изложени на прекумерно загадување или се конзумираат во количини поголеми од способноста на екосистемот за самообновување. Потрошувачката на овие обновливи ресурси денес ја надминува способноста на Земјата за самообновување за речиси 50%.</p> <p>Поврзани термини: обновливи ресурси, обновливи материјали, обновливи сировини</p>
<p>Održivi razvoj</p> <p><i>engl. sustainable development / njem. die nachhaltige Entwicklung/ fr. développement durable/ tal. sviluppo sostenibile</i></p> <p>Održivi je razvoj proces koji ima više definicija, a najpoznatija i najčešće upotrebljavana ona, je objavljena u izvješću "Naša zajednička budućnost" UN-ove Komisije za okoliš i razvoj iz 1987. godine. Prema njoj, održivi je razvoj "razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja a da se</p>	<p>Одржлив развој</p> <p><i>анг. sustainable development / герм. die nachhaltige Entwicklung/ фр. développement durable/ ум. sviluppo sostenibile</i></p> <p>Одржливиот развој е процес кој има неколку дефиниции, а најпознатата и најчесто користената е објавена во извештајот „Нашата заедничка иднина“ на Комисијата на ОН за животна средина и развој од 1987 година. Според неа, одржливиот развој е „развој кој ги задоволува потребите на денешните генерации</p>

<p>pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba". To znači da pri odlučivanju i provođenju aktivnosti kojima svaka organizacija stvara vrijednost treba sustavno uzimati u obzir ekonomske i društvene činitelje te činitelje vezane za zaštitu okoliša. Održivi je razvoj takav razvoj u kojem su procesi promjena, upotreba resursa, smjer investicija, tehnološki razvoj i institucionalne promjene koje se provode konzistentni s potrebama današnjih i budućih naraštaja.</p> <p>Održivi razvoj određuje etične principe u odnosu prema prirodnim dobrima, njihovu pravednu raspodjelu između bogatih i siromašnih zemalja te današnjih i budućih naraštaja. On također postavlja konkretne smjernice za smanjenje određenih djelatnosti u pojedinim zemljama koje opterećuju globalni okoliš. Da bi se primjenjivao, mora postati ne samo dio nacionalnih politika nego i tijesne međunarodne suradnje. Ovaj svjetonazor ujedinjava gospodarske, socijalne i ekološke potrebe, kapital, rad i prirodna dobra u skladnu cjelinu, uvjerljiv je, realan i osmišljen u svim pojedinostima. Taj pristup neizbježno donosi trajan sukob interesa između gospodarstva, društvene pravičnosti i zaštite okoliša u nacionalnim i globalnim razmjerima. Traženje kompromisa u tim neizbježnim unutaranjim i vanjskim sukobima zadaća je politike, ostvarivanje solidarnosti i čovječnosti zadaće su religije, etike i odgoja, a traženje novih putova za usklađivanje tih ciljeva zadatak je znanosti i tehnike.</p>	<p>без да ја загрози способноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби“. Ова значи дека при донесување одлуки и спроведување активности преку кои секоја организација создава вредност, треба систематски да се земат предвид економските, социјалните и еколошките фактори. Одржливиот развој е развој во кој процесите на промени, користењето на ресурсите, насоката на инвестициите, технолошкиот развој и институционалните промени што се спроведуваат се во согласност со потребите на сегашните и идните генерации.</p> <p>Одржливиот развој ги одредува етичките принципи во однос на природните ресурси, нивната правична распределба меѓу богатите и сиромашните земји и меѓу сегашните и идните генерации. Исто така, утврдува специфични насоки за намалување на одредени активности во поединечни земји што ја оптоваруваат глобалната животна средина. За да се спроведе, мора да стане дел не само од националните политики, туку и од тесната меѓународна соработка. Овој светоглед ги обединува економските, социјалните и еколошките потреби, капиталот, трудот и природните ресурси во хармонична целина, тој е убедлив, реалистичен и добро осмислен во секој детаљ. Овој пристап неизбежно носи постојан конфликт на интереси меѓу владата, социјалната правда и заштитата на животната средина на национално и глобално ниво. Барањето компромис во овие неизбежни внатрешни и надворешни конфликти е задача на политиката,</p>
--	---

<p>Održivi razvoj sintagma je nastala još u 19. stoljeću, a prvi je put upotrijebljena u kontekstu održivog gospodarenja šumama. Obilježje mu je unutarnja proturječnost jer sjedinjuje statičnost (održivost) i dinamičnost (razvoj). Pridjev "održiv" opisuje procese koji nikad ne dolaze do kraja, već se temelje na beskonačnu kruženju tvari i energije. Temelje za održive procese tvorci ove sintagme pronašli su u prirodi u kojoj se kretanje energije i tvari temelji na kruženju, što implicira procese koji se mogu ponavljati beskonačno mnogo puta. Pojam "razvoja" označava proces stalnog unapređivanja, a može se odnositi na materijalan rast ili na nadgradnju nematerijalnog podrijetla kao što je to intelektualna, kulturna nadgradnja ili rast vrijednosti, ne nužno vezan uz novčanu vrijednost. Razvoj je proces sublimacije destruktivnih i izgradnje stvaralačkih ljudskih potreba te proces proizvodnje sredstava za njihovo zadovoljenje.</p> <p>Upravo kombinacija tih dviju, na prvi pogled riječi suprotnog značenja, otežala je tumačenje i točno definiranje ovog pojma. Točno značenje održivog razvoja do danas je praktički nejasno. To može biti sposobnost nekoga živog entiteta (bilo biološkog/biosfera, bilo socijalnog / društvo) ili procesa što ga ti entiteti svojim postojanjem, djelovanjem suproizvode da se načinom življenja i djelovanja (samo) održavaju, (samo)reproduciraju, (samo)obnavljaju. U vezi s tim održivi se razvoj može razumijevati "kao onaj tip projekta društvenog razvoja koji svojim unutarnjim ustrojem, načinom</p>	<p>постигнувањето солидарност и човечност е задача на религијата, етиката и образованието, а барањето нови начини за хармонизирање на овие цели е задача на науката и технологијата.</p> <p>Фразата одржлив развој потекнува од 19 век и за прв пат се користела во контекст на одржливо управување со шумите. Неговата карактеристика е нејзината внатрешна контрадикција бидејќи комбинира статичност (одржливост) и динамичност (развој). Придавката „одржливо“ опишува процеси кои никогаш не завршуваат, туку се засноваат на бесконечен циклус на материјата и енергијата. Создавачите на оваа фраза ги пронајдоа темелите за одржливи процеси во природата, каде што движењето на енергијата и материјата се базира на циркулација, што подразбира процеси што можат да се повторат бесконечен број пати. Терминот „развој“ означува процес на континуирано подобрување и може да се однесува на материјален раст или на суперструктура од нематеријално потекло, како што се интелектуална, културна суперструктура или раст на вредноста, што не е нужно поврзано со монетарна вредност. Развојот е процес на сублимација на деструктивните и конструктивните човечки потреби и процес на производство на средства за нивно задоволување.</p> <p>Токму комбинацијата на тие два збора, на прв поглед со спротивни значења, го отежнуваше толкувањето и прецизното дефинирање на овој термин. Точното значење на одржливиот развој е сè уште во голема мера нејасно. Тоа може да биде</p>
--	---

<p>funkcioniranja na sustavnoj razini, svojim ukupnim učincima i tendencijama smjera tome da samoga sebe (samo)održava, (samo)obnavlja na dugi rok, teorijski beskonačno"(Lay, 2007). Najčešća definicija održivog razvoja, gore citirano objašnjenje Gro Harlem Brundtland, povezuje suprotstavljene interese, a istodobno je neprecizna i neodređena. Sve definicije održivog razvoja povezuju njegove tri osnovne komponente: ekonomiju, okoliš i društvo. Nejasnoće nastaju u različitu tumačenju što su to ljudske potrebe, i sadašnje i one budućih naraštaja. Kada se suoče različite vrijednosti zadovoljenja potreba i potreba za očuvanjem resursa, održivi razvoj može biti tumačen kao nastavak ekonomskog rasta prema poznatim smjernicama ili, u drugoj krajnosti, može zahtijevati temeljitu rekonstrukciju socio-ekonomskih odnosa. Stoga možemo razlikovati dva ekstremna tumačenja održivog razvoja: slabi i jaki. Slabi održivi razvoj temelji se na tumačenju da su okoliš i njegovi resursi samo jedan dodatan oblik kapitala, a održivi razvoj temelji se na razmjeni između ekonomskoga i okolišnoga kapitala.</p> <p>Jedini je pritom uvjet da ukupna količina kapitala ostane nepromijenjena. Kasnija tumačenja prepoznaju tri komponente održivog razvoja kao jednako važne, ali još daju prednost ekonomskom rastu kao najvažnijem cilju, vjerujući da će tehnološki razvoj i međunarodna razmjena stvoriti uvjete za zadovoljenje ljudskih potreba i osigurati dovoljno resursa. Drugim riječima, gubitak prirodnoga kapitala moći će se</p>	<p>способност на живо суштество (биолошко/биосферно или социјално/општествено) или процес што овие суштества го копродуцираат со своето постоење и дејствија (само)одржувачко, (само)репродуктивно, (само)обновувачко. Во овој поглед, одржливиот развој може да се разбере „како оној вид проект за општествен развој кој, преку својата внатрешна структура, својот начин на функционирање на системско ниво, своите целокупни ефекти и тенденции, има за цел да се (само)одржува, да се (само)обновува на долг рок, теоретски бесконечно“ (Леј, 2007). Најчестата дефиниција за одржлив развој, погоре цитираното објаснување од Гро Харлем Брунтланд, поврзува спротивставени интереси и во исто време е непрецизна и нејасна. Сите дефиниции за одржлив развој се поврзани со неговите три основни компоненти: економија, животна средина и општество. Нејаснотиите произлегуваат од различните толкувања на тоа што се човечки потреби, и сегашните и оние на идните генерации. Кога се соочуваат различни вредности на задоволување на потребите и потребата за зачувување на ресурсите, одржливиот развој може да се толкува како продолжување на економскиот раст според познатите упатства или, во друга крајност, може да бара темелна реконструкција на социо-економските односи. Затоа, можеме да разликуваме две екстремни толкувања на одржливиот развој: слаб и силен. Слабиот одржлив развој се базира на толкувањето дека животната средина и нејзините ресурси се само една</p>
--	--

<p>nadomjestiti drugim oblicima kapitala kao što su to ljudski, ekonomski, tehnološki kapital. Oni će nadomjestiti naše potrebe za kapitalom okoliša. Zagovornici ovog modela održivog razvoja traže zapravo način kako zadovoljiti potrebe rastućeg čovječanstva, no ni jedan ozbiljan pokušaj nije zadirao u drugu stranu vage, a to je redefiniranje potreba čovječanstva, odnosno promjene u potrošnji.</p> <p>Izveštaj Gro Harlem Brundtland, bez obzira na to što ponuđeno objašnjenje ne daje jasno tumačenje održivog razvoja, ipak je početak širokog, globalnog prihvaćanja održivog razvoja kao temelja budućeg razvoja ljudi na Zemlji. Prije tog izvještaja različiti pokreti ekologa i zelenih upozoravali su na neodrživost ekonomskog sustava temeljena na kapitalizmu i materijalnoj potrošnji koji je dominantan u zapadnim razvijenim zemljama te se širi na zemlje u razvoju. Ovi pokreti uglavnom su tumačili neodrživost potrošnje temeljene na neobnovljivim resursima ili prekomjernu iskorištavanju obnovljivih resursa te ispuštanjima u okoliš tvari koje narušavaju prirodnu ravnotežu i održivost ekosustava odgovornih za održavanje temeljnih uvjeta koji omogućuju život. No takvi su se pokreti uglavnom smatrali radikalnima te zadržavali na marginama javnog života bez velikih mogućnosti za znatniji utjecaj na tvorce javnih politika i predstavnike vlasti i velikih korporacija. Upravo zato izvještaj G. Harlem Brundtland zaokret je prema dosadašnjim zahtjevima ekologa iz sedamdesetih godina jer odbija poduprijeti argumente protiv</p>	<p>дополнителна форма на капитал, додека одржливиот развој се базира на размена помеѓу економскиот и еколошкиот капитал.</p> <p>Единствениот услов е вкупниот износ на капиталот да остане непроменет. Подоцнежните толкувања ги препознаваат трите компоненти на одржливиот развој како подеднакво важни, но сепак го даваат приоритет на економскиот раст како најважна цел, верувајќи дека технолошкиот развој и меѓународната размена ќе создадат услови за задоволување на човечките потреби и обезбедување доволно ресурси. Со други зборови, загубата на природен капитал може да се замени со други форми на капитал како што се човечки, економски, технолошки капитал. Тие ќе ги заменат нашите потреби за еколошки капитал. Застапниците на овој модел на одржлив развој всушност бараат начин да ги задоволат потребите на растечката човечка популација, но ниту еден сериозен обид не ја допрел другата страна од вагата, а тоа е рedefинирање на потребите на човештвото, или поточно, промени во потрошувачката.</p> <p>Извештајот на Гро Харлем Брунтланд, и покрај фактот дека понуденото објаснување не дава јасна интерпретација на одржливиот развој, сепак е почеток на широко, глобално прифаќање на одржливиот развој како основа за идниот развој на луѓето на Земјата. Пред тој извештај, разни еколошки и зелени движења предупредуваа за неодржливоста на економскиот систем базиран на капитализам и материјална потрошувачка, кој е доминантен во</p>
---	---

<p>ekonomskog rasta. On podržava poticanje rasta u zemljama u razvoju kao uvjet iskorjenjivanja siromaštva i podmirivanja osnovnih potreba tamošnjih ljudi uz poticanje veće brige za okoliš i rast koji je manje materijalno i energetski intenzivan i ujednačen u svom učinku.</p> <p>Razvoj je proces mijenjanja koji kombiniranjem ekonomskog rasta i širih socijalnih i kulturnih promjena potiče pojedince da dostignu svoje potencijale. Dimenzija održivosti ovdje je prepoznavanje da razvoj također mora u obzir uzeti fizička ograničenja koja nastaju zbog ekosustava, pa promišljanje o okolišu mora biti u svim sektorima i područjima politike.</p> <p>Cifrić navodi Beckerovo stajalište da se putem dvaju pojmova: socijalno-ekološke transformacije i pojma društveni prirodni odnosi mogu smanjiti neke pogreške u odnosima rasta i razvoja a da se istodobno može bolje teorijski formulirati održivi razvoj kao višedimenzionalan koncept racionalnih i promjena nasuprot modelima neoklasične ekonomije, globalne ekologije i sociološke systemske teorije koje nisu kompatibilne jer polaze od različitih pretpostavki i usredotočuju se na sadržaje koji ih zanimaju.</p> <p>U Zakonu o zaštiti okoliša održivi razvoj objašnjen je kao razvoj koji zadovoljava potrebe današnjih naraštaja a da pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba. Održivi je razvoj objedinjavanje ciljeva visoke kvalitete života, zdravlja i napretka, s društvenom pravednošću i</p>	<p>западните развиени земји и се шири во земјите во развој. Овие движења главно ја толкуваа неодржливоста на потрошувачката базирана на необновливи ресурси или прекумерната експлоатација на обновливи ресурси и ослободувањето на супстанции во животната средина што ја нарушуваат природната рамнотежа и одржливоста на екосистемите одговорни за одржување на основните услови што го овозможуваат животот. Сепак, ваквите движења најчесто се сметаа за радикални и останаа на маргините на јавниот живот без големи можности за значително влијание врз креаторите на јавните политики и претставниците на владата и големите корпорации. Токму затоа извештајот на Г. Харлем Брунтланд е отстапување од претходните барања на екологистите од 1970-тите, бидејќи одбива да ги поддржи аргументите против економскиот раст. Поддржува стимулирање на растот во земјите во развој како услов за искоренување на сиромаштијата и задоволување на основните потреби на луѓето таму, истовремено охрабрувајќи поголема грижа за животната средина и раст кој е помалку материјално и енергетски интензивен и избалансиран во своето влијание.</p> <p>Развојот е процес на промена кој, со комбинирање на економскиот раст и пошироките социјални и културни промени, ги охрабрува поединците да го достигнат својот потенцијал. Димензијата на одржливост овде е признавањето дека развојот мора да ги земе предвид и физичките ограничувања наметнати од екосистемите, а еколошките аспекти</p>
--	---

<p>održavanjem Zemljinih kapaciteta koji podržavaju život u svoj njegovoj raznolikosti. Ovi društveni, ekonomski i okolišni ciljevi međuovisni su i međusobno pojačani. Održivi se razvoj može razmatrati kao način izražavanja širih očekivanja cijeloga društva.</p> <p>Za gospodarstvo je važno da održivi razvoj shvati kao stalan proces promjena te uspostavi sustav upravljanja promjenama (change management), sustav upravljanja rizicima (risk management) te sustav upravljanja nastavkom poslovanja (continuity management).</p> <p>Srodni nazivi: U literaturi na hrvatskome jeziku mogu se naći različiti prijevodi naziva sustainable development, na primjer održivi razvitak (Strategija održivog razvitka RH), trajno održivi razvoj, potrajni razvoj, podrživi razvoj i sl. U Leksikonu se rabi održivi razvoj jer je 1992. ovaj naziv odabran pri prevođenju dokumenata donesenih na Skupu o Zemlji te su u skladu s time na isti način prevedeni i neki službeni dokumenti (Poslovna povelja za održivi razvoj) i nazivi organizacija (HR PSOR – Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj; ODRAZ – Održivi razvoj zajednice).</p> <p>Vidi: održivost, održiva proizvodnja i potrošnja, održiva proizvodnja, održiva potrošnja</p>	<p>мора да бидат интегрирани во сите сектори и области на политиката.</p> <p>Цифрик го цитира ставот на Бекер дека преку два концепта: социјално-еколошка трансформација и концептот на социјално-природни односи, можат да се намалат некои грешки во односите меѓу растот и развојот, а во исто време, одржливиот развој може подобро теоретски да се формулира како мултидимензионален концепт на рационалност и промена, за разлика од моделите на неокласичната економија, глобалната екологија и теоријата на социолошките системи, кои не се компатибилни бидејќи тргнуваат од различни претпоставки и се фокусираат на содржините што ги интересираат.</p> <p>Во Законот за заштита на животната средина, одржливиот развој е објаснет како развој што ги задоволува потребите на денешните генерации без да ја загрози способноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби. Одржливиот развој е обединување на целите за висок квалитет на живот, здравје и напредок, со социјална правда и одржување на капацитетите на Земјата што го поддржуваат животот во целата негова разновидност. Овие социјални, економски и еколошки цели се меѓузависни и меѓусебно се надополнуваат. Одржливиот развој може да се смета како начин за изразување на пошироките очекувања на целото општество.</p> <p>Важно е економијата да го разбере одржливиот развој како постојан процес на промени и да воспостави систем за управување со промени,</p>
--	--

	<p>систем за управување со ризици и систем за управување со континуитетот на работењето.</p> <p>Поврзани термини: Во хрватската литература можете да најдете различни преводи на терминот одржлив развој, на пример, одржлив развој (Стратегија за одржлив развој на Република Хрватска), траен одржлив развој, траен развој, одржлив развој итн. Во Лексиконот, се користи терминот одржлив развој бидејќи во 1992 година овој термин е избран при преведувањето на документите усвоени на Самитот на Земјата, и соодветно на тоа некои официјални документи (Деловна повелба за одржлив развој) и имиња на организации (HR PSOR – Хрватски деловен совет за одржлив развој; ODRAZ – Одржлив развој на заедницата) се преведени на ист начин.</p> <p>Видете: одржливост, одржливо производство и потрошувачка, одржливо производство, одржлива потрошувачка</p>
--	--

Р.

<p>Pokret za zaštitu okoliša</p> <p><i>engl. environmental movement / njem. die Umweltbewegung / fr. mouvement environnemental / tal. movimento per la tutela ambientale</i></p> <p>Pokret je organizirana djelatnost skupine ljudi radi ostvarenja nekoga političkog, kulturnog i sl. cilja: ilirski, demokratski, ekološki. Pokret za zaštitu okoliša termin je koji uključuje i konzervacijski i zeleni pokret, a označava multidisciplinarni znanstveni, društveni i politički pokret za</p>	<p>Еколошко движење</p> <p><i>анг. environmental movement / герм. die Umweltbewegung / фр. mouvement environnemental / ум. movimento per la tutela ambientale</i></p> <p>Движење е организирана активност на група луѓе за постигнување на политички, културни итн. цели: илирски, демократски, еколошки. Еколошкото движење е термин што ги вклучува и движењата за зачувување и зелените движења, и означува мултидисциплинарно научно,</p>
---	--

<p>rješavanje pitanja okoliša. Pokret zagovara održivo upravljanje resursima i brigu za okoliš koja se postiže promjenama u javnim politikama i ponašanju pojedinaca. Ljude tumači kao sudionike, a ne neprijatelje ekosustava te su okosnice pokreta ekologija, zdravlje i ljudska prava. Pokret za okoliš velika je skupina organizacija - od velikih do onih u nastajanju. Zbog svog velikog članstva koje varira u snazi i uvjerenjima, nije uvijek ujedinjen u svojim ciljevima. U najširem smislu on uključuje privatne građane, profesionalce, vjernike, političare i ekstremiste.</p> <p>U Hrvatskoj su udruge za zaštitu okoliša ujedinjene u Zelenu mrežu te neke inicijative provode zajednički, udružujući snage.</p> <p><i>Primjer P-4: Pravo na grad i Zelena akcija: Za varšavsku</i></p> <p>Jedan od novijih primjera pokreta za očuvanje prostora u gradu Zagrebu i drvoreda u Varšavskoj ulici bila je zajednička inicijativa udruga Zelena akcija i Pravo na grad. U višegodišnjoj borbi ovom se inicijativom pokušalo skrenuti pozornost građana i spriječiti prenamjenu javnog prostora Varšavske ulice (služio je kao pješačka zona) izgradnjom rampe za ulaz u privatnu garažu. Inicijativa nije uspjela te je projekt garaže i pripadajućeg kompleksa uspješno dovršen.</p>	<p>социјално и политичко движење за решавање на еколошките проблеми. Движењето се залага за одржливо управување со ресурсите и грижа за животната средина, што се постигнува преку промени во јавните политики и однесувањето на поединците. Ги толкува луѓето како учесници, а не како непријатели, на екосистемот, а 'рбетот на движењето се екологијата, здравјето и човековите права. Еколошкото движење е голема група организации - од големи до нови. Поради големото членство кое варира во сила и верувања, не е секогаш обединето во своите цели. Во најширока смисла, тоа вклучува граѓани, професионалци, верници, политичари и екстремисти.</p> <p>Во Хрватска, здруженијата за заштита на животната средина се обединети во Зелената мрежа и некои иницијативи се спроведуваат заеднички, здружувајќи ги силите.</p> <p><i>Пример П4: Право на град и зелена акција: За Варшавска</i></p> <p>Еден од поновите примери на движењето за зачувување на просторот во градот Загреб и дрворедот на улицата Варшавска беше заедничка иницијатива на здруженијата „Зелена акција“ и „Право на град“. Во повеќегодишна борба, оваа иницијатива се обиде да го привлече вниманието на граѓаните и да ја спречи пренамената на јавниот простор на улицата Варшавска (која служеше како пешачка зона) со изградба на рампа за влезот во приватна гаража. Иницијативата беше неуспешна, а гаражата и поврзаниот комплексен проект беа успешно</p>
---	---

	завршени.
<p>Poslovna povelja za održivi razvoj</p> <p><i>engl. Business Charter for Sustainable Development / njem. die Charta für nachhaltige Entwicklung / fr. Charte des entreprises du développement durable / tal. Carta delle imprese per lo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Kao odgovor na Izvješće Svjetske komisije za okoliš i razvoj, Međunarodna trgovinska komora (ICC), 1991. godine donijela je Poslovnu povelju za održivi razvoj koja postavlja 16 načela upravljanja okolišem. Povelja pokriva okolišno relevantne aspekte, zdravlje, sigurnost i brigu za proizvod. Svrha joj je pridobiti najveći broj poduzeća da se posvete unapređenju djelovanja prema okolišu u skladu s načelima povelje, da prilagode upravljačke prakse kako bi omogućili unapređivanje odnosa prema okolišu, da mjere svoj napredak i izvještavaju dionike o njemu. Načela obvezuju poduzeća da upravljaju okolišem, uspostavljaju programe i politike i integriraju ih u strukture upravljanja, da stalno prate proces napretka u skladu sa zakonom, obrazuju zaposlenike, procijene učinke na okoliš prije poduzimanja radnji, razvijaju proizvode i usluge manjeg utjecaja na okoliš, savjetuju potrošače kako se koristiti proizvodima i uslugama na, za okoliš najpovoljniji način, unapređuju tehnologiju i način proizvodnje kako bi bio što manje štetan za okoliš, ulažu u istraživanje i razvoj radi dobivanja tehnologija i materijala koji smanjuju utjecaj na okoliš, da se služe principom</p>	<p>Бизнис повелба за одржлив развој</p> <p><i>анг. Business Charter for Sustainable Development / герм. die Charta für nachhaltige Entwicklung / фр. Charte des entreprises du développement durable / ум. Carta delle imprese per lo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Како одговор на Извештајот на Светската комисија за животна средина и развој, Меѓународната стопанска комора (МСК) ја усвои Деловната повелба за одржлив развој во 1991 година, која утврдува 16 принципи на управување со животната средина. Повелбата опфаќа еколошки релевантни аспекти, здравје, безбедност и грижа за производот. Неговата цел е да се натера најголемиот број компании да се обврзат на подобрување на нивните еколошки перформанси во согласност со принципите на повелбата, да ги прилагодат практиките на управување за да овозможат подобри еколошки перформанси, да го мерат својот напредок и да известуваат за него до засегнатите страни. Принципите ги обврзуваат компаниите да управуваат со животната средина, да воспоставуваат програми и политики и да ги интегрираат во управувачките структури, постојано да го следат напредокот во согласност со законот, да ги едуцираат вработените, да ги проценуваат влијанијата врз животната средина пред да преземат мерки, да развиваат производи и услуги со помало влијание врз животната средина и да ги советуваат</p>

<p>prevencije, utječu na dobavljački lanac potičući okolišno odgovorne prakse, razvijaju planove hitnih intervencija, potiču transfer sigurnih tehnologija, utječu na razvoj javnih politika, potiču dijalog te izvještavaju o svom napretku na ovom području. Do danas je više od 2300 poduzeća iz cijelog svijeta potpisalo ovu povelju.</p> <p>Načela povelje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. poslovni prioritet 2. integrirano upravljanje 3. proces unapređivanja 4. izobrazba zaposlenika 5. prethodna procjena 6. proizvodi i usluge 7. savjeti kupcima (potrošačima) 8. pogoni i djelatnosti 9. istraživanje 10. pristup predostrožnosti 11. izvođači i dobavljači 12. pripremljenost za hitne slučajeve 13. prijenos tehnologije 14. doprinos zajedničkim naporima 15. otvorenost 16. usklađenost i izvještavanje <p>Poslovna povelja za održivi razvoj s vremenom je izgubila na važnosti i značenju iako je sadržajno zadržala aktualnost. Prihvaćeni su brojni drugi dokumenti koji detaljnije obrađuju pojedina načela. Ovdje se navodi iz povijesnih razloga. U Hrvatskoj su je predstavnici Zelene akcije preveli 1992. godine.</p>	<p>потрошувачите како да користат производи и услуги на најеколошки начин, подобрување на технологијата и методите на производство за да бидат што е можно поеколошки, инвестирање во истражување и развој за добивање технологии и материјали што го намалуваат влијанието врз животната средина, користење на принципот на превенција, влијание врз синџирот на снабдување преку поттикнување на еколошки одговорни практики, развивање планови за реагирање во вонредни ситуации, поттикнување на трансфер на безбедни технологии, влијание врз развојот на јавни политики, поттикнување на дијалог и известување за нивниот напредок во оваа област. До денес, повеќе од 2.300 компании од целиот свет ја потпишаа оваа повелба.</p> <p>Принципи на Повелбата:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. бизнис приоритет 2. интегрирано управување 3. процес на подобрување 4. обука на вработените 5. прелиминарна проценка 6. производи и услуги 7. советување на купувачите (потрошувачите) 8. погони и активности 9. Истражување 10. претпазлив пристап 11. изведувачи и добавувачи 12. подготвеност за итни случаи 13. трансфер на технологија 14. придонес во заедничките напори 15. отвореност 16. усогласеност и известување <p>Деловната повелба за одржлив развој ја изгуби својата важност и значење со</p>
--	--

	<p>текот на времето, иако ја задржа релевантноста во однос на содржината. Прифатени се и бројни други документи кои подетално се занимаваат со поединечни принципи. Овде се споменува од историски причини. Во Хрватска, претставниците на Зелената акција ја преведоа повелбата во 1992 година.</p>
<p>Program za 21. stoljeće</p> <p><i>engl. Agenda 21 / njem. die Agenda 21 / fr. Action 21 / tal. Agenda 21</i></p> <p>Posrijedi je akcijski program UN-a o razvoju i okolišu za 21. stoljeće prihvaćen na Konferenciji o Zemlji u Rio de Janeiru 1992. godine. Obuhvaća ciljeve, potrebne mjere i osnove djelovanja u 40 poglavlja. Nije međunarodnopravni dokument. Integrira razvojno-političke i okolišno-političke aspekte. Strateška je osnova koncepta održivi razvoj. Tri su najvažnije teme održivi razvoj, klimatske promjene i biološka raznolikost.</p> <p>Prvi se dio odnosi na međunarodnu suradnju, borbu protiv siromaštva, promjene potrošačkog obrasca, populacijske dinamike, zdravlja i razvoja naselja.</p> <p>Drugi se dio odnosi na gospodarenje resursima: atmosferu, tlo, šume, dezertifikaciju, rudarenje, poljoprivredu, raznolikost vrsta, vodu, kemikalije, zbrinjavanje otpada.</p> <p>Treći se dio odnosi na ulogu važnijih društvenih skupina, a. posrijedi su žene, djeca i mladi, urođeničke zajednice (društva), organizacije civilnog društva - OCD, komune, posloprimci i sindikati, seljaci, privatno gospodarstvo, znanost i</p>	<p>Програма за XXI век</p> <p><i>анг. Agenda 21 / герм. die Agenda 21 / фр. Action 21 / ум. Agenda 21</i></p> <p>Ова е акционата програма на ООН за развој и животна средина за 21 век, усвоена на Конференцијата за Земјата во Рио де Жанеиро во 1992 година. Таа вклучува цели, потребни мерки и основи за дејствување во 40 поглавја. Тоа не е меѓународен правен документ. Ги интегрира развојно-политичките и еколошките-политичките аспекти. Стратешката основа на концептот е одржливиот развој. Трите најважни теми се одржлив развој, климатските промени и биолошката разновидност.</p> <p>Првиот дел се однесува на меѓународната соработка, борбата против сиромаштијата, промените во потрошувачките модели, динамиката на населението, здравството и развојот на населбите.</p> <p>Вториот дел се однесува на управувањето со ресурсите: атмосфера, почва, шуми, опустинување, рударство, земјоделство, разновидност на видови, вода, хемикалии, отстранување на отпад.</p> <p>Третиот дел се однесува на улогата на поважните општествени групи, а. меѓу</p>

<p>tehnika.</p> <p>U četvrtom su dijelu preporuke za promjene: financiranje, razvoj tehnologija, znanost, obrazovanje, djelatni kapaciteti, pravni instrumenti, međunarodne institucije i pronalaženje odluka.</p> <p>Program za 21. stoljeće (Agenda 21) osnovni je predložak za uvođenje strategije održivog razvoja u nacionalne strategije i ne temelji se na tradicionalnoj problematici degradacije i očuvanja okoliša. Umjesto toga, osobita se pozornost obraća političkim, ekonomskim i financijskim aspektima održivog razvoja. Od četrdeset poglavlja, čak ih je dvadeset pet posvećeno neokolišnim pitanjima (http://www.un.org/esa/sustdev/agenda21.htm). Program za 21. stoljeće (Agenda 21) ističe međunarodnu suradnju za brzi oporavak (obnavljanje) okoliša, suzbijanje siromaštva te promjene u potrošnji. Bavi se zaštitom i gospodarenjem prirodnim dobrima, položajem žena, djece, mladeži, nacionalnih manjina te ulogom tehnologije, zna nosti i obrazovanja za održivi razvoj.</p> <p>Predložak koji nalaže Program za 21. stoljeće često je upotrebljavan na nacionalnoj razini pa su u organizaciji javne uprave organizirane rasprave s predstavnicima svih razina društva kao što su to političari, gospodarstvenici, sindikati, vjerske zajednice, organizacije za zaštitu okoliša i potrošača, kako bi se razmotrili načini provedbe održivog razvoja. Godine 1995. Ministarstvo graditeljstva i zaštite okoliša RH objavilo</p>	<p>нив се жени, деца и млади луѓе, домородни заедници (друштва), организации на граѓанското општество - ГО, комуни, синдикати и синдикати, селани, приватна економија, наука и технологија.</p> <p>Во четвртиот дел се препораките за промени: финансирање, развој на технологијата, наука, образование, оперативни капацитети, правни инструменти, меѓународни институции и донесување одлуки.</p> <p>Агендата 21 е основен образец за воведување стратегија за одржлив развој во националните стратегии и не се базира на традиционалниот проблем на деградација и зачувување на животната средина. Наместо тоа, посебно внимание се посветува на политичките, економските и финансиските аспекти на одржливиот развој. Од четириесетте поглавја, дваесет и пет се посветени на прашања кои не се поврзани со животната средина (http://www.un.org/esa/sustdev/agenda21.htm). Агендата 21 нагласува меѓународна соработка за брзо закрепнување на животната средина, намалување на сиромаштијата и промени во потрошувачката. Се занимава со заштитата и управувањето со природните ресурси, положбата на жените, децата, младите, националните малцинства и улогата на технологијата, науката и образованието за одржлив развој.</p> <p>Шаблонот утврден во Агендата за XXI век е широко користен на национално ниво, при што јавните администрации организираат дискусии со претставници од сите нивоа на општеството, како што се политичари,</p>
--	---

<p>je službeni prijevod ovog dokumenta.</p> <p>Srodni nazivi: Agenda 21, Program za promjenu</p>	<p>бизнисмени, синдикати, верски заедници, организации за животна средина и потрошувачи, за да разгледаат начини за спроведување на одржлив развој. Во 1995 година, Министерството за градежништво и заштита на животната средина на Република Хрватска објави официјален превод на овој документ.</p> <p>Поврзани поими: Агенда 21, Програма за промени</p>
--	--

R.

<p>Razvoj</p> <p><i>engl. development / njem. die Entwicklung / fr. développement / tal. sviluppo</i></p> <p>Za razliku od rasta, razvoj je proces nastajanja nečega novog iz prethodnog i anticipiranog stanja – kvalitativna socijalna promjena u skladu s očekivanjima. Ne isključuje i kvantitativni rast. Razvoj je proces poželjnih promjena. Neki upozoravaju na to da su razvoj i napredak "pojmovi blizanci", a drugi da je moguća oštra granica između njih. Razvoj se tako odnosi na evoluciju, tj. na promjene organskog svijeta (organizmi, ekosustavi), a napredak je povezan sa zbivanjima i obilježjima ljudskog utjecaja. Prema tom razlikovanju, napredak se zbiva svjesno i ciljno je usmjeren, a razvoj započinje nesvjesno, bez cilja. Katkad se promjene društva, utemeljene na tehničkom napretku, od predindustrijskog u industrijsko, nazivaju razvojem. Razvoj pretpostavlja veliku potporu stanovništva inovativnim socijalnim promjenama, a u modernu društvu osobito kao porast standarda</p>	<p>Развој</p> <p><i>анг. development / герм. die Entwicklung / фр. développement / ит. sviluppo</i></p> <p>За разлика од растот, развојот е процес на создавање нешто ново од претходна и очекувана состојба - квалитативна општествена промена во согласност со очекувањата. Тоа не го исклучува квантитативниот раст. Развојот е процес на посакувани промени. Некои предупредуваат дека развојот и напредокот се „близнаци“, а други дека е можна остра граница меѓу нив. Развојот, според тоа, се однесува на еволуцијата, т.е. на промените во органскиот свет (организми, екосистеми), а напредокот е поврзан со настаните и карактеристиките на човековото влијание. Според оваа разлика, напредокот се случува свесно и е насочен кон целта, додека развојот започнува несвесно, без цел. Понекогаш промените во општеството, засновани на техничкиот напредок, од прединдустриски до индустриски, се нарекуваат развој.</p>
---	---

<p>pojedinaца i blagostanja društva mјeren BDP-om. Termin je dospio u različita područja (ekonomiju, politiku, tehnologiju, znanost itd.) s govorom Harryja Thrumana 1949. Nastale su različite terminološke kovanice koje se odnose na kvalificiranje stupnja društvenog postignuća, pa je uobičajeno reći za neke zemlje da su "razvijene", "nerazvijene", "nedovoljno razvijene" ili "zemlje u razvoju". U odnosu na napredak, razvoj se može jednostavnije kvantificirati, i to prema standardima i interesima najutjecajnijih zemalja svijeta, međunarodnih organizacija (WTO, IMF, WB) ili dogovorno. Razvoj je proces koji donosi pozitivne i negativne posljedice. Zbog negativnih posljedica razvoja industrijskog društva (pogoršanje stanja u okolišu) oblikovan je 1987., a onda i proklamiran 1992., koncept održivog razvoja.</p> <p>Vidi: rast, održivi razvoj</p>	<p>Развојот претпоставува силна поддршка од населението за иновативни општествени промени, а во современото општество, особено како зголемување на стандардите на поединците и благосостојбата на општеството мерено според БДП. Терминот навлезе во различни области (економија, политика, технологија, наука итн.) со говорот на Хари Труман во 1949 година. Се појавија различни терминолошки кованици што се однесуваат на квалификација на нивото на општествени достигнувања, па затоа е вообичаено да се каже дека некои земји се „развиени“, „неразвиени“, „неразвиени“ или „земји во развој“. Во однос на напредокот, развојот може да се квантифицира поедноставно, според стандардите и интересите на највлијателните земји во светот, меѓународните организации (WTO, IMF, WB) или по договор. Развојот е процес кој носи позитивни и негативни последици. Поради негативните последици од развојот на индустриското општество (влошувањето на животната средина), концептот за одржлив развој беше формулиран во 1987 година, а потоа прокламиран во 1992 година.</p> <p>Видете: раст, одржлив развој</p>
<p>Rezultat upravljanja okolišem</p> <p><i>engl. environmental performance / njem. die Umweltleistung / fr. performance environnementale / tal. prestazioni ambientali</i></p> <p>Rezultati upravljanja okolišem mјerljivi su rezultati učinka upravljanja aspektima okoliša neke organizacije. U kontekstu</p>	<p>Резултат од управувањето со животната средина</p> <p><i>анг. environmental performance / герм. die Umweltleistung / фр. performance environnementale / ум. prestazioni ambientali</i></p> <p>Резултатите од управувањето со животната средина се мерливи</p>

<p>sustava upravljanja okolišem, rezultati se mogu mjeriti u odnosu na politiku upravljanja okolišem pojedine organizacije, opće i pojedinačne ciljeve upravljanja okolišem te ostale zahtjeve u vezi s upravljanjem okolišem (HRN EN ISO 14001).</p>	<p>резултати од перформансите на управувањето со аспектите на животната средина на организацијата. Во контекст на систем за управување со животната средина, резултатите може да се мерат во однос на политиката за управување со животната средина на организацијата, општите и специфичните цели за управување со животната средина и други барања поврзани со управувањето со животната средина (HRN EN ISO 14001).</p>
---	--

S.

<p>Samit o Zemlji</p> <p><i>engl. Earth Summit / njem. der Umweltgipfel / fr. Sommet de la Terre/ tal. Summit della Terra</i></p> <p>Samit o Zemlji, službenog naziva UN-ova konferencija o okolišu i razvoju (UNCED), održan je u Rio de Janeiru od 3. do 14. lipnja 1992. godine i načelno se usredotočio na okoliš i održivi razvoj. Spominjanje održivog razvoja utjecalo je na zamjetnu promjenu u pristupu zemalja u razvoju globalnome programu za okoliš. Riječ "razvoj" službeno je</p>	<p>Самит на Земјата</p> <p><i>анг. Earth Summit / герм. der Umweltgipfel / фр. Sommet de la Terre/ ум. Summit della Terra</i></p> <p>Самитот за Земјата, официјално наречен Конференција на ОН за животна средина и развој (UNCED), се одржа во Рио де Жанеиро од 3 до 14 јуни 1992 година и се фокусираше првенствено на животната средина и одржливиот развој. Споменувањето на одржливиот развој влијаеше на забележителна промена во пристапот</p>
---	---

<p>uvrštena u program, a to je zemlje u razvoju privuklo da aktivnije sudjeluju. Dvadeset godina poslije službenog početka usmjeravanja prema globalnom programu zaštite okoliša, nastala je promjena uvođenjem razvoja i ekonomije kao prioriteta u odnosu na okoliš i prirodu. Okoliš prestaje biti cilj, već postaje sredstvo za postizanje viših standarda razvoja. Taj pristup podržale su brojne raznorodne institucije, zajednice i skupine. Najvažniji dokument Konferencije u Rijju bila je Agenda 21, Program promjena, koji je u 40 poglavlja donio naputke za uvođenje nacionalnih strategija održivog razvoja. Posebna je pozornost na Konferenciji u Rijju obraćena energiji s obzirom na njezin utjecaj na okoliš. Prije Konferencije u Rijju postalo je očito da su posljedice za okoliš zbog proizvodnje energije izravno odgovorne za klimatske promjene te je ovo pitanje na Konferenciji u Rijju razmotreno preciznije i iz perspektive koja je prerasla jednostavne pozive za smanjenjem potrošnje i proizvodnje, energetske djelatnosti i čistije izvore energije.</p> <p>Rio je središte pozornosti s okolišnih pitanja proširio na pitanje ravnoteže između pitanja okoliša i ekonomskog razvoja. No treća dimenzija održivog razvoja, o ulozi u zadovoljenju</p>	<p>на земјите во развој кон глобалната еколошка агенда. Зборот „развој“ беше официјално вклучен во програмата, а тоа ги привлече земјите во развој поактивно да учествуваат. Дваесет години по официјалниот почеток на ориентацијата кон глобалната програма за заштита на животната средина, се случи промена со воведувањето на развојот и економијата како приоритет во однос на животната средина и природата. Животната средина престанува да биде цел, туку станува средство за постигнување повисоки стандарди на развој. Овој пристап беше поддржан од бројни различни институции, заедници и групи. Најважниот документ од Конференцијата во Рио беше Агендата 21, Програмата за промени, која, во 40 поглавја, даде насоки за воведување на национални стратегии за одржлив развој. На Конференцијата во Рио беше посветено посебно внимание на енергијата, со оглед на нејзиното влијание врз животната средина. Пред Конференцијата во Рио, стана очигледно дека еколошките последици од производството на енергија се директно одговорни за климатските промени, а ова прашање беше дискутирано на Конференцијата во Рио попрецизно и од перспектива што отиде подалеку од едноставните повици за намалување на потрошувачката и производството, енергетска ефикасност и почисти извори на енергија.</p> <p>Рио го прошири фокусот од еколошките прашања на прашањето за балансирање меѓу еколошките прашања и економскиот развој. Но, третата димензија на одржливиот</p>
---	---

Људских потреба, остала је у сјени економског развоја и питања окопиша. Овај пристап у потпуности је Конференцијом у Јоханесбургу.

Један од главних успјеха Конференције у Рију 1992 био је и договор влада о успостављању нове УН-ове агенције, Комисије за одрживи развој (СДС). Задатак је тог тјела надзор и ревизија напретка у провођењу Агенде 21, израда смјерница за развој политика и рјешења за будуће иницијативе ради постизања одрживог развоја и промичања дијалога те развоја партнерства за одрживи развој између влада, међународне заједнице и других дјоника.

Агенда 21, основни предлошак за увођење стратегије одрживог развоја у националне стратегије, не темели се на традиционалној проблематици деградације и очувања окопиша. Умјесто тога, особита се позорност обраћа политичким, економским и финансијским аспектима одрживог развоја. Од четрдесет поглавља, чак их је двадесет пет посвећено неокOLIшним питањима. Агенда 21 истиче међународну сарадњу за брзо оздрављење окопиша, сузбијање сиромаштва те промјене у потрошњи. Бави се заштитом и господарењем природним добрима, положајем жена, дјеце, младежи, националних мањина те улогом технологија, знаности и образовања у одрживу развоју.

У липњу 2012. године Рио де Јанеиро опет ће бити домаћин Конференције УН-а о одрживом развоју и обилежити двадесет година од Самита о Земљи. Циљеви Конференције (Рио + 20)

развој, за улогата во задоволувањето на човечките потреби, остана во сенка на економскиот развој и еколошките прашања. Овој пристап беше потврден на Конференцијата во Јоханесбург.

Еден од главните успеси на Конференцијата во Рио во 1992 година беше договорот на владите за основање на нова агенција на ОН, Комисија за одржлив развој (КОР). Задачата на ова тело е да го следи и разгледува напредокот во спроведувањето на Агендата 21, да развива насоки за развој на политики и решенија за идните иницијативи за постигнување одржлив развој и да промовира дијалог и развој на партнерства за одржлив развој меѓу владите, меѓународната заедница и другите засегнати страни.

Агендата 21, основниот образец за воведување стратегии за одржлив развој во националните стратегии, не се базира на традиционалните прашања за деградација и зачувување на животната средина. Наместо тоа, посебно внимание се посветува на политичките, економските и финансиските аспекти на одржливиот развој. Од четириесет поглавља, дваесет и пет се посветени на прашања кои не се од областа на животната средина. Агендата 21 нагласува меѓународна соработка за брзо закрепнување на животната средина, намалување на сиромаштијата и промени во потрошувачката. Се занимава со заштитата и управувањето со природните ресурси, положбата на жените, децата, младите, националните малцинства и улогата на технологијата, науката и образованието во одржливиот развој.

<p>jesu:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) ponovno osigurati političku predanost održivom razvoju b) procijeniti napredak u proteklih dvadeset godina i podsjetiti na jaz u provedbi zaključaka većih skupova na vrhu o održivom razvoju c) istaknuti nove i važne izazove. <p>Na Konferenciji će se raspravljati i o:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. zelenoj ekonomiji u kontekstu održivog razvoja i smanjenja siromaštva b. institucionalnom okviru za održivi razvoj. <p>Vidi: Povelja o Zemlji, Program za 21. Stoljeće</p>	<p>Во јуни 2012 година, Рио де Жанеиро повторно ќе биде домаќин на Конференцијата на ОН за одржлив развој и ќе ја одбележи дваесетгодишнината од Самитот за Земјата. Целите на Конференцијата (Рио + 20) се:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) повторно потврдување на политичката посветеност кон одржливиот развој b) да се процени напредокот во изминатите дваесет години и да се потсети на јазот во спроведувањето на заклучоците од главните самити за одржлив развој c) истакнување на нови и важни предизвици. <p>На Конференцијата ќе се дискутира и за:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. зелена економија во контекст на одржлив развој и намалување на сиромаштијата b. институционална рамка за одржлив развој. <p>Видете: Повелба за Земјата, Агенда за 21 век</p>
<p>Smjernice za izvještavanje o održivosti</p> <p><i>engl. sustainability reporting guidelines / njem. die Leitlinien für die Berichterstattung über Nachhaltigkeit / fr. lignes directrices pour les rapports sur la durabilité / tal. linee guida per il reporting di sostenibilità</i></p> <p>Smjernice za izvještavanje o održivosti skup su pokazatelja o kojima organizacija koja izvještava mora izvijestiti kako bi zbirno dala prikaz svog učinka prema</p>	<p>Упатства за известување за одржливост</p> <p><i>анг. sustainability reporting guidelines / герм. die Leitlinien für die Berichterstattung über Nachhaltigkeit / фрп. lignes directrices pour les rapports sur la durabilité / ум. linee guida per il reporting di sostenibilità</i></p> <p>Насоките за известување за одржливост се збир на индикатори за кои организацијата што поднесува извештаи мора да известува за</p>

<p>društvu i okolišu. Globalno najraširenije su smjernice za izvještavanje Globalne inicijative za izvještavanje, no postoje i druge metodologije. Nije rijetkost da međunarodne korporacije imaju vlastite razrađene upute po kojima izvještavaju. Dobro je da što više organizacija izvještava prema istim uputama jer se time osigurava usporedivost iznesenih informacija.</p> <p>Vidi: smjernice za globalno izvještavanje</p>	<p>колективно да обезбеди слика за своите перформанси кон општеството и животната средина. Најшироко користените упатства за известување на глобално ниво се Глобалната иницијатива за известување, но постојат и други методологии. Не е невообичаено за меѓународните Корпорациите имаат свои елаборирани упатства според кои известуваат. Добро е што е можно повеќе организации да известуваат според истите упатства, бидејќи тоа обезбедува споредливост на презентираниите информации.</p> <p>Видете: глобални упатства за известување</p>
<p>Strategija održivog razvoja</p> <p><i>engl. sustainable development strategy / njem. die Strategie für nachhaltige Entwicklung / fr. stratégie de développement durable / tal. strategia per lo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Održivi razvoj pretpostavlja strategije koje će uskladiti ostvarivanje njegovih ciljeva. U tome važnu ulogu imaju tri strategije:</p> <p>Strategija djelotvornosti upozorava na promjenu postojećega odnosa između proizvedenih dobara i utrošenih resursa radi uvođenja održivosti u ekonomiju. Zahtijeva smanjivanje potrošnje prirodnih izvora (resursa), a postizanje jednake korisnosti proizvoda i usluga. Time se nastoji povećati stupanj učinkovitosti resursa i smanjiti potrošnja prirode (dematerijalizacija). Sve se više zahtijeva povećanje djelotvornosti, što je povezano s faktorom 4 i faktorom 10. Strategija</p>	<p>Стратегија за одржлив развој</p> <p><i>анг. sustainable development strategy / герм. die Strategie für nachhaltige Entwicklung / фр. stratégie de développement durable / ум. strategia per lo sviluppo sostenibile</i></p> <p>Одржливиот развој претпоставува стратегии кои ќе го усогласат постигнувањето на неговите цели. Три стратегии играат важна улога во ова:</p> <p>Стратегијата за ефективност предупредува на промена на постоечкиот однос помеѓу произведените стоки и потрошените ресурси со цел да се воведат одржливост во економијата. Потребно е намалување на потрошувачката на природни извори (ресурси) и постигнување еднаква корисност на производите и услугите. Ова има за цел да го зголеми нивото на ефикасност на ресурсите и да ја намали потрошувачката на природата</p>

<p>dostatnosti jest strategija uvođenja održivosti u gospodarstvo. Pridonosi svakodnevnoj orijentaciji u ponašanju ljudi na dostatnost i skromnost u potrošnji radi usklađivanja s održivošću. U središtu su ljudske potrebe. U načela ostvarivanja strategije ulaze usporavanje, dekomercijalizacija (socijalne aktivnosti izvan profitnog sektora), regionalizacija i usmjerenost na postizanje više kvalitete robe. Strategija konzistentnosti odnosi se na postojanost kruženja materijala, što znači sposobnost uključivanja ljudskog načina uporabe prirodnih resursa na ekološka mjerila da bi se povezivali antropogeni i prirodni tijekovi materijala s obzirom na kvalitetu i kvantitetu.</p> <p>Vidi: održivi razvoj, održivost, razvoj, rast</p>	<p>(дематеријализација). Постои зголемена побарувачка за зголемена ефикасност, што е поврзано со фактор 4 и фактор 10. Стратегијата за доволност е стратегија за воведување на одржливост во економијата. Тоа придонесува за секојдневната ориентација на однесувањето на луѓето кон доволност и скромност во потрошувачката со цел усогласување со одржливоста. Човечките потреби се во центарот. Принципите за постигнување на стратегијата вклучуваат забавување, декомерцијализација (социјални активности надвор од профитниот сектор), регионализација и фокус на постигнување стоки со повисок квалитет. Стратегијата за конзистентност се однесува на одржливоста на материјалните циклуси, што значи способност за вклучување на човековото користење на природните ресурси во еколошките критериуми со цел да се поврзат антропогените и природните материјални текови во однос на квалитетот и квантитетот.</p> <p>Видете: одржлив развој, одржливост, развој.</p>
<p>Sustavi upravljanja okolišem</p> <p><i>engl. environmental management systems, EMS / njem. Umweltmanagementsysteme / fr. systèmes de management environnemental / tal. sistemi di gestione ambientale</i></p> <p>Dio sustava upravljanja organizacijom kojim se ona koristi za razvoj i primjenu svoje politike upravljanja okolišem te upravljanjem svojim aspektima okoliša.</p>	<p>Системи за управување со животната средина</p> <p><i>анг. environmental management systems, EMS / герм. Umweltmanagementsysteme / фр. systèmes de management environnemental / ум. sistemi di gestione ambientale</i></p> <p>Дел од системот за управување на организацијата што го користи за да ја развие и имплементира својата</p>

<p>Sustav upravljanja skup je međusobno povezanih elemenata koji služe za uspostavljanje politike i ciljeva te za njihovo postizanje. Uključuje organizacijsku strukturu, planiranje aktivnosti, odgovornosti, radnu praksu, postupke, procese i resurse.</p> <p>Najčešće primjenjivan sustav upravljanja okolišem opisan je u normi HRN EN ISO 14001:2009.</p> <p>Vidi: ISO 1400x, EMAS</p>	<p>политика за управување со животната средина и да управува со нејзините еколошки аспекти. Систем за управување е збир на меѓусебно поврзани елементи кои служат за воспоставување политики и цели и за нивно постигнување. Вклучува организациска структура, активности за планирање, одговорности, работни практики, процедури, процеси и ресурси.</p> <p>Најчесто користениот систем за управување со животната средина е опишан во стандардот HRN EN ISO. 14001:2009.</p> <p>Видете: ISO 1400x, EMAS</p>
--	---

T.

<p>Transparency International</p> <p>Transparency International (TI) organizacija je osnovana 1993. godine i otad je na čelu protukorupcijskoga pokreta. Riječ je o globalnoj, neprofitnoj, neovisnoj, nevladinoj i politički nestranačkoj organizaciji okrenutoj suzbijanju korupcije i njezinih posljedica na društvenoj, domaćoj i međunarodnoj razini te jačanju odgovornosti vlada i drugih relevantnih organizacija u pojedinom društvu. Transparency International vjeruje kako pokret protiv korupcije mora biti globalan te bi trebao nadići društvene, političke, ekonomske i kulturne granice. Radom i aktivnostima svojih podružnica ova organizacija podiže svijest o štetnosti korupcije za svako društvo i upozorava na posljedice koruptivnog ponašanja javno iznoseći svoja stajališta i pozivajući organizacije, državne institucije i ostale pripadnike državnog, javnog i civilnog sektora na</p>	<p>Транспаренси интернешнл</p> <p>Транспаренси Интернешнл (ТИ) е основана во 1993 година и оттогаш е на чело на антикорупциското движење. Тоа е глобална, непрофитна, независна, невладина и политички непартиска организација фокусирана на борба против корупцијата и нејзините последици на општествено, домашно и меѓународно ниво, како и зајакнување на одговорноста на владите и другите релевантни организации во одредено општество. Транспаренси Интернешнл верува дека движењето против корупцијата мора да биде глобално и треба да ги надмине социјалните, политичките, економските и културните граници. Преку работата и активностите на своите ограноци, оваа организација ја подигнува свеста за штетноста на корупцијата за секое општество и предупредува на последиците од</p>
--	---

<p>transparentno djelovanje. Takvim djelovanjem želi postići veću informiranost i educiranost članova zajednice te potaknuti promjene i reforme nužne za napredak cijeloga društva. Transparency International ima mnogostruke interese:</p> <ul style="list-style-type: none"> • humanitarne - korupcija potkopava i izobličava razvoj • etične - korupcija potkopava društveni integritet • praktične - korupcija iskrivljuje funkcioniranje tržišta i lišava obične ljude koristi koju bi trebali imati u redovitim uvjetima. <p>Transparency International ne razotkriva i ne istražuje pojedinačne slučajeve korupcije. Oni vjeruju kako je to obveza zakonodavnih izvršnih tijela, neovisnog sudstva i slobodnog tiska. Zapravo, ta se organizacija ponajprije bavi sprječavanjem korupcije i promjenom sustava ne bi li se korupcija suzbila proaktivno. Na mrežnim stranicama Transparency Internationala Hrvatska može se pronaći prvi vodič za poduzeća Poslovna načela za suzbijanje podmićivanja koji pomaže provedbu ciljeva postavljenih desetim načelom Global Compacta za borbu s korupcijom. Služi kao putokaz prema izvorima podataka i pomagalicama za praktičnu primjenu mjera zamišljenih radi iskorjenjivanja korupcije. Dokument su zajednički objavili ured Ujedinjenih naroda zadužen za Global Compact (UNGC), Međunarodni forum poslovnih vođa princa od Walesa (IBLF) i Transparency International (TI). Vidi: korupcija, Global Compact, Međunarodni forum poslovnih vođa, Indeks percepcije korupcije, transparentnost</p> <p>Više: www.transparency.org,</p>	<p>коруптивното однесување преку јавно презентирање на своите ставови и повикување на организациите, државните институции и другите членови на државниот, јавниот и граѓанскиот сектор да дејствуваат транспарентно. Преку вакви активности, се стреми да постигне поголема свест и едукација кај членовите на заедницата и да поттикне промени и реформи неопходни за напредокот на општеството како целина. Транспаренси Интернешнл има повеќе аспекти на интересе:</p> <ul style="list-style-type: none"> • хуманитарен - корупцијата го поткопува и го нарушува развојот • етички - корупцијата го поткопува општествениот интегритет • практичен - корупцијата го нарушува функционирањето на пазарите и ги лишува обичните луѓе од придобивките што треба да ги имаат под редовни услови. <p>Транспаренси Интернешнл не открива ниту истражува поединечни случаи на корупција. Тие веруваат дека тоа е должност на законодавната извршна власт, независното судство и слободниот печат. Всушност, оваа организација првенствено се занимава со спречување на корупцијата и промена на системот со цел проактивно справување со корупцијата. На веб-страницата на Транспаренси Интернешнл Хрватска можете да го најдете првиот водич за компании, Деловни принципи за борба против поткупот, кој помага во спроведувањето на целите поставени со десеттиот принцип на Глобалниот</p>
--	--

<p>www.transparency.hr</p>	<p>договор за борба против корупцијата. Служи како водич за извори на податоци и помага за практична примена на мерките наменети за искоренување на корупцијата. Документот беше заеднички објавен од Канцеларијата на Обединетите нации за глобален договор (UNGC), Меѓународниот форум на бизнис лидери на Принцот од Велс (IBLF) и Транспаренси Интернешнл (TI).</p> <p>Видете: корупција, Глобален договор, Меѓународен форум на бизнис лидери, Индекс на перцепција на корупција, транспарентност</p> <p>Повеќе: www.transparency.org, www.transparency.hr</p>
<p>Trobilančni pristup</p> <p><i>engl. triple bottom line / njem. das dreifache Bilanzkonzept / fr. triple bilan / tal. triplice resoconto</i></p> <p>Pristup prema kojem se opća uspješnost poduzeća mjeri kao kombinacija njegova doprinosa na tri područja: ekonomskom, okolišnom i društvenom (na tri napretka i razvoja – gospodarskom / Profit, okolišu / Planet i društvu / People).</p> <p>Vidi: održivi razvoj</p>	<p>Три-балансен пристап</p> <p><i>анг. triple bottom line / герм. das dreifache Bilanzkonzept / фр. triple bilan / ум. triplice resoconto</i></p> <p>Пристап според кој целокупниот успех на една компанија се мери како комбинација од нејзиниот придонес во три области: економска, еколошка и социјална (врз трите столба на напредокот и развојот – економија / профит, животна средина / планета и општество / луѓе).</p> <p>Видете: одржлив развој</p>

U.

<p>Ugljikov otisak</p> <p><i>engl. carbon footprint / njem. der CO2 - Fußabdruck / fr. contenu CO2 / tal.</i></p>	<p>Јаглероден отпечаток</p> <p><i>анг. carbon footprint / герм. der CO2 - Fußabdruck / фр. contenu CO2 / ум.</i></p>
--	---

impronta di carbonio

Ugljikov otisak je količina ugljikova dioksida koju ispušta bilo koji subjekt, pojedinac, poduzeće, država, i to izravnom ili neizravnom potrošnjom fosilnih goriva (ugljen, nafta) (www.carborex.com/carbonfootprints.php). Izravan ugljikov otisak odnosi se na uporabu (gorenje) fosilnih goriva u "prvom stupnju". Ako sudjelujemo u izravnoj potrošnji fosilnih goriva ili se koristimo električnom energijom proizvedenom u termoelektranama, stvaramo izravan ugljikov otisak, kao i vozeći se u automobilu ili nekom prijevoznom sredstvu koje upotrebljava benzin, dizel ili kerozin (avioni). Izravan ugljikov otisak često se naziva i primarni otisak. Neizravan ugljikov otisak ostavljamo gledajući TV, služeći se pećnicom ili brijačim aparatom. Neizravan ugljikov otisak nazivamo i sekundarni otisak.

Slika U-1: Znak za ugljikov otisak

Stavljanjem znaka ili u dokumentaciji proizvoda, proizvođači navode potrošnju struje pojedinog proizvoda pomoću koje se može izračunati ugljikov otisak. Neizravan ugljikov otisak odnosi se na sve proizvode ili usluge koje upotrebljavamo, a u čijem su ostvarenju korištena fosilna goriva. Sve što "trošimo" ima ugrađene troškove fosilnih goriva jer treba uzeti u obzir cijeli životni ciklus od vađenja sirovina, prijevoza, proizvodnje, skladištenja, uporabe pa sve do trenutka kada postane otpad te gospodarenje otpadom. Ugljikov otisak obuhvaća

impronta di carbonio

Јаглеродниот отпечаток е количината на јаглерод диоксид што ја испушта кој било субјект, поединец, компанија или земја, преку директна или индиректна потрошувачка на фосилни горива (јаглен, нафта) (www.carborex.com/carbonfootprints.php). Директниот јаглероден отпечаток се однесува на употребата (согорувањето) на фосилни горива во „првата фаза“. Доколку учествуваме во директна потрошувачка на фосилни горива или користиме електрична енергија произведена во термоелектрани, создаваме директен јаглероден отпечаток, како и со возење автомобил или друго превозно средство кое користи бензин, дизел или керозин (авион). Директниот јаглероден отпечаток често се нарекува примарен отпечаток. Оставаме индиректен јаглероден отпечаток гледајќи телевизија, користејќи рерна или бричејќи се. Индиректниот јаглероден отпечаток се нарекува и секундарен отпечаток.

Слика U-1: Символ за јаглероден отпечаток

Со поставување ознака или во документацијата на производот, производителите ја наведуваат потрошувачката на електрична енергија на поединечен производ, што може да се користи за пресметување на јаглеродниот отпечаток. Индиректниот јаглероден отпечаток се однесува на сите производи или

<p>emisije svih stakleničkih plinova, a ne samo one ugljikova dioksida, ali se izračunava i izražava u tonama ugljika.. Ugljikov otisak proizvoda netto je količina emisija stakleničkih plinova tijekom životnog ciklusa proizvoda te je način izvještavanja o jednom obliku utjecaja na okoliš. Ne upućuje na ukupan utjecaj na okoliš proizvoda tijekom životnog ciklusa. Ugljikov otisak uobičajeni je izraz u davanju informacija vezanih uz ispuštanja stakleničkih plinova za proizvode ili procese.</p> <p>Vidi: globalno zatopljenje, staklenički plinovi, ekonomski instrumenti, trgovanje emisijama, naknada za emisiju ugljikova dioksida u okoliš</p>	<p>услуги што ги користиме, а за нивно производство користат фосилни горива. Сè што „конзумираме“ има вградени трошоци за фосилни горива бидејќи треба да се земе предвид целиот животен циклус, од екстракција на суровини, транспорт, производство, складирање, употреба, па сè до моментот кога станува отпад и управување со отпад. Јаглеродниот отпечаток ги вклучува емисиите на сите стакленички гасови, не само јаглерод диоксид, туку се пресметува и изразува во тони јаглерод. Јаглеродниот отпечаток на еден производ е нето количината на емисии на стакленички гасови за време на животниот циклус на производот и е начин за известување за една форма на влијание врз животната средина. Не се однесува на вкупното влијание на производот врз животната средина во текот на неговиот животен циклус. Јаглеродниот отпечаток е вообичаен термин што се користи за давање информации поврзани со емисиите на стакленички гасови за производи или процеси.</p> <p>Видете: глобално затоплување, стакленички гасови, економски инструменти, трговија со емисии, компензација за емисии на јаглерод диоксид.</p>
<p>Upravljanje energijom</p> <p><i>engl. energy management / njem. das Energiemanagement / fr. gestion de l'énergie / tal. gestione energetica</i></p> <p>Sustave upravljanja energijom čini skup međusobno povezanih i međudjelujućih dijelova organizacije za uspostavljanje energetske politike i općih ciljeva te</p>	<p>Управување со енергија/Менаџирање со енергија</p> <p><i>анг. energy management / герм. das Energiemanagement / фр. gestion de l'énergie / ум. gestione energetica</i></p> <p>Системите за управување со енергија се состојат од збир на меѓусебно</p>

postizanje ciljeva (BS EN 16001).	поврзани и интерактивни делови на организацијата за воспоставување енергетска политика и општи цели и нивно остварување. (BS EN 16001).
-----------------------------------	---

V.

<p>Vodstvo</p> <p><i>engl. leadership / njem. die Führung / fr. leadership / tal. guida</i></p> <p>Vođe uspostavljaju jedinstvo svrhe i upravljanja organizacijom. Oni trebaju stvarati i održavati unutarne okruženje u kojemu se ljudi mogu posve uključiti u ostvarivanje ciljeva organizacije (HRN EN ISO 9000).</p> <p>Vidi: upravljanje</p>	<p>Лидерство</p> <p><i>анг. leadership / герм. die Führung / фр. leadership / ум. guida</i></p> <p>Лидерите воспоставуваат единство на целта и управувањето со организацијата. Тие треба да создадат и одржуваат внатрешна средина во која луѓето можат целосно да бидат вклучени во остварувањето на целите на организацијата (HRN EN ISO 9000).</p> <p>Видете: управување/менаџмент</p>
<p>Volonterstvo</p> <p><i>engl. volunteering / njem. das Ehrenamt / fr. bénévolat / tal. volontariato</i></p> <p>Volonterstvo ili dobrovoljan rad jedan je od temeljaca civilnog društva jer oživljava najplemenitija stremljenja čovječanstva: zauzimanje za mir, slobodu, mogućnost izbora, sigurnost i pravičnost za sve ljude. Volonterstvo je praksa u kojoj ljudi rade za druge a da za to nisu motivirani finansijskom ili materijalnom dobiti. Općenito se smatra altruističnom aktivnošću, radi promicanja dobara i unapređivanja kvalitete života ljudi. Ljudi također volontiraju kako bi stekli vještine a da za to ne traže novčanu pomoć od poslodavca ili neke druge organizacije. U Republici Hrvatskoj predviđena je državna nagrada</p>	<p>Волонтирање</p> <p><i>анг. volunteering / герм. das Ehrenamt / фр. bénévolat / ум. volontariato</i></p> <p>Волонтирањето или волонтерската работа е еден од темелите на граѓанското општество бидејќи ги оживува најблагородните аспирации на човештвото: стремежот кон мир, слобода, избор, безбедност и правда за сите луѓе. Волонтирањето е практика во која луѓето работат за други без да бидат мотивирани од финансиска или материјална добивка. Генерално се смета за алтруистичка активност, насочена кон промоција на добра и подобрување на квалитетот на животот на луѓето. Луѓето, исто така, волонтираат со цел да се стекнат со вештини без да се побара финансиска</p>

<p>за волонтирање за одредено годишње razdoblje. Nagrada se dodjeljuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pravnim osobama – organizatorima voloniranja • fizičkim osobama – volonterima. <p>Državna nagrada za voloniranje najviše je priznanje što ga Republika Hrvatska dodjeljuje za voloniranje, doprinos promicanju volonterstva i razvijanju volonterskih aktivnosti. U Republici Hrvatskoj postoji i Hrvatska mreža volonterskih centara (www.hmvc.net). Sve je češći oblik organizirana voloniranja zaposlenika privatnih poduzeća kojim se ona služe kako bi dala dodatan doprinos razvoju zajednice.</p> <p>Vidi: dobrovoljni rad zaposlenika, ulaganje u zajednicu</p>	<p>помош од работодавачот или некоја друга организација. Во Република Хрватска се доделува државна награда за волонтирање во одреден годишен период. Наградата се доделува на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • правни лица – организатори на волонтирање • физички лица – волонтери. <p>Државната награда за волонтирање е највисокото признание што го доделува Република Хрватска за волонтирање, придонес во промоцијата на волонтирањето и развојот на волонтерските активности. Во Република Хрватска постои и Хрватска мрежа на волонтерски центри (www.hmvc.net). Сè почеста форма на организирано волонтирање од страна на вработени во приватни компании, кое тие го користат за да дадат дополнителен придонес во развојот на заедницата.</p> <p>Видете: волонтирање на вработените, инвестирање во заедницата</p>
--	---

Z.

<p>Zaštita okoliša</p> <p><i>engl. environmental protection / njem. der Umweltschutz / fr. protection de l'environnement l'environnement / tal. tutela dell'ambiente</i></p> <p>U Europskoj strategiji održivog razvoja od 2005. do 2010. godine zaštita okoliša istaknuta je zbog svoje važnosti, a odnosi se na očuvanje Zemljinih kapaciteta (prirodnih resursa, zajedničkih dobara) kako bi se podržao život u svojoj raznolikosti, poštujući ograničenost prirodnih resursa i osiguravajući visoku razinu zaštite i unapređivanja kvalitete okoliša. Isto tako, to znači spriječiti i</p>	<p>Заштита на животната средина</p> <p><i>анг. environmental protection / герм. der Umweltschutz / фр. protection de l'environnement l'environnement / ум. tutela dell'ambiente</i></p> <p>Во Европската стратегија за одржлив развој 2005-2010 година, заштитата на животната средина беше истакната поради нејзината важност, а се однесува на зачувување на капацитетите на Земјата (природни ресурси, општи добра) за поддршка на животот во нејзината разновидност, почитувајќи ги ограничувањата на природните ресурси и обезбедувајќи</p>
---	---

<p>smanjiti загаđenje okoliša te poticati održive obrasce proizvodnje i potrošnje kako bi se prekinula veza ekonomskog rasta i degradacije okoliša. Zaštita okoliša odnosi se na sustav aktivnosti, tehničkih, pravnih i ekonomskih mjera te moralnih postupaka pojedinaca, institucija, države ili međunarodnih organizacija kojima je cilj očuvanje (prirodnog i kulturnog) okoliša od propadanja. U zaštiti okoliša na različite načine sudjeluju ekološke udruge i ekološki pokreti, države, različite agencije i gospodarske tvrtke u sklopu vlastite aktivnosti.</p> <p>Dva su (načela) pristupa: preventivni i kurativni. Preventivni smjera sprječavanju negativnih posljedica, a kurativni njihovu uklanjanju. Nekoliko je stupnjeva zaštite: saniranje s kompenzacijom (reparatura), naknadno uvođenje mjera za ublažavanje štetnog utjecaja (aditivna zaštita), ekološko moderniziranje uvođenjem energetski učinkovitih tehnika (integralna zaštita) i ekološka obnova cjelokupne gospodarske strukture (ekološka strukturna prilagodba)</p>	<p>високо ниво на заштита и подобрување на квалитетот на животната средина. Тоа исто така значи спречување и намалување на загадувањето на животната средина и поттикнување на одржливи модели на производство и потрошувачка со цел да се прекине врската помеѓу економскиот раст и деградацијата на животната средина. Заштитата на животната средина се однесува на систем од активности, технички, правни и економски мерки и морални дејствија на поединци, институции, држави или меѓународни организации насочени кон зачувување на (природната и културната) средина од влошување. Еколошките здруженија и движења, државите, разните агенции и компании учествуваат во заштитата на животната средина на различни начини како дел од своите активности.</p> <p>Постојат два (принципи) пристапи: превентивен и куративен. Превентивната цел е да се спречат негативните последици, а куративната да се отстранат. Постојат неколку нивоа на заштита: рехабилитација со компензација (поправка), последователно воведување мерки за ублажување на штетното влијание (адитивна заштита), еколошка модернизација со воведување енергетски ефикасни техники (интегрална заштита) и еколошка реставрација на целата економска структура (еколошко структурно прилагодување).</p>
<p>Zeleni konzumerizam</p> <p><i>engl. green consumerism / njem. der Öko-Konsum / fr. consomérisme vert / tal. consumismo verde</i></p>	<p>Зелен конзумеризам</p> <p><i>анг. green consumerism / герм. der Öko-Konsum / фр. consomérisme vert / ум. consumismo verde</i></p>

<p>Zeleni se konzumerizam tumači kao visoko demokratska strategija spašavanja planeta, suprotstavljajući se masovnom potrošačkom društvu industrijaliziranih zemalja. Temeljna je pretpostavka na odgovornosti potrošača za sadašnju krizu okoliša. Odgovornost je potrošača stoga da se informiraju o ključnim okolišnim problemima te da putem informacija dobivenih s proizvoda biraju samo one proizvode u kojih je negativan utjecaj na okoliš najmanji mogući. Smatra se kako, kada se osviještenost o problemima okoliša ureže u svijest građanstva, kupovna moć potrošačkog društva može prisiliti proizvođače da "ozelene" svoje proizvode i proizvodne procese uz prijetnju da će ih u protivnom "zeleni" kupci odbaciti na tržištu. Ako sve bude išlo prema planu, samo će poduzeća koja se prilagode "zelenim" kriterijima preživjeti. Ovaj pristup zaštiti okoliša u skladu je s našom kulturom i omogućuje većini ljudi da sudjeluju u donošenju odluka glasanjem putem kreditnih kartica. Zeleni konzumerizam vidi većinu potrošača kao žrtve netočnih oglasnih poruka koje se čine visoko moralnim, ali nude loše informacije i služe se modom brige za okoliš kao posljednjim hita kojim će se okoristiti prije nego što krenu dalje. Prema jednom pogledu, kriza je okoliša rezultat kvalitete proizvoda masovne potrošnje, a prema drugome, problem nije samo u kvaliteti nego i u obujmu potrošnje. Za skeptike, zeleni konzumerizam može čak i povećati štetu za okoliš poticanjem potrošnje tipova proizvoda koji imaju percepciju bezopasnih (nema takve stvari kao što je zeleni ručak). Zeleni kupci prisutni su već godinama, ali donedavno ih je bilo vrlo malo. Nastanak modernoga zelenog</p>	<p>Зелениот конзумеризам се толкува како високодемократска стратегија за спасување на планетата, спротивставувајќи се на масовното потрошувачко општество на индустријализираните земји. Основната претпоставка е одговорноста на потрошувачите за моменталната еколошка криза. Затоа, одговорност на потрошувачите е да се информираат за клучните еколошки прашања и, преку информациите добиени од производот, да ги изберат само оние производи што имаат најмало можно негативно влијание врз животната средина. Се верува дека кога свеста за еколошките проблеми е вградена во свеста на граѓаните, куповната моќ на потрошувачкото општество може да ги принуди производителите да ги „зазеленат“ своите производи и производствени процеси поради закана дека „зелените“ клиенти ќе ги отфрлат на пазарот. Ако сè оди според планот, ќе преживеат само компаниите што ќе се прилагодат на „зелените“ критериуми. Овој пристап кон заштитата на животната средина е во согласност со нашата култура и им овозможува на повеќето луѓе да учествуваат во донесувањето одлуки преку гласање преку кредитни картички.</p> <p>Зелениот конзумеризам ги гледа повеќето потрошувачи како жртви на неточни рекламни пораки кои изгледаат многу морални, но нудат лоши информации и го користат еколошкиот тренд како последно средство за да имаат корист пред да продолжат понатаму.</p> <p>Според едно гледиште, еколошката криза е резултат на квалитетот на</p>
--	---

<p>konzumerizma obično se pripisuje vremenu izvješća Naša zajednička budućnost koje je osvijestilo pitanje globalne ekološke krize. Godine 1987. britansko poduzeće "Body shop" dobilo je britansko priznanje "Kompanija godine". Za taj uspjeh bio je zaslužan zeleni konzumerizam s proizvodima koji su nosili obilježje "bez nasilja, minimalno pakirani, prirodni proizvodi". Razvoj je dosegao 20 novih prodavaonica u godini, što je inspiriralo neke autore za izdavanje priručnika o zelenoj ekonomiji i zelenoj potrošnji.</p> <p>Zeleni konzumerizam stvara ravnotežu između očekivanja potrošača i poduzetničkih motiva za profitom u području zaštite okoliša. Sve se češće poziva na procjenu životnog ciklusa proizvoda jer potrošač ne samo da kupuje proizvod nego i sve što je ušlo u proizvodni ciklus te sve što će se u budućnosti dogoditi s proizvodom. Svi proizvodi utječu na okoliš, ma koliko bili maleni. Koncept zelenog konzumerizma usmjerava se i na proizvođača i njegov instinkt za opstankom koji će brzo odgovoriti na zahtjeve potrošača za proizvodima i uslugama koje su okolišno prihvatljive.</p> <p>Vidi: zeleni marketing, konzumerizam</p>	<p>производите за масовна потрошувачка, а според друго, проблемот не е само во квалитетот, туку и во обемот на потрошувачката. За скептиците, зелениот конзумеризам може дури и да ја зголеми штетата врз животната средина со поттикнување на потрошувачката на видови производи кои се сметаат за безопасни (не постои такво нешто како зелен ручек).</p> <p>Зелените купувачи постојат со години, но до неодамна, ги имаше многу малку. Појавата на модерниот зелен конзумеризам обично се припишува на времето на извештајот „Нашата заедничка иднина“, кој ја подигна свеста за проблемот со глобалната еколошка криза. Во 1987 година, британската компанија „Body Shop“ го доби британското признание „Компанија на годината“.</p> <p>Овој успех се должеше на зелениот конзумеризам со производи што ја носеа етикетата „производи без насилство, минимално спакувани, природни“. Развојот достигна 20 нови продавници за една година, што инспирираше некои автори да објават прирачници за зелената економија и зелената потрошувачка.</p> <p>Зелениот конзумеризам создава рамнотежа помеѓу очекувањата на потрошувачите и претприемачките мотиви за профит во областа на заштитата на животната средина. Проценката на животниот циклус на производот е сè почесто потребна, бидејќи потрошувачот не само што го купува производот, туку и сè што влегло во производствениот циклус и сè што ќе се случи со производот во иднина. Сите производи влијаат врз</p>
---	--

	<p>животната средина, без разлика колку се мали. Концептот на зелен конзумеризам, исто така, се фокусира на производителот и неговиот инстинкт за преживување за брзо да одговори на барањата на потрошувачите за еколошки производи и услуги.</p> <p>Видете: зелен маркетинг, конзумеризам</p>
--	---

Ž.

<p>Životni ciklus proizvoda</p> <p><i>engl. life cycle of product / njem. der Lebenszyklus von Produkten / fr. cycle de vie des produits / tal. ciclo di vita dei prodotti</i></p> <p>Naziv životni ciklus proizvoda označava ideju da se neki proizvod ili materijal ne promatra samo u konačnoj fazi kada se upotrebljava te da je njegova funkcionalnost optimalna, nego kao put u ukupnoj duljini trajanja njegova utjecaja – od dobivanja sirovine preko pripreme proizvodnje i same proizvodnje do upotrebe i postupanja s proizvodom kada mu prestane uporabna vrijednost. Stoga su se razvili i alati procjene utjecaja proizvoda na okoliš kao što su LCA (procjena životnog ciklusa proizvoda), ekodizajn i sl.</p> <p>U medijima su zaredali napisi i dokumentarni filmovi koji pokazuju da proizvođači često prikazuju samo dio životnog ciklusa proizvoda. Najčešće se ne zna prvi dio ciklusa, a to je pribavljanje izvorne, početne sirovine, na primjer vađenje minerala i dobivanje rijetkih metala, proizvodnja pamuka ili proizvodnja kave, proizvodnja pojedinih poluproizvoda / dijelova itd. Isto tako,</p>	<p>Животен циклус на производот</p> <p><i>анг. life cycle of product / герм. der Lebenszyklus von Produkten / фр. cycle de vie des produits / ум. ciclo di vita dei prodotti</i></p> <p>Терминот животен циклус на производот се однесува на идејата дека производот или материјалот не се гледа само во последната фаза кога се користи и неговата функционалност е оптимална, туку како пат во текот на целото времетраење на неговото влијание - од добивање сировини преку подготовка за производство и самото производство до употреба и ракување со производот кога неговата употреблива вредност престанува. Затоа, развиени се алатки за проценка на влијанието на производите врз животната средина, како што се LCA (проценка на животниот циклус на производот), екодизајн итн.</p> <p>Во медиумите имало статии и документарни филмови кои покажуваат дека производителите честопати прикажуваат само дел од животниот циклус на производот. Најчесто, првиот дел од циклусот не е познат, а тоа е стекнувањето на</p>
--	---

<p>postoje općenite informacije o tome što se s proizvodom događa kada postane otpad.</p> <p>Vidi: procjena životnog ciklusa proizvoda, dizajn prihvatljiv za okoliš, životni ciklus</p>	<p>оригиналната, почетна суровина, на пример екстракција на минерали и ретки метали, производство на памук или производство на кафе, производство на поединечни полупроизводи/делови итн. Исто така, постојат општи информации за тоа што се случува со производот кога ќе стане отпад.</p> <p>Видете: проценка на животниот циклус на производот, еколошки дизајн, животен циклус</p>
--	--

Прилог број 4.

Табела 8. Матрица за компаративна анализа на застапеноста на одржливиот развој во наставните програми на Република Македонија и Република Хрватска.

Критериум за компарација	Република Македонија	Република Хрватска	Компаративен заклучок
Концептуална поставеност на одржливиот развој во наставни програми одделенска настава			
Интеграција на содржини во наставните програми			
Наставна структура			
Образовни цели и резултати			

Менаџирање на имплементација на целите за одржлив развој во воспитанието и образованието
во Република Македонија и Република Хрватска

Интердисциплинарност			
Еколошка димензија			
Социјална димензија			
Економска димензија			
Улога на наставникот			
Општ заклучок			

